

TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl: 2022 Aralık Cilt: 3 Sayı: 2

İmtiyaz Sahibi Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

Editör
Dr.Öğr.Üyesi Gülşah Sinem AYDIN
(T.C. Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Editörler
Baş Editör
Dr.Öğr.Üyesi Fatih SERBEST
(T.C. Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Editör
Dr.Öğr.Üyesi Gülçin ÇAM
(T.C. Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Editör Yardımcısı Ar. Gör. Serra Koç
Ar. Gör. Burak Saygıl Ar. Gör. Burak Uzman
Yayın Kurulu

Teknik Asistan Abdurrahman ÖZDEMİR

Prof. Dr. Ertuğrul Recep ERBAY (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Nusret BEDÜK (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Mutlu KAĞITCIOĞLU (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Orhan KUZU (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Seda Şehriban GÜNGÖR (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Cahit GÜNEL (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KILIÇOĞLU (T.C. Başkent Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi CANKURT (T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER (T.C. Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Cemal ŞANLI (T.C. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil AKKANAT (T.C. Türk-Alman Üniversitesi /
İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Abuzer KENDİGELEN (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil KALABALIK (T.C. İstanbul Sabahattin Zaim
Üniversitesi)
Prof. Dr. Arslan KAYA (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fatih UŞAN (T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi)
Prof. Dr. Şaban KAYIHAN (T.C. İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdurrahman EREN (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ (T.C. Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf ÇALIŞKAN (T.C. İbn Haldun Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Kemal YILDIZ (T.C. Türk-Alman Üniversitesi)
Prof. Dr. Şafak NARBAY (T.C. Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya KURŞAT (T.C. İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Özlem SÖĞÜTLÜ (T.C. TOBB Ekonomi ve
Teknoloji Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim SUBAŞI (T.C. İstanbul Medeniyet
Üniversitesi)
Prof. Dr. Fulya ERLÜLE (T.C. Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim ÖZBAY (T.C. Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)
Prof. Dr. Naim DEMİREL (T.C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayrunnisa ÖZDEMİR (T.C. Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN (T.C. Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriyya ARI (T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Sezer ÇABRİ (T.C. İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERKAN (T.C. Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Arzu GENÇ ARIDEMİR (T.C. İstanbul
Üniversitesi)
Doç. Dr. İpek SAĞLAM (T.C. Marmara
Üniversitesi)
Doç. Dr. Salih Önder YEŞİLTEPE (T.C. İstanbul
Medipol Üniversitesi)
Doç. Dr. Birgül SOPACI ÖZTUNA (T.C. Marmara
Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ (T.C. İstanbul
Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdal YERDELEN (T.C. Ankara Sosyal
Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan YILMAZ (T.C. Marmara
Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan ÇEBİ (T.C. Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seda ÖKTEM ÇEVİK (T.C. Bahçeşehir
Üniversitesi)
Doç. Dr. Sinan BAYINDIR (T.C. Piri Reis
Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa YASAN (T.C. Sakarya
Üniversitesi)
Doç. Dr. Selman KARAKUL (T.C. İstanbul
Medipol Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülşen GEDİK (T.C. Bursa Uludağ
Üniversitesi)
Doç. Dr. Özcan GÜNERGÖK (T.C. Bolu Abant
İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer BAĞCI (T.C. Fatih Sultan Mehmet
Vakıf Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet AKÇAAL (T.C. Selçuk
Üniversitesi)

İletişim

Web sitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk>
E-mail: nkuhukuk@nku.edu.tr
Tel: 0282 252 62 10

Yayına Hazırlayan

Armoni Nüans Görsel Sanatlar ve İlt. Hiz. San. ve Tic. A.Ş.
E-mail: grafik2@armoninuan.com
Tel: 0216 540 36 11

NKUHUKUK YAYIN İLKELERİ

1. T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NKUHUKUK) yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.
2. Derginin yazı dili Türkçedir. Türkçe dilinin yanı sıra İngilizce ve Almanca dilinde akademik çalışmalar yayımlanmaktadır. Dergiye gönderilen yazının dili ayırt edilmeksizin, yazının Türkçe ve İngilizce başlığının, Türkçe ve İngilizce özetinin (en az 150, en çok 200 kelime) ve her iki dilde beşer anahtar kelimenin, akademik çalışmanın başına eklenerek gönderilmesi gerekmektedir.
3. Dergide çeviri yazı yayımlanabilir. Çevirilerin, yayımlanmış olduğu dildeki asıl nüshası ile çalışma sahibinin izninin birlikte gönderilmesi gerekir.
4. Dergiye gönderilen yazılar daha önce yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başka bir yayımcıya gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazı kabul edildiği andan itibaren yayın haklarının tamamı dergiye ait olur ve derginin izni olmadan yazı başka bir yerde yayımlanamaz.
5. Dergide yayımlanan çalışmaların içeriklerinden yazarları sorumludur. Yayın Kurulunun, çalışmaların içeriklerinden aslen veya müteselsilen hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.
6. Yazılar, DergiPark aracılığıyla gönderilir.
7. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını, e-posta adreslerini ve <https://orcid.org/register> adresi üzerinden alacakları bilimsel araştırmacı numarasını (ORCID bilgisini) “DergiPark” sistemi üzerinden iletilmelidirler.
8. Çalışma sahibi, çalışmasındaki yazım hatalarını düzeltip, kontrol ettikten sonra eksiksiz bir şekilde göndermekle yükümlüdür. Dergiye yazı gönderenler ‘Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayın İlkeleri’ni kabul etmiş sayılırlar. Yayın Kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapılan ve yayın ilkelerine uygun olmadığı saptanan yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazara iade edilir. Yazım yanlışlarının olağanın dışında bulunması, bilimsellik ölçütlerine uyulmaması hallerinde yazı Yayın Kurulu tarafından geri çevrilir. İlk değerlendirmede uygun bulunan yazılar, yazar adları metinden çıkarılarak iki hakeme gönderilir. Yazarlara yazının hangi hakemlere gönderildiğiyle ilgili bilgi verilmez. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda yazının yayımlanmasına, düzeltilmesine ya da reddine karar verilir. Bu raporlar en kısa sürede yazara gönderilir. Yazar, sadece raporda belirtilen kısımlarda değişiklik yapabilir. Hakem raporlarının biri kabul, diğeri ret ile sonuçlanırsa üçüncü hakem atanabilir ya da üçüncü hakem atanması yoluna gitmeden yayın kurulu ve editörler yazının yayımı hakkında karar verebilir. Çeviriler de aynı doğrultuda hakem değerlendirmesine tabidir.
9. Yayımlanmasına karar verilen yazının sahibi/sahipleri tüm telif haklarını dergiye devrettiğini kabul ederler. Telif ücreti ödenmeyeceği yazarlar tarafından kabul edilmiştir.
10. Yazının dergiye gönderilmesinden itibaren derginin çıkacak ilk sayısında yayımlanacak yazıların sayısı ve konu çeşitliliği dikkate alındığında, kabul edilen yazının bir sonraki sayıda yayımlanması hakkı saklıdır. Yayın Kurulu bu hususta takdir yetkisine sahiptir. Yazının bir sonraki sayıda yayımlanması kararı verilirse durum yazara bildirilir.
11. Yayınların resmi internet erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk>

NKUHUKUK YAZIM VE İMLA KURALLARI

1. Derginin yazım ve imla kurallarında Türk Dil Kurumunun yayınları esas alınmaktadır.
2. Dergiye gönderilen yazı kural olarak dipnotlar dahil 3.000 kelimedenden az olmamalıdır.
3. Çalışmaların, özet ve kaynakça hariç en fazla 10.000 kelime olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
4. Yazılar "Microsoft Word" programında, times new roman yazı karakteriyle, ana metin 12 punto ve 1,5 satır aralığı, dipnotları 10 punto ve tek satır aralığı olarak (.doc) veya (.docx) formatıyla hazırlanmalıdır. Dipnotlar sayfa altında gösterilir. Dipnot sayısı metin içinde noktalama işaretlerinden önce konulmalıdır.
5. Yazar isimleri Türkçe ve İngilizce konu başlığının altında ve sağ tarafında yer almalı ve soyadının bitiminde yıldız konulmalıdır. Yıldızlı dipnotta yazarın unvanı, çalıştığı kurum, alanı, e-posta adresi ve ORCID bilgisi belirtilmelidir.
6. Yazının giriş ve sonuç bölümlerine başlık numarası verilmemelidir. Metin içerisindeki diğer başlıkların numaralandırılmasında ise izlenmesi gereken sistem şöyledir:

I. KOYU (BOLD) VE TAMAMI BÜYÜK HARF

A. KOYU (BOLD) DEĞİL VE SADECE TAMAMI BÜYÜK HARF

1. Koyu (Bold) ve Sadece İlk Harfler Büyük

a. Koyu (Bold) Değil ve Sadece İlk Harfler Büyük

Dipnot ve kaynakçalarda "The Oxford University Standard for Citation of Legal Authorities" (OSCALA) atf sistemi benimsenmiştir. Çalışmalarda, sayfa altı dipnot sistemi kullanılmalıdır. Yazar, dipnot yerine metin içinde yollama yapmayı tercih edemez. Bu atf sisteminde kural bulunmayan durumlarda OSCOLA kaynak sitilinin 4. versiyonu kullanılmalıdır. OSCOLA 4. stili hakkında detaylı bilgi https://www.law.ox.ac.uk/sites/files/oxlaw/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf sayfasında almaktadır. Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların dipnotlarda atf olarak yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir. Derginin bütünlüğü açısından aşağıda belirtilen atf kurallarına ve örneklere uyulmalıdır. Atf kuralları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. OSCOLA 4th Edition: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk/atifkurallari>

7. Yazının sonuna "Kaynakça" başlığı eklenmelidir. Kaynakçada çalışmada kullanılan kaynaklar, yazar soyadına göre alfabetik sırayla yazılır. Kaynakça, eserlere yapılan ilk atıflara uygun olarak düzenlenmelidir. Süreli yayınlarda yer alan eserlerin ilk ve son sayfa numaraları kaynakçada yer almalıdır. Kaynakçada öncelikle yazarın soyadı ardından adının ilk harfine yer verilmeli, adının ilk harfinden sonra da virgül konulmalıdır. Sonrasında eserin adı yazılarak açılan parantez içine kaçınıcı baskı olduğu, yayınevinin adı, yayın yılı yazılarak parantez kapatılmalıdır. Bulunduğu sayfa/sayfaların numarasına parantezden sonra yer verilmelidir.

Örnekler:

Atalı M, Ermenek İ ve Erdoğan E, Medeni Usûl Hukuku (2nd edn, Yetkin Yayınevi 2019)
Bahtiyar M ve Hamamcıoğlu E, 'Tüketicinin Kıymetli Evrak İle Borçlanması ve Sonuçları'
(2015) 3 (1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 99-124
Bedük MN, Deniz İş Sözleşmesi, (1st edn, Ekin Yayınevi, 2012)
Söğütlü Ö, Roma Özel Hukuku, (1st edn, Seçkin Yayınevi, 2020)

NKUHUKUK ATIF KURALLARI

1. Genel Hususlar

- Kısaltmalarda nokta kullanılmamalıdır.
- Bir dipnotta birden fazla esere atıf yapılıyorsa, her bir eser noktalı virgül ile ayrılmalıdır.
- Atıflarda supra, infra, ante, id, loc cit, op cit, contra kısaltmaları kullanılmamalıdır.
- İçindekiler kısmına yer verilmemelidir.
- Kısaltmalar cetveline yer verilmemelidir.

2. Öz/Abstract

Yazılarda 150-200 kelimedenden oluşan Türkçe öz ve İngilizce abstract bölümlerine yer verilmelidir.

3. Anahtar Kelimeler / Keywords

- Öz bölümünün altında Türkçe en az 3 en çok 5 anahtar kelime kullanılmalıdır.
- Abstract bölümünün altında İngilizce en az 3 en çok 5 keywords kullanılmalıdır.

4. Genişletilmiş Özet / Extended Summary

Türkçe makalelerde, makaleye yabancı yazarlar tarafından atıf yapılmasını sağlayacak ölçüde, makalede yer verilen bilgi ve görüşlerin derlendiği 700-1000 kelimedenden oluşacak İngilizce dilinde genişletilmiş özet (extended summary) yer almalıdır.

5. Mevzuata Yapılacak Atıf:

- Türk mevzuatına yapılan atıfta kanuna ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Kanunun adı, Kanunun Numarası, Kanunun Kabul Tarihi, Kanunun Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi, S. Resmi Gazete Sayısı.
Örnek: Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.01.2011, RG. 14.02.2011, S. 27846
- Yabancı devlet mevzuatına ve AB mevzuatına yapılacak atıflar, OSCOLA'nın 2.4, 2.6.1 ve 2.8.2 numaralı bölümlerinde gösterildiği şekilde yapılmalıdır.

6. Kitaplar: Kitaplara yapılan atıflarda kitaba ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (Kaçınca Bası Olduğu, Yayınevi Yılı) Atıf Yapılan Sayfa.

Örnek: [Tek yazarlı kitaplar]

Seda Şehriban Güngör, Türk Hukukunda Bankaların Birleşmesi (2nd edn, On İki Levha Yayınları 2011) 32

Haluk Tandoğan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri (6th edn, Vedat Yayınevi 2010) 70

Örnek: [Çok yazarlı kitaplar]

Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, Medeni Hukuk (25th edn, Vedat Kitapçılık 2019) 54

İlhan E. Postacıoğlu ve Sümer Altay, Medenî Usûl Hukuku Dersleri (7th edn, Vedat Kitapçılık 2015) 15

7. Editörlü Kitap: Editörlü kitaplara yapılan atıflarda kitaba ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Eser (Bölüm) Adı' in Editör(ler) Adı (ed), Kitap Adı (Yayınevi Yılı) Atıf Yapılan Sayfa

Örnek:

Nuri Erişgin ve Zülal Denaux ve Özlem Söğütlü Erişgin, 'Justice or Efficiency: About economic analysis of law' in Marjorie G. Adams ve Abbass Alkhafaji (eds), Business Research Yearbook XIII (Publication of the International Academy of Business Disciplines 2006), 406-410

Fatih Serbest, Eğitim Hakkı' nın '2014 Yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu İslamofobi ve Entegrasyon Arasında Azınlıklar' Kadir Canatan, Ahmet Yükleyen ve Fatih Okumuş (eds), (Elma Matbaası 2016) 78

8. Dergi Makaleleri: Makalelere yapılan atıflarda makaleye ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Makale Adı' (Yıl) Cilt (Sayı) Dergi Adı İlk Sayfa Numarası, Atıf Yapılan Sayfa

Örnek:

Gülşah Sinem Aydın ve Oğuz Ersöz, 'Akreditif Açtıran ile Akreditif Bankası Arasındaki İlişki' (2019) 19 (1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 521, 524

Ezgi Cankurt, 'TCK Bakımından Silah Kavramı' (2016) 2 (4) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51, 65

9. Armağan Makaleleri: Armağan makalelere yapılan atıflarda makaleye ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Makale Adı (Yıl) Armağanın Adı, İlk Sayfa Numarası, Atıf Yapılan Sayfa Armağan akademik dergi sayısı olarak çıkmışsa makale adından sonra (Yıl) Cilt (Sayı) eklenir.

Örnek:

Nuray Çelik ve Oğuz Ersöz, 'Kişilerin Organları ve Dokuları Üzerindeki Mülkiyet Hakkı' (2020) Prof. Dr. Saim Üstündağ'a Vefa Andacı 634, 639

10. Yayınlanmamış Tezler: Yayınlanmamış bir teze atıfta bulunurken esere ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Tezin Başlığı' ve ardından parantez içinde (Tez türü, üniversite adı ve bitirme yılı).

Örnek:

Fatih Serbest, 'The law applicable to contracts with respect to sale of goods and documentary credits in EU and in the USA' (LLM Thesis, University of Essex, 2007)

11. Elektronik Kaynaklar/Online Dergiler: Elektronik kaynaklara yapılan atıflarda esere ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Eser Adı' (Yıl) Cilt (Sayı) Dergi Adı <Linki> Erişim Tarihi

Örnek:

Süha Tanrıver, 'Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk' (2006) 1(64) TBB Dergisi 151, 151 <<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-64-227>> Erişim Tarihi 16 Ağustos 2020

12. Websiteleri ve Bloglar: Web sitelerine ve bloglara yapılan atıflarda esere ilişkin bilgiler şöyle sıralanmalıdır: Yazar Adı Soyadı, 'Eser Adı' (Web Sitesinin Adı, Eserin Yayın Tarihi) <Linki> Erişim Tarihi

Örnek:

Ahmet Kılıçoğlu, 'Hekimin Hukuksal Sorumluluğu' (1996) 4(1) Türkiye Klinikleri J Med Ethics 9, 9 <<https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-hekimin-hukuksal-sorumluluğu-44451.html>> Erişim Tarihi 4 Ekim 2020

13. Aynı Esere Birden Fazla Atıf Yapılması: Aynı esere birden fazla atıf yapılması halinde, ilk dipnotta esere yapılan atıf tam olarak yazılırken, sonraki dipnotta ilk dipnota çapraz atıf yapılarak yazarın soyadından sonra ilk dipnot numarası “(n ...)” şeklinde yazılmalıdır. Daha sonraki atıfta ise “ibid” kullanılmalıdır.

Örnek:

Gülçin Çam, Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Önemli Nitelikteki İşlemler (1st ed. Seçkin Yayınevi 2019) 42

...

Çam, (n 4) 54

...

ibid 76

14. Aynı Yazarın Birden Fazla Eserine Atıf Yapılması: Aynı yazarın birden fazla eserine atıf yapılması halinde, sonraki atıf yazarın soyadını ve eserin adını ya da eser adının kısa bir biçimini içermeli, bu esere verilen ilk dipnot numarası “(n ...)” şeklinde yazılmalıdır.

Örnek:

Mutlu Kağıtçıoğlu, Kamu Personel Hukukunda Geçici Personelin Hukuksal Statüsünün Dönüşümü (2019) On İki Levha Yayıncılık, 41

...

Mutlu Kağıtçıoğlu, Para Piyasası Kurumlarına Yönelik Ekonomik Kolluk Faaliyeti (2016) 122

...

Kağıtçıoğlu, ‘Geçici Personel’ (n 4) 68

...

Kağıtçıoğlu, ‘Kolluk Faaliyeti’ (n 5) 42

15. Eserin yayın dilinin Türkçe olması halinde atıf yapılırken;

- “accessed” yerine “erişim tarihi”
- “and” yerine “ve”
- “anonymous” yerine “Anonim
- “edited by” yerine “editör”
- “edition” yerine “baskı”
- “filmed” yerine “çekim”
- “in” yerine “iç.”
- “interview by” ifadesi yerine “röportajı yapan”
- “last modified” yerine “son değiştirilme”
- “PhD diss.” yerine “doktora tezi”
- “see” yerine “bkz.”
- “thesis” yerine “tez”
- “trans.” yerine “çev.”
- “translated by” yerine “çeviren”
- “unpublished” yerine “yayımlanmamış” veya “yayınlanmamış”
- “volume/vol.” yerine “Cilt.” ifadeleri kullanılmalıdır.
- Tarih belirtirken kullanılan ay isimleri Türkçe dilinde yazılmış; ancak yazım formatı korunmuştur. Örneğin; 8 Mayıs 2019 şeklinde yazılmalıdır.
- Dergi sayısını ifade eden “no.” ifadesi korunmuştur. Keza editörün kısaltılmasını ifade eden “ed.” ifadesi aynen korunmuştur.
- Sayfa sayısının ardından “vd.” kullanılmalıdır. Bunun yerine ilgili sayfa ile arasına boşluk konulmaksızın “ff.” ifadesi konulmamalıdır. Eğer “vd.”dan sonra “.” işareti gelecekse nokta kullanılmaz; ancak “;” veya “?” vb. işaret gelecekse bu noktalama işaretleri “vd.”deki noktaya bitişik yazılır.

16. Yargı Kararlarına veya Davalara Atıf: Metin içerisinde dipnotta gösterilen mevzuat veya mahkeme kararı kaynakçada gösterilmeyecektir. Yargı kararlarına yapılan atıflarda aşağıdaki kural ve kısaltmalar dikkate alınmalıdır

- a. Mahkemenin/kurumun adı varsa dairesi, E. esas numarası, K. karar numarası, tarih [gün.ay.yıl formatında], (kararın ulaşıldığı kaynak, varsa ulaşıldığı kaynaktaki sayfa numarası veya URL veya DOI numarası).
- b. Türk mahkeme kararları aşağıda yer alan tabloda gösterildiği şekilde kısaltılmalıdır.

Örnekler:

Anayasa Mahkemesi	AYM
Bireysel Başvuru	BB
Bölge Adliye Mahkemesi	BAM
Ceza Dairesi	CD
Ceza Genel Kurulu	CGK
Daire	D
Danıştay	Dan.
Esas	E.
Hukuk Bölümü	HukukB
Hukuk Dairesi	HD
Hukuk Genel Kurulu	HGK
İçtihadı Birleştirme Kurulu	İBK
İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulu	İBK
İdari Dava Daireleri Kurulu Kararı	İDDK
Karar	K.
Uyuşmazlık Mahkemesi	UM
Vergi Dava Daireleri Kurulu Kararı	VDDK
Yargıtay	Yar.

AYM, E. 2020/33, K. 2020/16, 25.06.2020

İzmir 2 BAM, E. 2020/4558, K. 2019/3543, 22.05.2019

Dan. 9 D, E. 2010/2247, K. 2011/5111, 25.11.2011 (Kazancı İçtihat ve Bilgi Bankası)

Yar. 4 HD, E. 2008/1699, K. 2008/13767, 10.11.2008, <<https://legalbank.net/belge/y-4-hd-e-2008-1699-k-2008-13767-t-10-11-2008-noterin-kusursuz-sorumluluguna-dayali-tazminat-talebi/820621/>>

Yar. HGK, E. 2014/566, K. 2015/1339, 13.5.2015

<<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2014-566-k-2015-1339-t-13-5-2015>>

Rekabet Kurulu, 20-37/524-232, 13.08.2020, -

<<https://www.rekabet.gov.tr/Karar?kararId=21be2d4b-28f0-4f92-b6fd-1d6ea2161f75>>

- a. Resmi Gazeteye yapılacak atıflar şu şekilde belirtilmelidir: RG. 21.10.2020, S. 31281
- b. Yabancı mahkeme kararlarına OSCOLA'nın 2.1 ile 2.3 numaralı bölümlerinde gösterildiği şekilde, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararlarına ise OSCOLA'nın 2.6.2 bölümünde gösterildiği şekilde atıf yapılmalıdır.
- c. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına aşağıda yer alan örneklerde gösterildiği şekilde atıf yapılmalıdır:

Örnekler:

Johnston v Ireland (1986) Series A no 122

Osman v UK ECHR 1998–VIII 3124

Balogh v Hungary App no 47940/99 (ECtHR, 20 July 2004)

Omojudi v UK (2009) 51 EHRR 10.

NKUHUKUK İNTİHAL POLİTİKASI

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen eserler, ön inceleme aşamasında intihal açısından değerlendirilmektedir. Benzerlik raporu %20'den daha fazla olan eserler editör kurulu tarafından reddedilmektedir. Benzerlik raporu intihal.net, turnitin.com, ithenticate.com veya urkund.com adreslerinden alınmaktadır. Kaynakça ve tırnak içinde gösterilen ifadeler benzerlik oranının hesabında dikkate alınmamaktadır.

EDİTÖRLER KURULUNDAN

Kıymetli Okuyucular,

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisinin dördüncü sayısını sizlere buluşturmanın heyecanını ve sevincini yaşıyoruz. Sizlerin katkısı ile yayına çıktığı ilk günden bugüne kadar istikrarlı bir şekilde yayın hayatına devam etmesi ve TR Dizin denetimlerine tabi olmasının haklı gururunu yaşıyoruz.

Bu sayımızda, hukukun farklı konularına ilişkin olarak hazırlanmış birbirinden değerli üç kamu hukuku alanına, üç özel hukuk alanına ilişkin toplam altı makale yer almaktadır.

Dergimize değerli çalışmalarını gönderen tüm yazarlarımıza ve Dergimizde yer alan çalışmalara hiçbir karşılık beklemezsiniz yaptıkları özverili değerlendirmeleri ile desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hakemlerimize şükranlarımızı sunarız.

Son olarak, Dergimizin yayına hazırlanmasında emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarımıza teşekkür eder ve Dergimizin siz okuyucularımız için faydalı olmasını dileriz.

Editörler Kuru Adına

Baş Editör

Dr. Öğr. Üyesi Fatih SERBEST

İÇİNDEKİLER

- Ukrayna'nın İşgaline Giden Süreçte Kırım'da Kuvvet Kullanma Sorunu*.....263-287**
Araş. Gör. Mehmet Zahit Erer
- Temellerin Yokluğunda Demokrasiyi Savunmak: Richard Rorty'de Felsefe ve Demokrasi İlişkisi*.....289-313**
Araş. Gör. Selen Tunç
- Türk ve Afgan Hukuku'nda Uluslararası Mal Satım Sözleşmesi'ne (CISG) Göre Önerinin Geri Alınması (Withdrawal of Offer)* 315-330**
Sayed Abbas Mosavi
- Avrupa Birliği Genişlemesi'nde Koşulluluk İlkesi: Kıbrıs Örneği*.....331-340**
Fetine Bayraktar
- Türk Vergi Hukukunda Verginin Tahakkuku*.....341-360**
Andaç Esemem
- Medya Yoluyla Masumiyet Karinesine Müdahale*.....361-384**
Av. Edanaz Çakır

CONTENTS

<i>The Issue of Using Forces in Crimea During the Occupation of Ukraine</i>	263-287
<i>Res. Asst. Mehmet Zahit Erer</i>	
<i>Defending Democracy in the Absence of Foundations: Richard Rorty on the Relationship of Philosophy and Democracy</i>	289-313
<i>Res. Asst. Selen Tunç</i>	
<i>Withdrawal of offer in the laws of Afghanistan and Turkey According to the Convention on the International Sale of Goods</i>	315-330
<i>Sayed Abbas Mosavi</i>	
<i>The Political Conditionality in the Enlargement of European Union: The Cyprus Case</i>	331-340
<i>Fetine Bayraktar</i>	
<i>Tax Assesment in Turkish Tax Law</i>	341-360
<i>Andaç Esemem</i>	
<i>Intervention to the Presumption of Innocence Through the Media</i>	361-384
<i>Attn. Edanaz Çakır</i>	

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

UKRAYNA’NIN İŞGALİNE GİDEN SÜREÇTE KIRIM’DA KUVVET KULLANMA SORUNU

Araş. Gör. Mehmet Zahid ERER *

ÖZ

Kırım, 2014 yılında yapılan bir referandumla Rusya’ya bağlanmıştır. Bu referandum uluslararası toplumda büyük yankı uyandırmıştır. Kırım’ın 2014 yılında bağımsızlığını ilan edişi ve Rusya Federasyonu’nun bir parçası oluşuna ilişkin sürecin bilinmesi, Ukrayna’nın bilfiil işgalini ve günümüzdeki durumunu anlayabilmek açısından önemlidir. Ayrıca, Kırım’ın ilhakında, Rusya’nın uluslararası hukukta mevcut olan kuvvet kullanma yasağının ihlali olarak değerlendirilebilecek eylemlerinin bulunup bulunmadığının tespitiyse hem uluslararası hukuk hem de uluslararası ilişkiler araştırmaları bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu noktada, her iki tarafça ileri sürülen argümanların birlikte değerlendirilmesi ve uluslararası hukuk bağlamında bir sonuca varılması gerekmektedir. Fakat bu meselenin anlaşılabilirliği tarafların ileri sürdüğü çelişkili açıklamalar ve bunlara yönelik ısrarları sebebiyle güçleşmektedir. Zira, Rusya’nın ileri sürdüğü ilhakı haklı kılmaya yönelik sebepler gayet makul gözükse de bunların bazı noktalarda gerçekten bağdaşmadığı gözükmektedir. Bu çalışmada, genel manada, Rusya’nın Kırım’ı ilhak edişinin uluslararası hukuka uygunluğu meselesi irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, Kırım’ın İlhakı, Kuvvet Kullanma Yasağı, Self Determinasyon

* Araş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı/ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı erzazahid@gmail.com ORCID 0000-0001-7516-9300

THE ISSUE OF USING FORCES IN CRIMEA DURING THE OCCUPATION OF UKRAINE

Res. Asst. Mehmet Zahid ERER**

ABSTRACT

Crimea became part of Russia in a referendum in 2014. This referendum had great influences in the international community. Knowing the process of Crimea's declaration of independence in 2014 and becoming a part of the Russian Federation is important in order to understand the occupation of Ukraine and current situation. In addition, it has great importance in terms of both international law researches and international relations researches to determine whether Russia's actions that can be considered as a violation of the prohibition of use of force in international law by the annexation of Crimea. At this point, it is necessary to evaluate the arguments that put forward by both sides and to reach a conclusion in the context of international law. However, the understanding of this issue becomes difficult due to the contradictory statements of the parties and their insistence on them. Because, although the reasons to justify the annexation claimed by Russia seem quite reasonable, they do not seem to be compatible with reality at some points. In this study, in general terms, compliance of Russia's annexation to Crimea under international law is examined.

Keywords: Russia, Ukraine, Annexation of Crimea, Prohibition of Use of Force, Self Determination

Extended Summary

Before the annexation of Crimea by Russia in 2014, Crimea had the status of an independent state, which was referred to as the Autonomous Republic of Crimea but is closely tied to Ukraine. Since, according to the article 2 of the Ukrainian Constitution, the Ukraine unit is a state, and according to the article 134, the Autonomous Republic of Crimea is an autonomous region that is closely connected to Ukraine and decides to preserve the powers of the Ukrainian Constitution. The annexation of Crimea to the Ukrainian Soviet Socialist Republic as a gift in 1954 and its re-connection to Russia with the referendum held in 1991, but its attachment to Ukraine after the dissolution of the USSR. In this sense, Russia's claim is that Crimea always belongs to Russia. However, there is a forgotten point that historically, Russia's dominance over Crimea has been only seventy-three years. The existence of four

---

** Research Assistant, Tekirdağ Namık Kemal University, School of Law, Department of Constitutional Law/ L.L.M. Candidate, Istanbul Medeniyet University, Institute of Graduate Studies, Department of Public Law ererzahid@gmail.com ORCID 0000-0001-7516-9300

hundred groups of Russians, ignoring the persecution and exile of the Crimean Tatars, who can be seen as the real owners of Crimea for a long time, is extremely thought-provoking. The referendum, which envisaged the annexation of Crimea to Russia, was held under the indirect pressure of the Russian soldiers. Just before the referendum, pro-Russian Sergey Aksyonov was elected Prime Minister in the Crimean parliament and it was decided to hold a referendum, which envisages joining Russia. Although it is claimed by Russia that the soldiers are masked to ensure the legitimacy of the issue and that the Russian troops are there to assist the troops exercising their right of self-defense, there is serious evidence that these are erroneous determinations. Even if there is no presence of Russian soldiers there, it is obvious that the referendum was not held in democratic and non-oppressive ways. Since, before the referendum, the Ukrainian press was censored, the tension in the region reached a high level and equality of opportunity was not created. None of the questions posed to the public in the referendum include the expression of the continuation of the current situation, that is, the continuation of the administration in accordance with the 1996 Ukrainian constitution. The Crimean Tatars, who constitute the essential element of Crimea, boycotted the referendum and claimed that the election was not held through legitimate means. At this point, it seems that it can be claimed that this referendum was a plebiscite referendum. It would be a mistake to think that the people of Crimea exercised their right to self-determination with the 2014 referendum, as claimed by Russian President Vladimir Putin, within the oppressive environment in which the referendum was held. Although the use of the right of self-determination is legitimate, abuse of this right cannot be considered. Since it would be a mistake to think that the people used their right to self-determination with a referendum held in an undemocratic environment and against the territorial integrity of Ukraine. There is serious evidence that the prohibition on the use of force in international law and the territorial integrity of Ukraine have been violated by Russia. However, Russia is trying to cover up this issue. Even if it is thought that Crimean Prime Minister Aksyonov and the deposed leader of Ukraine Yanukovich called for help from Russia and that Russian soldiers were in Crimea for the purpose of helping the legitimate defense units, as Russia claims, it is doubtful whether the right of self-defense of the Crimean people has arisen.

GİRİŞ

Kırım, coğrafi konum olarak Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve Rusya ile Ukrayna arasında kalan bir yarım adadır. Kırım'ın tarihi arka planına bakılacak olursa, Kırım üzerindeki egemenlik süreç içerisinde sıkça değişime uğramıştır. Bu kapsamda, 18. yüzyılda Kırım üzerindeki egemenlik Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasında değişkenlik göstermiştir. Kırım Hanlığı üzerindeki Osmanlı egemenliği, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar sürmüştür¹. Bundan sonraki süreç içinde bir süre bağımsız bir statüye erişen Kırım Hanlığı, 1783 yılında İkinci Yekaterina'nın tek taraflı manifestosuyla Rus Çarlığı'na ilhak edilmiştir². 1944 yılına gelindiğinde, Kırım'ın esaslı unsuru olan Kırım Tatar Türkleri, II. Dünya Savaşında Hitler ile iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Orta Asya'ya sürgün edilmiştir³. İlerleyen süreçte, Kırım'ın 1954 yılında Rusya tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlandığını görmekteyiz⁴. 1990'lı yıllar itibariyleyse Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu önderliğinde kurulan Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı çerçevesinde yaklaşık 150.000 Kırım Tatarı Kırım'a geri dönmüştür⁵. Sovyetler Birliği (SSCB)'nin Kırım Tatarlarından duyduğu çekinceler sebebiyle, 20 Ocak 1991 tarihinde Kırım'da bir referandum yapılmış ve Kırım, Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır⁶. Bundan sonraki süreçte, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Kırım Ukrayna'ya tekrardan bağlanmış ve 1996 tarihli Ukrayna Anayasasıyla Kırım Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti statüsünü almıştır⁷. 16 Mart 2014 tarihinde, bu çalışmanın da temel konusunu oluşturan, Kırımlıların Ukrayna'dan ayrılışına ilişkin referandum yapılmış ve referandum %96,77'lik oy oranıyla Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanması yönünde sonuçlanmıştır⁸. Bu referandum, Rus askerinin kontrolü altında gerçekleştiğine ilişkin birtakım iddialar çerçevesinde, uluslararası toplum tarafından tanınmamış ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da tavsiye niteliğinde kararıyla bu referandumun tanınmaması yönünde karar vermiştir. Her ne kadar devletlerin çoğunluğu Kırım'ın ilhakını uluslararası hukuka aykırı görmekteyse de Kırım'ın ilhakı meselesinin

¹ Furkan Ünlü, 'Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Açısından Kırım Sorunu' (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi 2017) 6

² Esra Dayı, 'Siyasi ve Hukuki Boyutlarıyla Sovyet Sonrası Rusya-Ukrayna İlişkileri ve Kırım Krizi' (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi 2019) 128

³ Ünlü (n 1) 32

⁴ ibid 33

⁵ ibid 34

⁶ ibid

⁷ ibid 35

⁸ Emrah Zengin, 'Uluslararası Hukukta Kendi Kaderini Tayin İlkesi ve Kırım'ın İlhakı'nın Bu Çerçeve Değerlendirmesi' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2019) 44

Rusya'nın ileri sürdüğü iddialar eşliğinde ele alınması meselenin objektif değerlendirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Kırım üzerindeki kontrolün Rusya tarafından ele geçirilmesi bağlamındaki tartışmalar, Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihi itibarıyla Ukrayna üzerinde bilfiil işgale başlamasıyla birlikte daha da artmıştır. Bu çalışmanın hazırlandığı tarih itibarıyla Rusya, Ukrayna'yı işgal hareketlerine devam etmektedir. Bundan ötürü, Rusya birçok devlet tarafından ciddi yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Ancak bir yıl öncesine yani 2021 yılına bakacak olursak, Kırım'ın ilhakının yedinci yıldönümünde devletler sadece kınamayla yetinmiştir. Örneğin, DW'nin yapmış olduğu bir haberde, *“Dünyanın önde gelen sanayi ülkelerinden oluşan Yediler Grubu (G7), Kırım'ın ilhakının yedinci yıldönümünde ortak bir açıklama yaparak Rusya'ya kınadı.”*⁹ başlığı karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonucu devletler arasında yükselen gerilimin Ukrayna'nın işgale kadar devam ettiğini ve işgalden sonra da sıkça gündeme geldiğini görmekteyiz. Rusya ise bu kınamalara hiç aldırmış etmemiştir ve etmemektedir. Çünkü ilk günkü açıklamayla Rusya Devlet Başkanı Putin, *“Kırım'ın insanların gönüllerinin derinliklerinde hep Rusya'nın bir parçası”*¹⁰ olarak kaldığını ifade etmiş ve sonrasında da Rusya tarafından geri adım atılmamıştır. Bununla birlikte Kırım'ın ilhakının sekizinci yıldönümü 18 Mart 2022'de Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmalar bilfiil devam ederken kutlandı¹¹. Rusya Devlet Başkanı Putin, kutlamalar sırasında *“18 Mart 2014'te Kırım ve Sivastopol'de yapılan referanduma giden insanların kendi topraklarını birleştirmeyi istemeleri ortak kaderimizdi. Kendi topraklarında yaşadılar ve yaşadıkları tarihi vatanları Rusya ile ortak bir kaderi yaşamak istediler. Bunu yapmaya hakları vardı ve amaçlarına ulaştılar. Öncelikle bayramlarını kutlayalım, bu onların bayramıdır. Tebrikler!”* ifadelerini kullanmıştır¹². Tüm bu gelişmeler bize göstermektedir ki; özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini anlayabilmek için Kırım'ın ilhakının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı meselesini doğru değerlendirmek büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakından önceki durumu ve Kırım'ın ilhakına giden süreç hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Daha sonra, Rusya ve

⁹ DW, 'G7'den Rusya'ya: Kırım'ın İlhakını Tanımayacağız' (2021) <<https://p.dw.com/p/3qoBA>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022.

¹⁰ BBC News, 'Ukraine crisis: Crimea always been part of Russia, says Putin' (2014) <<https://www.bbc.com/news/av/world-europe-26624471>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022.

¹¹ Hürriyet, 'Rusya, Kırım'ın İlhak Edilişinin 8. Yıldönümü Kutladı...' (2022) <<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-kirimin-ilhak-edilisinin-8-yildonumu-kutladi-putinin-konusmasindaki-tuhaf-aksilik-dikkat-cekti-42025512>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022.

¹² ibid.

Ukrayna tarafından ortaya atılan iddialar eşliğinde Kırım'ın ilhakının uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil edip etmediği irdelenmeye çalışılacaktır.

I. KIRIM'IN 2014 YILINDA İLHAKININ ARKA PLANI

Kırım'ın 2014 yılında yapılan referandum neticesinde Rusya'ya bağlanmasını anlayabilmek için, referandumdan önceki Kırım'ın statüsünü bilmek gerekmektedir. 2014 yılındaki referandumdan önceki Kırım'ın özel yapısına bakacak olursak; Kırım, bağımsız bir statüye sahip olmakla birlikte Ukrayna'ya bağlıdır. Zira, Ukrayna Anayasasının 134. maddesinde de belirtildiği üzere Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve Ukrayna Anayasası'nın tanıdığı yetkisel sınırlar dahilinde karar vermeye yetkilidir. Bu bağlamda ikinci bölümde yapılacak hukuki incelemelerden önce, ilk olarak Kırım'ın 2014 yılındaki referandumdan önceki tarihi arka planı ve bu bağlamda Budapeşte Memorandumu ele alınacaktır. Akabinde ise Rusya'nın Kırım'ı 2014 yılında ilhak edişine ilişkin süreç hakkında birtakım değerlendirmelerde bulunulacaktır.

A. KIRIM'IN 2014 YILINDAN ÖNCEKİ DURUMU

Kırım yarımadasının tamamı, 1427-1783 yılları arasında üç yüz yıldan fazla bir zaman diliminde, Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan Kırım Hanlığınca yönetilmiştir¹³. Bu dönem boyunca, Kırım'da asli olarak Kırım Tatarları bulunmuştur¹⁴. Bu dönemden sonrasına bakılacak olursa, 1783'te Kırım'ın Rusya'ya bağlandığı görülmektedir. Bu gelişmeyle birlikte Kırım'daki Tatarların durumu, “...gerçekte yarımadaanın geçtiğimiz bin yıl içindeki asli unsuru Türkçe konuşan Kırimlilerdir ve azınlık durumuna Kırım'ın ancak 1783'te Rusya tarafında işgal edilmesiyle düşmüşlerdir.”¹⁵ şeklinde açıklanabilmektedir. Yani, 1783'ten sonraki süreçte Kırım'daki Tatar nüfusu topraklarına el koyma, sürgün etme, başka yerden Slav toplulukları getirme ile dini ve kültürel baskı gibi politikalarla sayı ve oran olarak azaltılmıştır¹⁶. Bu baskıların sonucunda Tatarlar için “Osmanlı İmparatorluğu'na doğru tam bir hicret hareketi

---

¹³ Zengin (n 8) 38

¹⁴ ibid.

¹⁵ M Akif Kireççi ve Selim Tezcan, 'Kırım'ın Kısa Tarihi' [2015] Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi 10

¹⁶ ibid 34

ortaya çıktı.”¹⁷ şeklinde yorumlar görülebilmektedir. 1783 ile 1922 yılları arasında yaklaşık bir milyon sekiz yüz bin Tatarın yurtlarından sürgün edildiği tahmin edilmektedir¹⁸.

19. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, Kırım Tatar Türkleri arasında bir uyanış gerçekleşmeye başlamış ve bu uyanışın en önemli ismi İsmail Gaspıralı olmuştur¹⁹. İsmail Gaspıralı'nın yöntemindeki temel odak noktası eğitimidir ve Müslüman Tatarların entelektüel düzeylerinin artırılması gerektiği yönündeki görüşlerini ortaya koymuştur²⁰. İsmail Gaspıralı'nın yetiştirdiği öğrenciler Rusya'da bulunan Müslümanların durumunun iyileşmesi için büyük gayretler göstermiştir²¹. Çarlık hükümetinin baskıları sonucu 1910 yılında dağılışıma kadar “*Genç Tatarlar*” ismiyle anılan bu hareket, Kırım Tatar Türkleri arasında ortaya çıkmış olan ilk siyasi harekettir²². Ekim 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nden yararlanan Kırım Tatar Milliyetçileri, Aralık 1917'de toplanmış ve 26 Aralık 1917'de Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir²³. Numan Çelebi Cihan liderliğindeki ilk Kırım Tatar hükümeti aynı gün içinde kurulmuştur²⁴. Bu hareketin oluşmasında İsmail Gaspıralı'nın ve onun yetiştirdiği talebelerin etkisi çok büyüktür²⁵. Bu girişime karşı olan Bolşevikler, “*26 Ocak 1918 tarihinde Bahçesaray'ı, ertesi gün ise Kırım'ın başkenti olan Akmescit'i ele geçirmişlerdir.*”²⁶. Bolşeviklerin Kırım'ı ele geçirmesinden sonra, Numan Çelebi Cihan binlerce kurbanla birlikte idam edilmiştir²⁷. İlerleyen süreçteyse Bolşevikler tarafından “*18 Ekim 1921'de Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC)*” kurulmuştur²⁸.

Bolşevik idaresindeki 1921 ile 1941 yılları arasında, yüz yetmiş bin Tatar ya öldürülmüş yahut sürgün edilmiştir²⁹. Ancak ilerleyen süreçte Kırım Tatarları daha da büyük bir sürgünle karşı karşıya kalmıştır. Rus kaynaklarına göre, 1944'e kadar olan yani Alman işgal kuvvetlerinin bulunduğu süreçte, Kırım halkı Alman işgal kuvvetleriyle geniş çaplı iş birliği yapmıştır³⁰. Bu sebeple başlatılan operasyonla, Kırım Tatarları 15-20 dakika içerisinde hazırlanmaları için Kızıl Ordu birlikleri tarafından uyarılmış ve Tatarlar, çok kötü şartlarda dört

---

¹⁷ ibid 35

¹⁸ ibid 36

¹⁹ Ünlü (n 1) 25

²⁰ Dayı (n 2) 27

²¹ Ünlü (n 1) 26

²² ibid.

²³ Kireççi ve Tezcan (n 15) 43

²⁴ ibid.

²⁵ Ünlü (n 1) 27

²⁶ ibid.

²⁷ Kireççi ve Tezcan (n 15) 43

²⁸ ibid 44

²⁹ ibid 48

³⁰ ibid 49

haftalık yolculukla, sığır kamyonlarında Orta Asya'ya gönderilmiştir³¹. Kırım Tatarlarının yerlerine ise Ruslar ve Ukraynalılar yerleştirilmiştir³². Öyle ki, SSCB'de “*Kırım Tatarı*” olarak herhangi bir ifadenin kullanılması yasaklanmış ve Kırım Tatarlarının Kırım'a dönüşüne izin verilmemiştir³³.

30 Haziran 1945'te, Kırım'ın statüsü değiştirilmiş ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanarak “Kırım Oblast (vilayet)”ı adını almıştır³⁴. Bu gelişmelerin akabinde Kırım Oblastı “*Ukrayna ve Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. Yıldönümü hediyesi olarak 1954 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin egemenliğine*” bırakılmıştır³⁵. Ancak yapılan bu değişikliğin sadece kâğıt üstünde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içinde yapılan idari bir değişiklik niteliğinde olduğu ifade edilmektedir³⁶.

1991 yılına gelindiğinde, Kırım Tatarlarının Kırım'a dönüşü hızlanmıştır. Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu'nun öncülüğünde kurulmuş olan Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı bünyesinde yaklaşık yüz elli bin Kırım Tatarı, Kırım'a geri dönmüştür³⁷. Kırım'a dönüşlerin hızlanması Rusları tedirgin etmiş ve 20 Ocak 1991 tarihli referandumla “*...Kırım Oblastı Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine dönüşmüş ve Ukrayna'nın Kırım Oblastı üzerindeki hâkimiyeti sona ermiştir.*”³⁸ denilebilmektedir. 19 Ağustos 1991'de ise SSCB dağılma sürecine girmiş ve Kırım parlamentosu Eylül 1991'de egemenliğini ilan etmiştir³⁹. Kırım, SSCB'nin dağılmış olması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmiş olmasından dolayı Ukrayna toprakları içinde yer almıştır⁴⁰. 1996 tarihli Ukrayna Anayasası'na göre Kırım, “Kırım Özerk Cumhuriyeti” olarak düzenlenmiştir. Yine 1996 tarihli Anayasaya göre Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olarak düzenlenmiş ve Ukrayna Anayasası'nın sınırları dahilinde karar alabileceği belirtilmiştir⁴¹. 2010 yılı itibariyle, Sovyet Birliği'nin çöküşünden on beş yıl sonra yaklaşık üç yüz bin Tatar Ukrayna'ya dönmüş olsa da nüfusun sadece yüzde 12'sini teşkil etmiştir⁴².

---

³¹ ibid 48

³² ibid 51

³³ ibid 47

³⁴ Ünlü (n 1) 33

³⁵ ibid.

³⁶ ibid.

³⁷ ibid 34

³⁸ ibid.

³⁹ Dayı (n 2) 48

⁴⁰ Ünlü (n 1) 35

⁴¹ Dayı (n 2) 111

⁴² Kireççi ve Tezcan (n 15) 57

Bu noktada, genel manada Kırım'ın tarihine baktığımız vakit, Kırım'ın etnik kimlik olarak Tatarlara ait bir toprak parçası olduğu görülmektedir. Kırım, Rus hakimiyeti altında yetmiş üç yıl geçirmişken Ukrayna hakimiyeti altında da sadece 1954 ile 2014 yılları arasında yani altmış yıl geçirmiştir. Buna karşılık Kırım, en az 400 yıl boyunca Tatarlara ait olmuştur⁴³.

B. BUDAPEŞTE MEMORANDUMU

Budapeşte Memorandumu, 1994'te Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, İngiltere ve Ukrayna arasında imzalanmıştır. Bu memorandum, Kırım'ın Rusya tarafından 2014 yılında ilhakının hukuki meşruiyeti bakımından önem arz etmektedir. Memorandumun birinci maddesiyle Ukrayna'nın bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiği düzenlenmektedir. İkinci maddesiyle taraf devletlerin meşru savunma hakkı veya Birleşmiş Milletler Anlaşması'na uygun biçimde meşru kuvvet kullanılması dışında, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı her türlü kuvvet kullanma eyleminden kaçınacakları ve Ukrayna'ya karşı herhangi bir silahlı eylemlerinin olmayacağını kabul ettikleri düzenlenmiştir. Yine üçüncü maddesiyle, taraf devletler Ukrayna'nın çıkarlarına karşı herhangi bir ekonomik baskıdan uzak duracaklarını kabul etmişlerdir. İlerleyen maddelerde de Ukrayna'ya karşı nükleer silah kullanımından kaçınılacağına ve Ukrayna'ya karşı kuvvet kullanımından uzak durulacağına ilişkin çeşitli maddeler üzerinde mutabakat sağlanmıştır.

Memorandumun hukuki niteliğine bakacak olursak, Birleşmiş Milletlerin antlaşmalarına ilişkin el kitabında, memorandum, tipik antlaşmalardan daha az resmi olan antlaşmalar olarak ifade edilmiştir⁴⁴. Dolayısıyla her ne kadar memorandum daha az resmi anlaşma olarak gösterilmiş olsa da Budapeşte Memorandumu bir anlaşma niteliğindedir. Böylelikle taraf devletler, uluslararası hukuktaki rızailik ilkesinin bir gereği olarak, memorandumda yazılı olan hükümlere uyma yükümlülüğü altındadır. Bu memorandumun taraf devletler açısından geçerli olmayacağını düşünmek hatalı olacaktır.

Budapeşte memorandumundan sonra 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı olarak göreve gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında canlılık başlamıştır⁴⁵. Bu canlılıkla birlikte Rusya'nın belirgin şekilde hibrit savaş modelini uyguladığı söylenebilmektedir. Zira, *"Rus doktrininde belirtildiği gibi hibrit savaşın harekât ortamı insan zihnidir; dolayısıyla bilgi*

⁴³ Dayı (n 2) 96

⁴⁴ UN Treaty Handbook, *Treaty Handbook* (United Nations Publication, 2012) 68

⁴⁵ Ali Cengiz, 'Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Kapsamında Rusya-Ukrayna Krizinin ve Kırım'ın İlhakının Değerlendirilmesi' (2017) 15 Legal Hukuk Dergisi 4931, 4933

harbi ve psikolojik harekât, hibrit savaşın temel araçlarıdır."⁴⁶ şeklinde ifade edilebilir. Yani hibrit savaş, askeri güç doğrudan kullanılmadan gerçekleşen bir savaş modeli olarak görülmektedir. Dolayısıyla Rus dış politikasında değişen strateji farklılığından ötürü Rusya'nın Budapeşte Memorandumunun hükümlerine aykırı davranmış olması muhtemel gözükmektedir. Bununla birlikte, Budapeşte Memorandumu açıkça göstermektedir ki Rusya'nın ve diğer taraf devletlerin, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na ek olarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ayrıca saygı gösterme yükümlülüğü vardır.

C. KIRIM'IN 2014 YILINDA RUSYA TARAFINDAN İLHAK EDİLME SÜRECİ

Ukrayna'nın uzun bir süredir içinde bulunduğu artan yoksulluk ve kötü yönetim gibi birçok sorunun oluşturduğu rahatsızlık, 22 Kasım 2013 tarihi itibarıyla Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in Ukrayna'nın AB ile imzalayacağı Ortaklık Serbest Ticaret Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçtiğini açıklamasıyla, hat safhaya ulaşmış ve kitlesel protestoların başlamasına sebep olmuştur⁴⁷. Bu olaylar büyümüş, 22 Şubat 2014'te Ukrayna Meclisi tarafından Yanukoviç görevden alınmış ve yeni bir hükümet kurulmuştur⁴⁸. Bu gelişme üzerine Yanukoviç 22 Şubat 2014'te Rusya'ya sığınmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 3 Mart 2014 Tarihli 7125'inci Toplantısında, Rusya'yı temsil eden Churkin, Ukrayna eski Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in 1 Mart 2014 tarihli mektubunu okumuştur. Bu mektubun içeriğinde Yanukoviç, Rusya'dan ülkesinin içinde bulunduğu kriz ve kaos ortamından çıkması için yardım çağrısı yapmıştır⁴⁹.

1 Mart 2014'te Rusya Meclisinden çıkan kararla Rus askerine Ukrayna topraklarında kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir⁵⁰. Bundan sonraki süreçte, Kırım'da bulunan Ukraynalı Rusya taraftarları Kırım Meclisini işgal etmiş ve Rus bayraklarını meclise asmıştır⁵¹. Bu noktada bazı kaynaklara göre de maskeli silahlı birlikler Kırım Meclisini işgal etmiştir⁵².

⁴⁶ Ali Nedim Karabulut, 'Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması' (2016) 13 Uluslararası İlişkiler/International Relations 25, 39

⁴⁷ Dayı (n 2) 90

⁴⁸ Christian Marxsen, 'The Crimea Crisis – An International Law Perspective' (Social Science Research Network, 2014) SSRN Scholarly Paper ID 2520530 369 <<https://papers.ssrn.com/abstract=2520530>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

⁴⁹ UN Security Council, 'Security Council 7125th Meeting' (2014) <<https://undocs.org/en/S/PV.7125>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

⁵⁰ Marxsen (n 48) 369

⁵¹ Ünlü (n 1) 112

⁵² Zengin (n 8) 43

Mecliste bağımsızlık referandumunu tartışmaları yapılırken parlamento özel oturuma çağrılmış ve Rusya yanlısı Sergey Aksyonov kullanılan oy pusulalarının orada bulunan mevcut askerlerce taşınması suretiyle başbakan seçilmiştir⁵³. Marxsen'in de ifade ettiği üzere, her ne kadar Kırım'da direniş gösteren kişilerin yerel militanlar olduğu Rusya tarafından iddia edilse de birçok basın raporu göstermektedir ki sadece yerel militanlar değil Rus askerleri de Kırım'da bulunmaktaydı⁵⁴.

Bundan sonraki süreçte, “...Rus birliklerinin Kırım'a müdahil olmasıyla sorun uluslararası bir boyut kazandı”⁵⁵ görülmektedir. Dolayısıyla Ukrayna'nın iç krizi olarak başlayan mesele Kırım'a Rusya'nın müdahale etmesine kadar uzanmıştır. Meclisin işgalinden sonraki süreçteyse, “6 Mart 2014'te Kırım Yüksek Konseyi, maskeli ve silahlı birliklerin gölgesi altında Kırım'ın statüsü için bütün Kırımlıları 16 Mart 2014'te yapılması planlanan referanduma götürme kararını kabul etmiştir.”⁵⁶. Ukrayna, 7 Mart 2014 tarihi itibarıyla otuz bin Rus birliğinin Kırım'da olduğunu ifade etmiştir⁵⁷. Referandumda şu iki soru yöneltilmiştir: “1-) Rusya'ya bağlanmaya razı mısınız? 2-)1992 yılı Kırım Anayasa'sının yeniden yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olmasına razı mısınız?”⁵⁸. Bu referanduma %83 oranında bir katılım sağlanmış ve katılanların %93'ü Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanmıştır⁵⁹. Bu referandumu, Kırım Tatarları boykot etmiştir. Kırım Tatar Milli Meclis üyesi Rıza Şevkiyev ise seçimlerin şaibeli olduğunu, sonucun bu yönde çıkacağını tahmin ettiklerini ama bu oy oranının çıkmasının mümkün olmadığını ve Ruslar tarafından ikişer üçer oy kullanıldığını ifade etmiştir⁶⁰. Referandumdan sonra, Rusya ve Ukrayna arasında Rus askeri birlikleri yerine dönene kadar 21 Mart'a kadar ateşkes imzalanmıştır⁶¹. Referandumdan çıkan sonuç gereğince, 18 Mart 2014'te Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören anlaşma, Rusya

---

⁵³ ibid.

⁵⁴ Marxsen (n 48) 369

⁵⁵ Fatma Taşdemir ve Adem Özer, ‘Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosava'nın Rövanşı Mı?’ (2015) 10 Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43, 44

⁵⁶ Zengin (n 8) 43

⁵⁷ Reuters, ‘Ukraine Says Russian Troops in Crimea Have Doubled to 30,000’ (2014)

<<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-troops/ukraine-says-russian-troops-in-crimea-have-doubled-to-30000-idUSBREA260PW20140307>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022.

⁵⁸ Taşdemir ve Özer (n 55) 51

⁵⁹ ibid.

⁶⁰ Al Jazeera Türk, ‘Kırım Tatarları Sonuca Tepkili’ (2014) <<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kirim-tatarlari-sonuca-tepkili>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

⁶¹ Reuters, ‘Ukraine, Russia Agree Crimea Truce until March 21: Ukraine Minister’ (2014)

<<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-truce-idUSBREA2F0DP20140316>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

tarafından imzalanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ise Kırım'da Rus askerinin bulunma sebebini, çıkacak çatışmaları önlemek olarak göstermiştir⁶².

Netice itibariyle, Rusya 2013 yılı itibariyle Ukrayna'da başlayan iç krizin sonrasında Kırım meclisinde alınan referandum kararının akabinde alınan Rusya'ya bağlanma kararı neticesinde Kırım'ı ilhak etmiştir. Burada her ne kadar yerel militanların mı yoksa Rus askerinin mi Kırım halkı ve parlamentosu üzerinde baskı uyguladığı bilinmese de seçimleri Kırım Tatarlarının boykot etmesi ve seçimlerde yaşanan usulsüzlükler sebebiyle Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönünde yapılan referandum demokratik olmayan yollardan gerçekleşmiştir.

II. ULUSLARARASI HUKUK VE KIRIM'IN İLHAKI

Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhakı meselesinin uluslararası hukukta meşru olup olmadığı tartışmalıdır. Bu kapsamda Rusya'nın Kırım halkının self determinasyon hakkını kullandığına ilişkin iddialarıyla uluslararası hukukta mevcut olan kuvvet kullanma yasağının birlikte incelenmesi gerekmektedir. Yani Kırım halkının self determinasyon hakkını kullandığına ilişkin kanıya varılacak olursa Kırım'ın Rusya tarafından ilhakının meşru olduğu söylenebilecektir. Bu noktada, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması dünyadaki devletlerin büyük bir kısmı tarafından tanınmazken, bu ilhak siyasi birliktelikler ve sair nedenlerden dolayı bir kısım devletlerce tanınmıştır⁶³. Bu bölümde, Kırım'ın ilhakını tanımayan devletlerin Kırım'ın ilhakını tanımama gerekçeleri ve Birleşmiş Milletler'in Kırım'ın ilhakına ilişkin referandumun tanınmamasına ilişkin kararı, Rusya'nın Kırım'ı ilhak nedenleri ile incelenecektir.

A. ULUSLARARASI HUKUKTA SELF DETERMİNASYON HAKKI VE KIRIM'IN İLHAKI

Self determinasyon hakkı ya da başka deyişle halkların kendi kaderini tayin etme hakkı uluslararası hukukta mevcut olan bir haktır. Self determinasyon hakkı Birleşmiş Milletler Antlaşmasının birinci ve elli beşinci maddeleri ile düzenlenmiş olmasına rağmen içeriğine

---

⁶² Amanda Paul, 'Crimea One Year after Russian Annexation' (2015) 2

<<https://www.epc.eu/en/Publications/Crimea-one-year-after-Russian-annexation~215ef8>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022.

⁶³ Dayı (n 2) 130

⁶⁴ Bu devletler arasında Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Nikaragua, Kuzey Kore, Sudan, Suriye, Venezuela, Zimbabve bulunmaktadır.

yönelik gelişmeler Uluslararası Adalet Divanı görüşleri ve Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararlarıyla birlikte oluşturulmaya çalışılmıştır. Self determinasyon hakkı emredici hukuk kuralı (jus cogens) olarak nitelendirilmiştir⁶⁵. Bu hakkın aynı zamanda 1966 tarihli “*Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi*” ile “*BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*” kapsamında düzenlendiği görülmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul etmiş olduğu 24/10/1970 tarihli “*Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostane İlişkilere İlişkin Milletlerarası Hukuk İlkeleri Bildirisi*”nde de self determinasyon hakkının halklar için bir hak ve devletler için bir yükümlülük olduğuna yer verilmiştir⁶⁶. Bundan dolayı da “...self determinasyon hakkının kullanılmasının engellenmesi durumunda, uluslararası hukuk halklara direnme hakkı tanımaktadır.”⁶⁷ denilebilir. Ancak self determinasyon hakkının ülke bütünlüğüne aykırı kullanılamayacağı Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostane İlişkilere İlişkin Milletlerarası Hukuk İlkeleri Bildirisi’nde şöyle ifade edilmiştir;

“Yukarıda yer alan paragraflardaki hiçbir şey, yukarıda tanımlanmış bulunan halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi ilkesine uygun olarak kendilerini yöneten ve böylece ırk, inanç ya da renk ayrımı yapmadan ülkede yaşayan bütün halkı temsil eden bir yönetimi bulunan egemen ve bağımsız Devletlerin toprak bütünlüğü ya da siyasal birliğini tamamen ya da bir kısmı ile parçalayacak ya da bozacak olan herhangi bir harekete izin veriyormuş ya da bunu teşvik ediyormuş gibi yorumlanamaz.”

Self determinasyon hakkı kendi içerisinde iç self determinasyon ve dış self determinasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. İç self determinasyon hakkı ve dış self determinasyon hakkı ayrımı, hiçbir yazılı metinde belirtilmemiş olmakla birlikte devlet uygulamaları ile örf adet hukuku çerçevesinde ortaya atılmıştır⁶⁸. Dış self determinasyon hakkı “...bağımsız devlet kurma hakkı dahil olmak üzere, bir halkın dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını...”⁶⁹ ifade etmektedir. İç self determinasyon hakkı ise, “...bir halkın dilediği yönetim biçimini ve yöneticilerini, herhangi bir dış baskı olmadan seçme özgürlüklerinin...”⁷⁰ olmasını ifade etmektedir. İç self determinasyon hakkının siyasi idare biçimine ilişkin olan yönünün ekonomik bir anlama bürünmeye başlamasıyla birlikte, iç self determinasyon hakkının

⁶⁵ Senese Salvatore, ‘External and Internal Self-Determination’ (1989) 6 Social Justice 19, 19

⁶⁶ Özlem Yücel, ‘Halkların Ekonomik (İktisadi) Self Determinasyon Hakkı ve Afrika’daki Halklar’ (2014) 4 Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi 89, 92

⁶⁷ Özlem Yücel, ‘Filistin’de İnsan Hakları İhlalleri ve Türkiye’ (2018) 10 Middle Eastern Studies 40, 45.

⁶⁸ Ünlü (n 1) 94

⁶⁹ Yücel (n 67) 93

⁷⁰ ibid.

içinden üçüncü bir self determinasyon hakkı olan ekonomik self determinasyon hakkı meydana gelmiştir⁷¹. Dolayısıyla günümüzde üç tip self determinasyon hakkının varlığından bahsedilmektedir.

Shaw'un ve Crawford'un da değindiği üzere halkların kendi geleceğini tayin etme hakkının hukuki boyutu koloniler bakımından bağımsızlıklarını ilan etme durumunda kesin dururken bunun dışındaki hallerde tartışmaya açıktır^{72,73}. Ayrıca Aust'un da ifade ettiği üzere her ne kadar self determinasyon hakkının kullanılmasıyla devletlerden ayrılışın başka devletlerce tanınması hukuki olarak yasak olmasa da devletler bu konuya temkinli yaklaşmaktadır⁷⁴. Zira, self determinasyon hakkının bir manada halkın kendi yönetim biçimine ilişkin karar verme özgürlüğü olmasından dolayı toprak bütünlüğü ilkesini devletler daha önemli görebilmektedir. Lowe'a göre de siyasi imalarının çok olması sebebiyle self determinasyon hakkına ilişkin tanımlar tartışmalıdır⁷⁵. Bundan dolayı da self determinasyon hakkı, siyasi yön olarak baskındır ve uygulamada bu hakkın kullanımında çifte standart mevcuttur⁷⁶. Öyle ki *“Bir zamanlar self-determinasyon hakkını görmezden gelenler, hatta hiçbir şey olarak algılayanlar, şimdi self-determinasyonu her şey olarak görmektedirler.”*⁷⁷ denilebilir.

Ezcümle, self determinasyon hakkı uluslararası hukukta mevcut olan çok önemli bir haktır ve bu hakkın halkların elinden alınması mümkün değildir. Ancak self determinasyon hakkının, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi bağlamında siyasi açıdan yorumlanması mümkün olduğu için self determinasyon hakkının kullanılması zorlaştırılabilmektedir.

Self determinasyon hakkını Kırım'ın ilhaki bağlamında inceleyecek olursak, Kırım halkının self determinasyon hakkını kullandığına ilişkin söylenebilecek en büyük argüman Kırım halkının 16 Mart 2014 tarihli referandumla Rusya'ya bağlanma iradesini gösterdiği'dir. Rusya devlet başkanı Vladimir Putin 17 Mart'ta yaptığı açıklamayla 16 Mart'ta yapılan referandumun uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasına uygun olduğuna vurgu yapmış ve emsal bir olay olarak Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılışını vermiştir⁷⁸. Putin, Kırım'da

---

⁷¹ ibid.

⁷² James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law* (Oxford University Press, 2012) 141

⁷³ Malcolm N Shaw, *International Law* (Cambridge University Press, 2008) 257

⁷⁴ Anthony Aust, *Handbook of International Law* (Cambridge University Press, 2005) 23

⁷⁵ Vaughan Lowe, *International Law* (Oxford University Press, 2007) 114

⁷⁶ Abdullah Uz, 'Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı' (2007) 3 Uluslararası Hukuk ve Politika 60, 79

⁷⁷ ibid 81

⁷⁸ Dayı (n 2) 94

yaşayan insanların ifade özgürlüğü ve self determinasyon hakkının olduğuna da vurguda bulunmuştur⁷⁹.

Bu noktada dikkatle incelenmesi gereken nokta referandumun meşru bir zeminde gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Referandum olana kadar Rusya, Kırım'da Rus askeri birliklerinin bulunduğunu ısrarla reddetse de referandumdan sonra Vladimir Putin, Rus askerinin Kırım'daki meşru müdafaa birliklerine destek amaçlı olarak Kırım'da olduğunu dile getirmiştir⁸⁰. Dolayısıyla Rusya'nın iddiasına göre Rus askerinin Kırım'da bulunuşu meşru savunma birliklerine yardım amaçlıdır. Avrupa Birliği Dışişleri Konseyinin 17 Mart 2014'te almış olduğu karara göreyse, Kırım'daki referandum silahlı askerlerin aleni mevcudiyeti altında, gazeteci ve sivil aktivistlerin korkutulduğu bir ortamda ve Ukrayna televizyonlarının karartılıp Kırım'a giriş çıkışın engellendiği bir ortamda yapılmıştır⁸¹. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da 27 Mart 2014'te Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ve yapılan sözde referandumun tanınmaması gerektiğini içeren tavsiye niteliğinde bir karar almıştır⁸². Buna karşılık Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de yedi kez bu konu için toplanmış ama Rusya her seferinde veto hakkını kullandığı için bir sonuç alınmamıştır⁸³.

Self determinasyon hakkının Kırım halkı tarafından kullanılma imkanının mevcut olup olmadığını bir kenara bırakacak olursak, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya dahil olmasına yol açan referandum Ukrayna Anayasası'na aykırı gözükmektedir⁸⁴. Yani referandumun meşru bir ortamda yapıldığı düşünülse dahi yapılan referandumla Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının, Ukrayna'nın egemenliğine aykırı bir durum olup olmadığı tartışmalıdır. Ukrayna Anayasası'nın 73. Maddesindeki düzenleme, "*Ukrayna topraklarında yapılan değişiklikler bütün Ukrayna halkının referanduma katılımıyla gerçekleştirilmelidir.*" şeklindedir. Dolayısıyla 1996 tarihli Ukrayna Anayasası'na göre, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin tek başına alacağı bir referandum kararı ve Rusya'ya bağlanma kararı, Ukrayna iç hukukuna aykırı olacaktır. Bununla birlikte bu referandumun uluslararası hukuktaki genel bir ilke niteliğinde olan ülkelerin egemenlik hakkına saygı duyma ilkesine (respect the sovereignty) de aykırılık teşkil ettiği söylenebilmektedir. Çünkü Ukrayna'nın

---

⁷⁹ ibid.

⁸⁰ Paul (n 62) 2

⁸¹ Ünlü (n 1) 120

⁸² UN, 'General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region' (2014) <<https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

⁸³ UN News, 'UN Security Council Action on Crimea Referendum Blocked' (2014)

<<https://news.un.org/en/story/2014/03/464002-un-security-council-action-crimea-referendum-blocked>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

⁸⁴ Zengin (n 8) 71

toprakları üzerinde sahip olduğu egemenlik hakkına Rusya tarafından saygı duyulmayarak referandum düzenlenmiş olması uluslararası hukuka aykırı olacaktır.

Ukrayna Anayasası'nı ihlal eden bir durum olmadığı varsayılsa dahi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 Numaralı Protokolün 3'üncü maddesine göre taraf devletler, "...*halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı...*" taahhüt etmişlerdir. Bu maddeyle ilke olarak esasında popüler olmayan azınlık seçmenlerin seçim kapsamı dışında kalmasının engellenmesinin sağlanması amaçlanmaktadır⁸⁵. Yine aynı şekilde 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. maddesine göre, seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan bir ortamda oy kullanma hakkı vardır. Aynı şekilde Venedik Komisyonu bünyesinde hazırlanmış 17 Mart 2007 tarihli Referandumlara Dair İyi Uygulama Koduna göre de yumuşak hukuk niteliğinde birtakım yükümlülükler mevcuttur. Bu şartlardan bazıları fırsat eşitliği ve referandumda sorulan soruların açık olması şeklindedir⁸⁶. Burada genel manada bakıldığında referandumda Tatarların söz hakkının olmaması ve seçimlerde sorulan soruların "evet" veya "hayır" cevaplarını barındıran nitelikte olmaması gibi sebeplerden dolayı seçimlerin adil ortamlarda gerçekleştirilmediği söylenebilmektedir⁸⁷. Venedik Komisyonununun 762/2014 sayılı raporunda referandumun sadece bağımsızlık ya da 1992 Anayasasına geri dönüşü barındırması mevcut anayasal düzenin devamına yönelik doğrudan bir ifade olarak yorumlanamayacaktır. Üstelik 1992 Anayasasına geri dönüş ifadesi de Eylül 1992'de yapılan esaslı değişiklikleri kapsayıp kapsamaması bakımından açık değildir. Her ne kadar yapılan bu referandumun adil olup olmadığı iç hukuku ilgilendiren bir mesele olsa da uluslararası toplum açısından self determinasyon hakkının meşru ortamda kullanılmadığına ilişkin kuşklar oluşturmaktadır.

Aslına bakılırsa tüm bu değerlendirmeler sonucunda yapılan bu referandumun plebisit bir referandum olduğu da iddia edilebilir. Zira plebisit usulüne olağanüstü dönemlerde ve antidemokratik usullerde başvurulduğu söylenebilmektedir⁸⁸. Plebisit yarı doğrudan demokrasinin araçlarından biri olan referandumdan bir sapma teşkil etmektedir. Bununla birlikte demokratik devletin temel özelliklerinden ikisi halkın yönetime katılımı ve serbest seçimlerdir⁸⁹. Fakat Kırım'da yapılan referandumun demokratik devletle bağdaşır bir yanı

⁸⁵ DJ Harris, M. O'Boyle, E. P. Bates ve C.M. Buckley, *Law Of The European Convention On Human Rights* (Oxford University Press 2018) 941

⁸⁶ Ünlü (n 1) 121–122

⁸⁷ ibid 122

⁸⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I* (Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020) 763

⁸⁹ Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri* (Seçkin Yayıncılık, 2021) 346

gözükmektedir. Dolayısıyla yapılan bu referandumun bir plebisit referandum olduğu da iddia edilebilir gözükmektedir.

Rusya'nın bir diğer iddiasıysa “...Batı dünyasının Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılışına aktif olarak destek verdiklerini ama Kırım için aynı durum söz konusu olduğunda bunun karşısında...”⁹⁰ durdukları şeklindedir. Ayrıca Rus yetkililer Kırım'ın ilhakından sonra “...ABD ve Batı ülkelerini ikiyüzlülükle ve çifte standart uygulamakla suçlamışlardır.”⁹¹ denilebilir. Aslına bakılırsa bir manada Rusya, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılışında batı dünyasının sessiz kalışına bir tepki olarak Kırım'ın ilhaka giden yolda kendisine dayanak oluşturmuştur. Oysaki, “...Kosova'da bulunan uzun tarihsel arka planın Kırım vakasında olmadığı Rusya'nın kuvvet kullanmasının ve Kırım'ın ilhakinin tam anlamıyla bir oldubitti olduğu ve çok fazla siyasi saik taşıdığı anlaşılmaktadır.”⁹². Zira, Kırım'daki Rusların uzun bir tarihsel arka planı bulunmamakta ve Kırım halkının esaslı unsurunu teşkil eden Kırım Tatarlarının katılmadığı bir referandumla Kırım halkının self determinasyon hakkını kullandığını düşünmek hatalı olabilmektedir. Ayrıca Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılışıyla Kırım'ın Rusya'dan ayrılışı karşılaştırıldığında; “...NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında Sırbistan topraklarında başka bölgelerde yeni çatışmalar başlamadığı gibi Kosova bölgesindeki çatışmalar da sona ermiştir.”⁹³ denilebilirken, Kırım'ın ilhaki içinse aynı şeyleri söylemek çok zordur ve hatta bu bağlamda günümüzde ayrılıkçı hareketlerin giderek arttığını söylemek mümkündür.

B. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI VE KIRIM'IN İLHAKI

Kuvvet kullanılmasını evrensel düzeyde yasaklamış olan ilk anlaşma olarak karşımıza Birleşmiş Milletler Şartı çıkmaktadır⁹⁴. 24 Ağustos 1945 tarihli ve 6092 Sayılı Resmî Gazetede Türkçe olarak yayınlanmış Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddenin 4. Fıkrası şu şekildedir: “Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilmeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına

⁹⁰ Zengin (n 8) 71

⁹¹ ibid.

⁹² Abdullah Tunç ve Hamdi Fırat Büyük, ‘Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi’ [2016] Uluslararası Suçlar ve Tarih 35, 155–156

⁹³ ibid 155.

⁹⁴ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Turhan Kitabevi, 2019) 551

başvurmaktan kaçınırlar.”. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı üzere uluslararası düzeyde devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanımı açıkça yasaklanmıştır. Ayrıca bu maddedeki düzenlemedeki “*herhangi bir başka devlet*” ibaresinden de görüleceği üzere kuvvet kullanma yasağı Birleşmiş Milletler üyesi ülkeleri kapsadığı gibi üye olmayan devletleri de kapsamaktadır⁹⁵. Günümüzde devletlerin kuvvet kullanımı Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 42. maddesine göre Güvenlik Konseyi’nin alacağı barış gücü oluşturulması kararıyla mümkün olabilmektedir. Güvenlik Konseyi’nde bulunan daimî beş üyenin veto hakkının bulunması sebebiyle uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması bazen mümkün olmamaktadır. Barış ve güvenliğin sağlanamaması sebebiyle “*...sıkıntıyı aşabilmek amacıyla harekete geçen Genel Kurul tarafından alınan Barış İçin Birlik Kararı’nın, bu anlamda önemli bir alternatif.*”⁹⁶ olduğu ifade edilmektedir. Yani, esasen Güvenlik Konseyi’nin alacağı kararlar devletlerin kuvvet kullanımı meşru olsa da bunun mümkün olamaması halinde Genel Kurul tarafından alınacak barış için birlik kararı ile de barış ve güvenliğin tesisi mümkün olabilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı mevcut olmakla birlikte birtakım istisnalarla kuvvet kullanma, hukuka uygun bir hale gelmektedir. Bunlar; meşru savunma, İkinci Dünya Savaşı itilaf devletlerine karşı kuvvet kullanılması, Birleşmiş Milletler kararları uyarınca kuvvet kullanma ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde özel askeri antlaşmalar yapılan kadar beş büyük devlete tanınan kuvvet kullanma yetkisi şeklindedir⁹⁷. Bu istisnalardan günümüzde en çok kullanılanı ise meşru savunma hakkıdır denilebilir.

Meşru savunma hakkı Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51’inci maddesinde düzenlenmiştir. Meşru savunma hakkına başvurulabilmesi için bir silahlı saldırıya hedef olunması gerekliliği 51’inci maddeden anlaşılmaktadır⁹⁸. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun aldığı 1974 tarihli “*Saldırının Tanımı Kararı*” gereğince, uluslararası hukuka göre, kuvvet kullanma yasağının ihlali olarak değerlendirilecek eylemler sayılmıştır. Burada yapılan saldırı tanımının Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 2’nci maddesinin 4’üncü fıkrasıyla uyumlu olduğu söylenebilmektedir⁹⁹. Bu kararın 4’üncü maddesinde saldırının burada gösterilen fiillerle sınırlı olmadığı gösterilmiş ve buna benzer fiillerin de saldırı olarak

---

⁹⁵ ibid 552

⁹⁶ Ahmet Hamdi Topal, ‘Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sürdürülmesi Kapsamında Barış İçin Birlik Kararı’nın Uygulanabilirliği’ [2014] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 101, 122

⁹⁷ Pazarıcı (n 94) 554

⁹⁸ ibid 555

⁹⁹ Cengiz (n 45) 4943

nitelendirilebileceği ifade edilmiştir¹⁰⁰. Crawford'a göreyse saldırının her olay bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir¹⁰¹.

Meşru savunmadan bahsedebilmek için, kullanılan karşı kuvvetin gerekli ve orantılı olması gerekmektedir¹⁰². Meşru savunmanın gerekliliği, meşru savunma hakkını kullanan devletin kuvvet kullanımında başka seçeneğinin olmayışını ifade ederken; orantılı olması, meşru savunmada kullanılan kuvvetin büyüklüğü, süresi ve hedefi bakımından gelen saldırıyla uygun olmasını ifade etmektedir¹⁰³. Yani meşru savunma hakkı, saldırının muhatabı devlete veya unsurlara karşı, saldırının önlenmesi amacıyla orantılı olarak kuvvet kullanma hakkını ifade etmektedir. Meşru savunma hakkı, bireysel veya kolektif olarak da kullanılabilir¹⁰⁴. Kolektif meşru müdafaa hakkının kullanılması, saldırıya uğradığını düşünen devletin, başka bir devletten yardım istemesine bağlıdır.

Özetle ifade etmek gerekirse, kuvvet kullanma yasağı, barış ve güvenliğin tesisi amacıyla uluslararası hukukta mevcut olan ve devletlerin her türlü kuvvet kullanımından kaçınması gerektiğini öngören bir yasaktır. Kuvvet kullanma yasağına rağmen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanma meşru hale gelebilmektedir. Kuvvet kullanma yasağının en büyük istisnası ise meşru savunmadır. Meşru savunma hakkıysa, mevcut bir saldırının olması ve bu saldırıya karşı kullanılacak kuvvet kullanımının gerekli ve orantılı olması şartlarıyla uluslararası hukukta mevcut olan bir haktır.

Bu bağlamda Kırım'ın ilhakını uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağıyla birlikte incelemek gerekmektedir. Kırım'ın 2014 yılında ilhak edilmesi sürecine ilişkin verdiğimiz bilgiler ışığında Rusya'ya ait birliklerin Kırım'da buldukları görülmektedir. Ancak, daha önce ifade edildiği üzere Rusya, Rus birliklerinin Kırım'da çatışmaları önlemek amacıyla bulunduğunu iddia etmektedir. Birleşmiş Milletler Rusya temsilcisi Churkin ise Rus birliklerinin 1997 tarihli Karadeniz Filosu Antlaşması gereğince Kırım'da bulunduğunu ifade etmiştir¹⁰⁵. Avrupa Birliği Konseyi ise 3 Mart 2014 tarihli toplantısında Rusya'yı kınadıklarını ve Rusya'nın 1997 tarihli antlaşmadaki alanın dışına çıktığını ifade etmiştir¹⁰⁶. Dolayısıyla

---

¹⁰⁰ Hazir Nuhiç, 'Uluslararası Hukuk ve Birleşmiş Milletler Kararları Çerçevesinde Saldırı Kavramı' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010) 11

¹⁰¹ Crawford (n 72) 749.

¹⁰² ibid.

¹⁰³ ibid.

¹⁰⁴ Lowe (n 75) 279

¹⁰⁵ DW, 'Crimea Leader Calls for Russian Help to Restore Calm in the Semi-Autonomous Region' (2014)

<<https://www.dw.com/en/crimea-leader-calls-for-russian-help-to-restore-calm-in-the-semi-autonomous-region/a-17466621>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

¹⁰⁶ Dayı (n 2) 124

Rusya'nın yapmış olduğu süreç yönetimi sayesinde Kırım'daki Rus askeri unsurlarının bulunuşunun kuvvet kullanma yasağını ihlal edip etmediği konusunda kesin bir yargıda bulunulamamaktadır.

Yukarıda da izah edildiği üzere Putin, Rus askeri birliklerinin Kırım'daki meşru savunma birliklerine destek amaçlı orada olduğunu iddia etmiştir. Ancak Kırım'da kimin meşru savunma hakkını kime karşı kullandığı şüphelidir. Her ne kadar Rusya yanlısı Sergey Aksyonov yukarıda açıklandığı üzere baskı altında Kırım devlet başkanı seçilmiş ve Rusya'yı ülkesine yardım için çağırışsa¹⁰⁷ da bu çağırının kolektif meşru savunma hakkı kapsamında bir çağrı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği şüphelidir. Ukrayna Meclis Başkanı da aynı şekilde Sergey Aksyonov ve Kırım meclisinin aldığı kararların meşru olmadığını ifade etmiştir¹⁰⁸. Aynı şekilde Ukrayna devrik lideri Yanukoviç'in 1 Mart 2014'te Rusya'ya mektup yazıp yardım çağrısında bulunmasının da kolektif meşru savunma kapsamında değerlendirilmesi tartışmalıdır. Çünkü, Yanukoviç, 22 Şubat 2014'te cumhurbaşkanlığı görevinden alınmış ve yukarıda da izah edildiği üzere 1 Mart 2014'te Rusya'dan yardım istemiştir.

Ukrayna üzerinde hangi grubun kimleri hedef aldığı ortaya konamasa da hükümet karşıtı bir iç karışıklık olduğu ortadadır. Bu noktada, uluslararası olmayan bir iç karışıklığın, devletin egemenlik yetkisi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir¹⁰⁹. Aksyonov'un Kırım'ın kime karşı meşru savunma hakkının doğduğunu da göstermesi gerekse de böyle bir şey gösterilmemiştir. Dolayısıyla kolektif meşru müdafaa hakkının doğduğundan bahsedebilmek mümkün gözükmemektedir. Yani, Kırım'ın Ukrayna'ya karşı mı yoksa Rus milislere karşı mı meşru savunma hakkının doğduğu belli değildir. Dolayısıyla Kırım'ın ve Kırım'ın çağrısı üzerine Rusya'nın meşru savunma hakkının doğduğundan söz edebilmek için Kırım'a karşı Kırım dışındaki unsurlar tarafından bir saldırının olması gerekirken böyle bir durum söz konusu değildir.

Ukrayna ve Kırım'a Rusya tarafından asker gönderilmiş olması, Ukrayna kara parçasında iki havalimanının ele geçirilmiş olması, Ukrayna askeri üslerinin kuşatılmış olması ve askeri birliklerin Ukrayna sınırında konuşlanması eylemleri uluslararası hukuka göre açıkça saldırı niteliğinde eylemlerdir¹¹⁰. Ancak bu noktada Rusya'nın saldırı niteliğinde fiillerin

---

¹⁰⁷ Cengiz (n 45) 4950

¹⁰⁸ ibid 4939

¹⁰⁹ ibid 4948

¹¹⁰ ibid 4950

olmadığının ve meşru savunma birliklerine yardım amaçlı orada bulduklarının iddia etmesi meseleyi karmaşık hale getirmiştir.

Bu noktada bazıları uluslararası toplum tarafından Rusya üzerinde baskı uygulanmak suretiyle Rusya'nın Kırım'dan geri çekilebileceğini düşünmekte ve Kırım'ın hala *de jure* (hukuki) olarak Ukrayna'ya bağlı olduğunu ifade etmektedir¹¹¹. Bazıları ise Rusya tarafından Kırım Yarımadasındaki sosyal ve etnik yapının değiştirildiğinin aşikâr olduğunu söylemektedir¹¹². Bu etnik yapının Rusya tarafından değiştirilmesi ise Kırım'ın ilhakına ön ayak olmuştur denilebilmektedir. Diğer taraftansa Ukrayna'nın Kırım'ın uluslararası arenadaki bağımsızlığına kavuşması için Kırım Tatarları ile iş birliği yapmasının stratejik öneme sahip olduğu da söylenmektedir¹¹³.

SONUÇ

Kırım'ın tarihsel arka planı incelendiğinde görülmüştür ki; Kırım'da esaslı unsur olarak bulunan halk Kırım Tatarları olmuştur. Ancak Kırım Tatarlarının karşılaştığı zor şartlar, zulüm ve sürgünler nedeniyle ciddi sayıda ölümlerle yüz yüze geldiği görülmüştür. Kırım'da yaşanan sürgünlerin akabinde yaşanan geri dönüş hareketiyle Kırım Tatarları Kırım'a tekrar dönmüşse de azınlık durumunda kalmışlardır.

Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhakından önce Kırım, Kırım Özerk Cumhuriyeti olarak anılan ancak Ukrayna'ya sıkı sıkıya bağlı olan bağımsız bir devlet statüsündedir. Zira, Ukrayna Anayasasının 2. maddesine göre Ukrayna üniter bir devlettir ve 134. maddesine göreyse Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna'ya sıkı sıkı bağlı ve Ukrayna Anayasasının kendisine tanıdığı yetkiler çerçevesinde karar veren özerk bir bölgedir. Kırım'ın 1954 yılında hediye niteliğinde Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlandığı ve 1991 yılında yapılan referandumla tekrar Rusya'ya bağlandığı ancak SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yine Ukrayna'ya bağlandığı görülmüştür. Bu manada Rusya'nın iddiası Kırım'ın hep Rusya'ya ait olduğu yönündedir. Ancak unutulmuş bir nokta vardır ki tarihsel olarak Rusya'nın Kırım üzerindeki hakimiyeti sadece yetmiş üç yıl olmuştur. Rusların dört yüz yıldan fazla bir süre

---

¹¹¹ Ünlü (n 1) 143

¹¹² Zengin (n 8) 70

¹¹³ Yeliz Öz, 'Minority Rights in Ukraine Before and After The Illegal Annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014: The Case of Crimean Tatars' (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2020) 107-108

Kırım'ın asıl sahibi olarak görülebilecek olan Kırım Tatarlarına yaptığı zulmü ve sürgünü görmezden geliyor oluşu son derece düşündürücüdür.

Kırım'ın Rusya'ya bağlanışını öngören referandum, Rus askerlerinin dolaylı olarak baskısı altında yapılmıştır. Referandumun hemen öncesinde Rus yanlısı Sergey Aksyonov, Kırım meclisinde Başbakan seçilmiş ve Rusya'ya bağlanmayı öngören referandumun yapılmasına karar verilmiştir. Her ne kadar Rusya tarafından meselenin meşruiyetinin sağlanması bağlamında askerlerin maskeli olması ve Rus birliklerinin meşru savunma hakkını kullanan birliklere yardım amaçlı orada olduğu öne sürülse de bunların hatalı tespitler olduğuna yönelik ciddi deliller mevcuttur. Rus askerinin orada mevcudiyeti olmasa dahi referandumun demokratik ve baskıcı olmayan yollardan yapılmadığı ortadadır. Zira, yapılan referandum öncesinde Ukrayna basını sansürlenmiş, bölgede gerilim hat safhaya ulaşmış ve fırsat eşitliği oluşturulmamıştır. Referandumda halka yöneltilen sorulardan hiçbiri mevcut durumun devamı ifadesini yani 1996 Ukrayna anayasasına bağlı olarak yönetimin aynen devamını içermemektedir. Kırım'ın esaslı unsurunu teşkil eden Kırım Tatarları referandumu boykot etmiş ve seçimin meşru yollardan yapılmadığını öne sürmüşlerdir. Bu noktada yapılan bu referandumun plebisit bir referandum olduğu da iddia edilebilir nitelikte gözükmemektedir.

Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in iddia ettiği üzere Kırım halkının 2014 yılındaki referandumla self determinasyon hakkını kullandığını düşünmek, referandumun yapıldığı baskıcı ortam dahilinde hatalı bir tespit olacaktır. Self determinasyon hakkının kullanılması her ne kadar meşru olsa da bu hakkın kötüye kullanılması düşünülemeyecektir. Zira, demokratik olmayan bir ortamda ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne aykırı olarak gerçekleştirilen bir referandumla, halkın kendi kaderini tayin etme hakkını kullandığını düşünmek hatalı bir tespit olacaktır.

Uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağının ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün Rusya tarafından ihlal edildiğine ilişkin ciddi deliller mevcuttur. Ancak Rusya tarafından bu meselenin üstü kapatılmaya çalışılmaktadır. Kırım Başbakanı Aksyonov ve Ukrayna devrik lideri Yanukoviç'in Rusya'dan yardım çağrısında bulunduğu ve Rusya'nın iddia ettiği gibi meşru savunma birliklerine yardım amaçlı olarak Rus askerlerinin Kırım'da bulunduğu düşünülse dahi Kırım halkının meşru savunma hakkının doğup doğmadığı şüphelidir. Dolayısıyla burada kuvvet kullanma yasağının meşru olacağı tek istisna olan meşru savunma hakkının Kırım'ın ilhaka öne sürülebilmesi kanımızca tartışmalıdır ve muhtemel gözükmemektedir. Zira, Ukrayna'nın iç meselesi olarak meydana gelen hükümet karşıtı iç

isyanlardan meşru savunma hakkının doğduğuna ilişkin bir tespitte bulunmak sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Al Jazeera Türk, 'Kırım Tatarları Sonuca Tepkili' (2014) <<http://www.aljazeera.com.tr/aljazeera-ozel/kirim-tatarlari-sonuca-tepkili>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Aust A, *Handbook of International Law* (1st ed, Cambridge University Press 2005)
- BBC News, 'Ukraine crisis: Crimea always been part of Russia, says Putin' (2014) <<https://www.bbc.com/news/av/world-europe-26624471>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Cengiz A, 'Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Kapsamında Rusya-Ukrayna Krizinin ve Kırım'ın İlhakının Değerlendirilmesi' (2017) 15 Legal Hukuk Dergisi 4931
- Crawford J, *Brownlie's Principles of Public International Law* (8th ed, Oxford University Press 2012)
- Dayı E, 'Siyasi ve Hukuki Boyutlarıyla Sovyet Sonrası Rusya-Ukrayna İlişkileri ve Kırım Krizi' (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi 2019)
- DW, 'Crimea Leader Calls for Russian Help to Restore Calm in the Semi-Autonomous Region' (2014) <<https://www.dw.com/en/crimea-leader-calls-for-russian-help-to-restore-calm-in-the-semi-autonomous-region/a-17466621>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- DW, 'G7'den Rusya'ya: Kırım'ın İlhakını Tanımayacağız' (2021) <<https://p.dw.com/p/3qoBA>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Eren A, *Anayasa Hukuku Dersleri* (3rd ed, Seçkin Yayıncılık 2021)
- Gözler K, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I* (2nd ed, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2020)
- Harris DJ, O'Boyle M, Bates E.P ve Buckley M, *Law Of The European Convention On Human Rights* (4th ed, Oxford University Press 2018)
- Hürriyet, 'Rusya, Kırım'ın İlhak Edilişinin 8. Yıldönümü Kutladı...' (2022) <<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusya-kirim-in-ilhak-edilisinin-8-yildonumu-kutladi-putinin-konusmasindaki-tuhaf-aksilik-dikkat-cekti-42025512>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Karabulut AN, 'Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması' (2016) 13 Uluslararası İlişkiler/International Relations 25-42
- Kireççi MA ve Tezcan S, 'Kırım'ın Kısa Tarihi' [2015] Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi

- Lowe V, *International Law* (1st ed, Oxford University Press 2007)
- Marxsen C, 'The Crimea Crisis – An International Law Perspective' (Social Science Research Network 2014) SSRN Scholarly Paper ID 2520530 <<https://papers.ssrn.com/abstract=2520530>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Nuhiç H, 'Uluslararası Hukuk ve Birleşmiş Milletler Kararları Çerçevesinde Saldırı Kavramı' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2010)
- Öz Y, 'Minority Rights in Ukraine Before and After The Illegal Annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014: The Case of Crimean Tatars' (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi 2020)
- Paul A, 'Crimea One Year after Russian Annexation' (2015) <<https://www.epc.eu/en/Publications/Crimea-one-year-after-Russian-annexation~215ef8>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk* (18th ed, Turhan Kitabevi 2019)
- Reuters, 'Ukraine, Russia Agree Crimea Truce until March 21: Ukraine Minister' (2014) <<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-truce/idUSBREA2F0DP20140316>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Reuters, 'Ukraine Says Russian Troops in Crimea Have Doubled to 30,000' (2014) <<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-troops/ukraine-says-russian-troops-in-crimea-have-doubled-to-30000-idUSBREA260PW20140307>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Salvatore S, 'External and Internal Self-Determination' (1989) 6 (1) Social Justice 19-25
- Shaw MN, *International Law* (6th ed, Cambridge University Press 2008)
- Taşdemir F ve Özer A, 'Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı?' (2015) 10 Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43-61
- Topal AH, 'Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sürdürülmesi Kapsamında Barış İçin Birlik Kararı'nın Uygulanabilirliği' [2014] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 101-126
- Tunç A ve Büyük HF, 'Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi' [2016] Uluslararası Suçlar ve Tarih 35
- UN, 'General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region' (2014) <<https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- UN News, 'UN Security Council Action on Crimea Referendum Blocked' (2014) <<https://news.un.org/en/story/2014/03/464002-un-security-council-action-crimea-referendum-blocked>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- UN Security Council, 'Security Council 7125th Meeting' (2014) <<https://undocs.org/en/S/PV.7125>> Erişim Tarihi 19 Nisan 2022

- UN Treaty Handbook, *Treaty Handbook* (United Nations Publication 2012)
<https://treaties.un.org/pages/Resource.aspx?path=Publication/TH/Page1_en.xml>
Erişim Tarihi 19 Nisan 2022
- Ünlü F, 'Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Açısından Kırım Sorunu' (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi 2017)
- Uz A, 'Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı' (2007) 3 Uluslararası Hukuk ve Politika 60-81
- Yücel Ö, 'Halkların Ekonomik (İktisadi) Self Determinasyon Hakkı ve Afrika'daki Halklar' (2014) 4 Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi 89-100
- Yücel Ö, 'Filistin'de İnsan Hakları İhlalleri ve Türkiye' (2018) 10 Middle Eastern Studies 40-61
- Zengin E, 'Uluslararası Hukukta Kendi Kaderini Tayin İlkesi ve Kırım'ın İlhakı'nın Bu Çerçeve de Değerlendirmesi' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2019)

NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022(2), 289-313

DOI 10.51562/nkuhukuk.2022322

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk>

Başvuru: 02.11.2022

Kabul: 31.12.2022

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TEMELLERİN YOKLUĞUNDA DEMOKRASİYİ SAVUNMAK: RICHARD RORTY'DE FELSEFE VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Araş. Gör. Selen TUNÇ*

ÖZ

Çağdaş yönetim sistemleri içinde hegemonyasını sürdüren demokrasinin tarih dışı ilkeler yoluyla savunulması giderek zorlaşmıştır. Richard Rorty'nin pragmatizmi, demokrasiyi savunurken özcülüğü ve temelciliği reddedenler veya bu anlayışlara şüpheyle yaklaşanlar için oldukça etkili bir yaklaşım sunar. Rorty külliyatı, toplumsal umutlarını tarih dışı ilkeler yoluyla haklı çıkarma ihtiyacı duymayan bir toplum hayaline adanmıştır. Varoluşumuzu dilin, benliğin ve cemaatin olumsuzluğu ile tarif eder. Olumsuzluk olgusunun, toplumsal ve politik kanaatlere yönelik temelcilik karşıtı bir anlayış geliştirmeyi makul ve tercihe şayan kıldığını düşünür. Aşkın temellere dayanmadan demokratik inançlarımızı nasıl savunabileceğimizi göstermek için Amerikan pragmatizmi ile postmodern felsefe arasında bir diyalog kurar. Bu etkileşimden çıkardığı sonuç, gerçekliğin ve kurucu unsurlarının içkin bir doğası olduğunu varsayıp bu doğanın doğru bilgisine sahip olabileceğimizde ısrar etmenin demokrasiye değer vermekle ilgisiz olduğudur. Felsefe ile demokrasi arasındaki ilişki de aynı anlayışın bir diğer sonucudur. Rorty'de Kantçı ilkeler toplumsal umutları ne olursa olsun haklı çıkaran ebedi hakikatler değil, bu umutları özetleyen retorik araçlardır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe-demokrasi ilişkisi, Olumsuzluk, Pragmatizm, Temelcilik Karşıtlığı, Demokrasinin Felsefeye Önceliği

* Araş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, selentunc89@gmail.com
ORCID 0000-0001-8753-4301

p-ISSN:2717-9621 e-ISSN: 2757-6752

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

DEFENDING DEMOCRACY IN THE ABSENCE OF FOUNDATIONS: RICHARD RORTY ON THE RELATIONSHIP OF PHILOSOPHY AND DEMOCRACY

Res. Asst. Selen TUNÇ**

ABSTRACT

It has become increasingly difficult to defend democracy by means of ahistorical principles. The pragmatist thought of Richard Rorty occupies an appealing position for democrats who reject essentialism and foundationalism or who have suspicions about them. His opus is devoted to praising an imaginary society whose citizens have no need or tendency to justify their social hopes via ahistorical principles. He considers that our world could be described by the contingency of language, self, and community, which in turn make it sensible to embrace an anti-foundationalist approach to social and political convictions. He brings forward this thought through a dialogue between American pragmatism and postmodern philosophy to show how we can advocate our democratic beliefs without relying on transcendental foundations. Accordingly, assuming there is an intrinsic nature of reality and its constitutive elements- and insisting on we have or could have its proper knowledge- is irrelevant to cherish democracy. The relationship between philosophy and democracy appears as another output of the same understanding. In Rorty, Kantian principles are the rhetorical tools to summarize our social hopes, not eternal truths that justify them regardless.

Keywords: Relationship of Philosophy and Democracy, Contingency, Pragmatism, Anti-foundationalism, Priority of Democracy to Philosophy

Extended Summary

Rorty considers a proper way to defend democracy in our contingent world where we cannot rely on metaphysical defenses. The answer to the question of how to protect the values such as equality, freedom, benevolence, and tolerance, which are embraced by liberal democracies when we remove the traditional foundations of such values is evident to Rorty. We cannot make a metaphysical defense in the absence of foundations. The most reasonable procedure we have is the bold and creative experiment we can make through comparisons between the present democratic societies and a possible future society. Democracy needs to rule out claims of absolute knowledge and embrace a culture of public conversation.

** Research Assistant, Bursa Uludag University, School of Law, Department of General Public Law , selentunc89@gmail.com
ORCID 0000-0001-8753-4301

The postmodern liberal utopia of Rorty is an expression of his aspiration to prioritize democracy over philosophy. He believes that philosophical debates are irrelevant to reform a democratic society, at least in the short term. A culture in which the hope of attaining the knowledge of universal and ahistorical truth is constantly replaced by a public conversation redefining self and community would accept contingencies rather than try to transcend them. Rorty is aware of the criticism that postmodernist bourgeois liberalism is relativistic since it declares all values ethnocentric. He agrees with critics that relativism is indeed a self-consuming approach. However, to say that we have to act from our own context and accept that we cannot find any other basis for defending democracy is not to think that every society is as good as others. Postmodernist bourgeois liberalism emphasizes the inescapability of history and conversation. According to Rorty, justifying democracy under the guidance of objective criteria is beyond the human horizon. All values that a society considers privileged, including liberal values, are ethnocentric.

Democracy needs to rule out claims of absolute knowledge and embrace a culture of public conversation. There are no total constraints arising from the nature of objects, mind, or language that would allow us to avoid the conversation. There are fragmented constraints that only the participants of the public debate provide.

To accept a contingent defense of democracy is to recognize that the legacy we inherit from our friends and our conversations with other people is our only source of guidance. Thus, we can understand Rorty's attitude of omitting a grounded explanation about why consensus democracy based on conversation and persuasion, or democracy in general, deserves to be defended. Ethnocentric values cannot make an absolute claim on privilege and priority. Yet, we can advocate a democratic culture without forgetting the importance of recognizing that the context in which we defend democratic culture is not more privileged than other contexts in reaching the truth.

GİRİŞ

Demokrasinin haklılığını ispatlamak için rasyonel temellere ihtiyacımız var mıdır? Demokrasiyi savunmaya hizmet edebileceği düşünülen rasyonel temeller *sahiden* var mıdır? Böylesi temeller yoksa, demokrasiyi savunmaya nasıl devam edebiliriz? Rorty, metafizik haklılaştırmadan medet umamayacağımız olumsal bir dünyada demokrasiyi nasıl savunabileceğimiz üzerine düşünür. Liberal demokrasilerin benimsediğine inandığı eşitlik, özgürlük, yardımseverlik, hoşgörü gibi değerleri, bu tür değerlerin geleneksel temellerini ortadan kaldırdığımızda nasıl koruyacağımız sorusunun cevabı Rorty için bellidir: Temellerin yokluğunda metafizik bir savunma yapamayız¹. Elimizdeki tek imkân ya da prosedür, günümüz ile muhtemel bir gelecek arasındaki mukayeseler ve yeni bir toplumun hayal edilmesi aracılığıyla yapabileceğimiz cesur ve yaratıcı deneylerdir².

Çalışmanın ilk bölümünde Rorty'nin “anti-felsefe” çizgisi betimlenecektir. Rorty, geleneksel felsefe alanında yeni bir hamle yapmak istemez. Felsefenin ne olduğuna ilişkin kavrayışımızı değiştirme gayesindedir³. Aydınlanma'nın epistemolojik mirasıyla, rasyonel bir temele yönelik ihtiyaç ve inançla hesaplaşır. Ancak metafizik karşıtı felsefi açıklamaların siyasetle kısa vadede bir ilgisi olmadığını düşünür. Rorty'ye göre siyaset, pragmatik ve kısa vadeli reformlarla ve uzlaşılarda ilgilidir. Demokratik bir toplumda uzlaşılarda metafiziği aşmak adına kullanılan terimlerden farklı olanlarla dile getirilmesi ve savunulması gerekir. Filozofların profesyonel ve özel uğraşı olan felsefenin çağdaş toplumların siyasal yaşantısı için temel olma iddiası geçerli değildir.

İkinci bölüm, temelcilik karşıtlığıyla yakın ilişki içindeki özcülük karşıtlığına, olumsuzluk ve pragmatizm anlatısına yer verecektir. Rorty metafizik ve felsefi söz dağarcığının kamusal söyleşiyle ilgisizliğini ve demokrasiye yararsızlığını meydana çıkarmaya yönelik “radikal” bir hamle yapmak ister⁴. Pragmatizmde övmeyi ve öne çıkarmayı sevdiği özellik de toplumsal söyleşiyi sonlandıracak sonlu ve kapalı bir sistem inşa etmeye çalışmamasıdır. James'in

¹ Erick Donald Hirsch Jr, 'Rorty and the Priority of Democracy to Philosophy' (2008) 39(1) *New Literary History* 35, 48

² Richard Rorty, *Feminism and Pragmatism (The Tanner Lectures on Human Values, December, 7 1990)* 22-23 <<https://tannerlectures.utah.edu/resources/documents/a-to-z/r/rorty92.pdf>> erişim tarihi 10 Ekim 2022. Bahsi geçen mukayese yönteminin Rorty tarafından nasıl uygulandığını görmek için 2096 yılında yazılmış bir köşe yazısı olarak kaleme aldığı ve hayal ettiği toplumsal dayanışma kültürünün tarifini verdiği kurgusal deneme incelenebilir. Bakınız, Richard Rorty, *Philosophy and Social Hope* (1st edn, Penguin Books 1999) 243-251

³ Alan Malachowski, Richard Rorty (1st edn, Acumen Publishing 2002) 3.

⁴ Richard J Bernstein, 'One Step Forward, Two Steps Backward: Richard Rorty on Liberal Democracy and Philosophy' (1987) 15(4) *Political Theory* 538, 544

yakındığı gibi, içinde yaşadığımız evren ardına kadar açık olduğu halde, şeylerin mutlak temeli arayışında olan rasyonalizm kapalı olmak zorunda olan sistemler yaratır⁵. Rorty'ye göre, demokratik söyleşinin yaratacağı konsensüs önümüzdeki imkanların gerçekleştirilebilmesi için tek yol göstericimizdir. Demokrasilerin inşasında kullanılan bir merdiven olan felsefenin çağdaş demokrasilere söyleyecek sözü yoktur⁶. İnsana öncel bir düzen ile insan doğası arasındaki ilişkinin açıklamasını sunan bir felsefe anlayışı ile demokrasi karşı karşıya geldiğinde demokrasinin felsefeye göre öncelikli olduğunu savunur⁷.

Rorty'nin düşüncesini, katı bir ayrıma tabi bölümlerle açıklamaya çalışmak bir hayli zordur. Elshtain, Rorty'yi okurken bütünlüklü bir açıklamaya denk geldiğinizi sandığınız anda bu açıklamanın elinizden kaçıp gidebileceğini belirtir⁸. Rorty'nin iddialarının tartışmaya çok müsait olmamasının nedeni, tartışmaktan çok kucaklamayı hedefleyen, herkesi “biz liberal ironistler”in, “biz pragmatistler”in, “biz anti-özcü”lerin ve sayısı arttırılabilecek daha nice “bizler”in büyük çadırı altında toplamak isteyen bir düşünür olmasıdır⁹. Anlatıların iç içe olmasının ve birbirlerinden kolayca ayrılamamasının bir diğer sebebi argümanlardan medet ummayan, bu sebeple kendi düşüncesini de kuramsallaştırmaktan ve kategorize etmekten kaçınan bir düşünürle karşı karşıya olmamızdır. Fikirlerini sistematik olarak ele almaya çalışmak, Rorty'yi, kendisinin reddettiği tarzda açıklamaktır¹⁰. Bu sebeple, Rorty'nin düşüncesini inceleyen bu çalışmadaki bölüm ayrımlarını bir vurgu farkı olarak değerlendirmek isabetli olacaktır. Bölümleri ortaklaştıran tema, demokrasinin toplumsal söyleşi dışında herhangi bir referansa başvurarak temellendirilemeyeceği fikri ve Rorty'nin meşhur sloganıyla “demokrasinin felsefeye önceliği”dir.

I. DEMOKRASİNİN FELSEFEYE ÖNCELİĞİ

Rorty'nin felsefi ilgisini iki ana başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlardan ilki, temel arayıcı felsefeye yönelik eleştirilerini kapsar. Rorty dış dünyayı ya da içsel doğamızı temsil eden bir hakikatin ya da hakikatler sisteminin var olup olmadığı, böylesi hakikatlerin tarih dışı

⁵ William James, Pragmatizm: Kimi Eski Düşünme Biçimleri İçin Yeni Bir İsim (Tahir Karakaştr, 2nd edn, İletişim Yayınları 2017) 50

⁶ Richard Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, (Mehmet Küçük and Alev Türker trs, 1st edn, Ayrıntı Yayınları 1995) 270

⁷ Richard Rorty, Objectivity, Relativism and Truth: Philosophical Papers (1) (1st edn, Cambridge University Press 1991) 192

⁸ Jean Bethke Elshtain, ‘Don’t Be Cruel: Reflections on Rortyan Liberalism’ in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), Richard Rorty (1st edn, Cambridge University Press 2003) 139, 139.

⁹ ibid 139

¹⁰ Funda Günsoy Kaya, ‘Richard Rorty’ye Giriş’ in Richard Rorty, Felsefe ve Doğanın Aynası (Funda Günsoy Kaya tr, 1st edn, Paradigma Yayıncılık 2006) XVII, XVIII

ve aşkın temeller sunup sunamayacağı tartışmasında taraf olmayı arzu etmez. Bilginin temeline ilişkin arayışın konu dışı olduğu yeni bir entelektüel yaşam biçimini tasvir eder. Bu yeni entelektüel yaşam biçimini “*felsefe sonrası kültür*” olarak adlandırabiliriz¹¹. “Profesyonel felsefe”nin hakikati bilme iddiasını ve metafiziği sarsmanın yanında ikinci amacı, kamusal müzakere için felsefi argümanların yararsızlığını göstermektir. Bu iki eğilim birbiriyle örtüşür. Hakikat, temelleri ötede aranabilecek bir gerçeğe referansta bulunmuyorsa, filozofların kültürün diğer alanları tarafından üretilen bilgileri değerlendirebileceği bir zemin kalmaz. Filozofların kamusal söyleşi içindeki ayrıcalıklı konumları sarsılır.

Felsefenin bilgi arayışıyla kamusal söyleşinin bağı koparmak ve filozofların kamusal müzakeredeki rolünü yeniden tanımlamak önemli politik sonuçlar doğurur. İyinin ve doğrunun değişmez bilgisine odaklanmış bakış açısını dönüştürmek salt teorik bir mesele değil, yeni bir yaşam biçiminin yapılandırılmasıdır¹². Rorty evrensel ve tarih dışı hakikatin bilgisine ulaşma umudunun söyleşi içerisinde benliği ve cemaati durmaksızın yeniden betimleme amacıyla yer değiştirdiği ve olumsuzlukların aşılmaktan ziyade sahiplenildiği bir kültür yaratmaya çağırır. Demokrasinin, mutlak bilgi iddialarını bir kenara bırakmaya ve söyleşi kültürünü sahiplenmeye ihtiyacı vardır.

A. BİR SÖYLEŞİ TÜRÜ OLARAK FELSEFE

Rorty için, “yüzyılımızın en önemli üç filozofu” Wittgenstein, Heidegger ve Dewey’dir¹³. Bu üç filozofa önemini veren, erken dönemlerinde kendilerini de etkileyen Kantçı “temel bir disiplin olarak felsefe” mefhumundan kopmalarıdır. Nasıl ki Aydınlanma filozofları bizi teolojiden özgürleştirdiyse, Dewey, Heidegger ve Wittgenstein’in da metafizikten özgürleştirmesi, diğer bir deyişle metafizik yaklaşımın “*tedavi*” edilmesi, Rorty için felsefe alanında kaydedilmiş en önemli gelişmelerdendir. Zira bu üç filozof, metafiziğin temelde laik bir din olduğunu gösterirler ve kültürün “*sekülerleşme*”sine katkıda bulunurlar¹⁴. Rorty’nin temelcilik karşıtlığı da sekülerleşmenin sonuçlarıyla yüzleşmeye davet eder¹⁵. Benliğimizin, dilimizin ve cemaatimizin tamamen olumsal olduğunu fark etmek ve olumsuzluğumuzu açacak

¹¹ Ulf Schulenberg, ‘Wanting Lovers Rather Than Knowers- Richard Rorty’s Neopragmatism’ (2003) 48(4) *Amerikastudien/ American Studies* 577, 578

¹² Jürgen Habermas, ‘... And to Define America, Her Athletic Democracy’: The Philosopher and the Language Shaper; In Memory of Richard Rorty’ (2008) 39(1) *New Literary History* 3, 5

¹³ Richard Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası* (Funda Günsoy Kaya tr, 1st edn, Paradigma Yayıncılık 2006)11

¹⁴ Christian Delacampagne, *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi* (Devrim Çetinkasap tr, 1st edn, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2010) 310

¹⁵ Schulenberg (n 11) 583

kapsayıcı bir üst-anlatı ihtiyacından vazgeçmek demokratik kültürün sekülerleşmesi anlamına gelecektir.

Felsefe ve Doğanın Aynası'nda, okuyucunun “Kant'tan bu yana anlaşıldığı şekliyle felsefeye beslediği güvenin altını kazmak” ister¹⁶. Ana hedefi “bilginin temelleri” nosyonları ve “genel bir temsil teorisi” arzusuyla araştırma yürüten geleneksel metafizik ve epistemolojidir¹⁷. Malachowski, “Batı felsefesinin çoğunu, iflas eden ve kendini aldatan geçmişinden kurtarmak” olarak gördüğü bu projeyi son derece iddialı bulur. Rorty geleneksel felsefi endişelerin hem sorunlu olduğunu hem de rasyonel bir kaçınılmazlığın değil zamanın ve şansın ürünü olduğunu göstermeye çalışır¹⁸. Tarihselliği ve olumsuzluğu vurgulayan felsefi uğraşını, Wittgenstein, Heidegger ve Dewey'inki gibi, inşa edici olmaktan ziyade terapötik olarak adlandırır.

Rorty'nin başta Descartes-Kant çizgisi olmak üzere geleneksel epistemolojiye getirdiği eleştiri, sözü geçen geleneğin ele aldığı problemi çözmeyi başaramaması değildir¹⁹. Kendisi de bu probleme yepyeni bir çözüm geliştirdiği iddiasını taşımaz. Görünüş ile gerçeklik arasındaki ikiliğe, gerçeğin temsili olarak bilgi nosyonuna ve zihin kavramına hasredilmiş geleneksel felsefi problemlere yönelik cevaplar üretmez ya da yeni bir referans teorisi ileri sürmez. Kendini kültürün tamamı için tarafsız bir bilgi çerçevesi olarak sunan, bilginin temellerini ortaya çıkardığını öne süren ve aşkınlığını ilan eden felsefe anlayışını sarsmak için yazar. Geleneksel felsefenin meseleleri ve ortaya attığı problemler, yirminci yüzyıl itibarıyla “bizim” meselemiz olmaktan çıkmıştır²⁰. Kendilerini felsefi ilkelere başvurarak gerekçelendiren on sekizinci yüzyılın ruhban sınıfı karşıtları, ruhban sınıfının “iman” adını verdiği şeyin karşısına “akıl”ı yerleştirmişlerdir²¹. Dönemin devrimcileri, Spinoza ve Kant gibi seküler düşünürlerin yaptığı çalışmalarla oluşan entelektüel iklimden ziyadesiyle yararlanmışlardır. Rorty'ye göre, on sekizinci yüzyılda felsefenin oynadığı bu rol çağdaş demokrasilerde sürdürülebilir değildir ve sürdürülmemesi gerekir.

Rorty, bir bilgi teorisi geliştirmeye yönelik isteğin sınırlama arzusu ile ilişkili olduğu kanaatindedir. Bu sınırlama arzusu, “insanın tutunacağı ‘temeller’, ötesine geçmemesi gereken çerçeveler, kendilerine reddedilemeyecek temsiller empoze edilecek nesnel bulma arzusu”

¹⁶ Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası* (n 13) 13

¹⁷ Schulenberg (n 11) 581

¹⁸ Malachowski (n 3) 38

¹⁹ Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası* (n 13) 122

²⁰ Delacampagne (n 14) 309

²¹ Richard Rorty, ‘Demokrasi ve Felsefe’ (Şeyda Öztürk tr) (2008) (54) Cogito
<<http://www.eurozine.com/demokrasi-ve-felsefe/>> erişim tarihi 30 Ekim 2022

olarak ifade edilir²². Rorty, sınırlama arzusundan, evrensel ve genel geçer yasaların varlığına duyulan inançtan vazgeçilmiş bir entelektüel yaşamı tanıtır. Eski çerçevelerin yerine yenilerini düşünmeyi ve sınırlama arzusunu yansıtacak yeni temeller inşa etmeyi reddeder. Aydınlanma rasyonalizminin söz dağarcığı böylesi temellere yönelik inancı yansıtan kategorik zıtlıklara yer verir. Tarih dışı gerçekler fikrine adanmış mutlakçılık-görecilik, rasyonel olarak adlandırılan davranışların evrensel şekilde tespit edilebilirliğine dayanan rasyonalite-irrasyonelite, insan davranışlarını yönlendirmesi gereken evrensel ahlakın varlığına duyulan güven nedeniyle ahlak-yarar gibi zıtlıklar barındırır²³. Bu söz dağarcığının içinde yürütülen bir tartışmada mutlakçılığa yönelik kuşkularını ifade edenlerin görecilikçi, evrensel rasyonalite anlayışlarına ilişkin tereddütlerini belirtenlerin irrasyonel ve genel geçer ahlak kurallarına itirazını dile getirenlerin ahlak dışı yahut şahsi veya politik menfaatlerini gözeten bir kimse olarak adlandırılması kaçınılmaz olur. Bu söz dağarcığının içinde verilecek bir mücadele, karşıt kategoriler içinden birine yerleştirilmek ile sonuçlanacak kısır döngüyü doğurur.

Bu zıtlıklar, dünyayı ya da doğayı kopyalayan veya temsil eden aynalar gibi değil, geçmişte dünyamızla başa çıkmamızı sağlamış ama vadesini doldurmuş hantal aletler olarak kabul edilmelidir²⁴. Rorty için yapılması gereken, bu ayrımlar etrafında dönen bir tartışmanın silahlarını ve çatışma alanını kabul etmemektir²⁵. Bu aletler, liberal demokrasinin gelişimine geçmişte katkı sağlamış olsalar da günümüzde destekleyici konumlarını yitirip birer köstek haline gelmişlerdir. O halde, dilin, benliğin ve cemaatin olumsuzluğuna ilişkin görüşlerin bu karşıtlıklar aracılığıyla açıklanmaması, eski temellere karşı yeni temeller olarak sunulmaması gerekir. Yapılması gereken temel arayışını külliye hedef almaktır. Eski söz dağarcığının sunduğu kavramsal karşıtlıkların hantallığını göstererek, toplumsal umutları evrenselci ve rasyonalist olmayan tarzda yeniden betimlemektir. Bu girişime “*bilginin umutla yer değiştirmesi*” ismini vermek mümkündür²⁶.

Rorty bilginin umutla yer değiştirdiği liberal ütopyasını özetlediği *Postmodernist Bourgeois Liberalism* (Postmodernist Burjuva Liberalizmi) isimli makalesinde İngilizce konuşulan dünyadaki çağdaş sosyal felsefenin üç köşeli bir yapı gösterdiğine işaret eder. Bir köşede Ronald Dworkin gibi tarih dışı ahlak-akıl ayrımını demokrasilerin kurum ve uygulamalarına destek olması için ayakta tutmak isteyen Kantçılar bulunur. Bir diğer köşede

²² Rorty, Felsefe ve Doğanın Aynası (n 13) 321

²³ Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 77

²⁴ Schulenberg (n 11) 580

²⁵ Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 78

²⁶ Schulenberg (n 11) 581

Avrupa'daki post-Marksist felsefi sol ve Alasdair MacIntyre gibi demokrasinin kurumlarını hem güvenilmez bir felsefe varsayımları için hem de daha somut nedenlerle terk etmek isteyenler yer alır. Son köşede de Michael Oakeshott ve John Dewey gibi demokratik kurumları korurken, bu kurumların geleneksel Kantçı desteğini terk etmek isteyenler vardır²⁷. Kendi yaklaşımını üçüncü köşeye yerleştiren Rorty, Kantçı desteklere ve ahlaki özne tasavvuruna başvurmadan “*zengin Kuzey Atlantik demokrasileri*”nin kurumlarını ve uygulamalarını savunmaya yönelik girişimini “*postmodernist burjuva liberalizmi*” olarak adlandırır.

Rorty savunduğu liberalizm anlayışının burjuva liberalizmi olduğunu vurgular. Çünkü desteklediği kurum ve uygulamaların sadece belirli tarihsel ve ekonomik koşullar tarafından meşrulaştırıldığını ve böylece olasılık dâhilinde olabildiğini ileri süren Marksist iddiayla bir anlaşmazlık içinde olmadığını vurgulamak ister²⁸. Postmodernist sıfatının eklenmesi ise Rorty'nin kendi liberalizm anlayışı ile felsefi liberalizm arasındaki karşıtlığı vurgulama arzusundandır. Felsefi liberalizmin Kuzey Atlantik burjuvazisinin umutlarını “*meşrulaştırmak*” için başvurduğu Kantçı ilkeler, Rorty açısından bu umutları sadece “*özetlemek*” için faydalı bulunur²⁹. Postmodern kavramını Jean-François Lyotard'ın terime verdiği anlamla kullanır. Postmodern tutum, Proletarya, Mutlak Tin ya da numenal benlik gibi varlıkların aktivitelerini öngören ya da tasvir eden anlatılara kuşkuyla bakmak, yani “*üst-anlatılara duyulan güvensizlik*” anlamını korur³⁰. John Gray'e göre postmodern burjuva liberalizmi girişimi kışkırtıcı ve öğreticidir. Rorty, liberal kültürlerin Aydınlanma projesinde ifade edilen temelciliğe hiç ihtiyaç duymadığını ve tarihsel olumsuzluğunu gizlemek için hiçbir sebebi olmadığını ustalıkla ve yaratıcılıkla savunur³¹.

Rorty'nin postmodern liberalizmi, felsefe karşısında demokrasiye öncelik verme arzusunun bir ifadesidir. Kendisinin de yürüttüğü felsefi tartışmaların demokratik bir toplumun reformu açısından kısa vadeli hiçbir faydasının olmadığı inancındadır: “*Felsefe eğitimi görmüş biri olarak, romantik hazzın en büyüğünü metafiziği silkelemekten alıyorum. Demokratik bir devletin yurttaşı olaraksa, metafiziği silkelemenin- çok uzun vade dışında- pek yararlı olduğunu düşünmüyorum*”³².

²⁷ Richard Rorty, Objectivity, Relativism and Truth: Philosophical Papers (1) (n 7) 197

²⁸ ibid 198

²⁹ ibid 198

³⁰ ibid 199

³¹ John Gray, Enlightenment's Wake: Politics and Culture at the Close of the Modern Age (1stedn, Routledge Publishing 2007) 254

³² Richard Rorty, ‘Simon Critchley’ye Cevap’ in Chantal Mouffe (ed), Yapıbozum ve Pragmatizm (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 69, 78. [Çeviri kaynak metin esas]

Temsili epistemolojiyle hesaplaşmak yerine geleneksel ikilikleri ve soruları denklem dışı bırakma çağrısı, felsefi gelenekten böylesi kolay bir çıkış yolu bulunmadığına, böyle bir yol bulunsa dahi onu takip etmenin arzu edilmediğine dair çeşitli eleştirilere yol açar. Charles Taylor reddedilen felsefi teoriyle hesaplaşmanın gerekliliğini dile getirir. Taylor ve Rorty, Kartezyen temsil epistemolojisinin dışına çıkmak gerektiği üzerinde uzlaşır. Rorty yararlılıklarını kaybettiğini düşündüğü felsefi sorulardan ve ayrımlardan kaçınmak isterken Taylor'ın bu ayrımları ve soruları yeniden düzenlemek gerektiğini düşünmesi aralarında anlaşmazlık doğurur. Epistemolojik gelenekten miras alınmış konulardaki çarpık anlayışı değiştirmeye şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır³³. Ancak Rorty'nin terapötik felsefe anlayışı Taylor'a ikna edici görünmez. Zira Taylor'a göre kültüre gömülü olan, düşünceyi ve eylemi çerçeveleyen derin ve yaygın resimden öylece uzaklaşmak mümkün değildir. Geleneksel sorulardan, onları tanımlamadan ve hangi açıdan yanlış olduklarını söylemeden kurtulamayız. Bunu yaptıktan sonra bile onları hantal aletler gibi kolayca geride bırakamayız. Geleneksel ikilikler ve problemler hakkında düşünmeyi bırakmak, onların esiri olmanın en kesin yoludur³⁴. Taylor Rorty'nin seçtiği yolun, onu tam da kaçmaya çalıştığı epistemolojinin esiri haline getirdiğini düşünür. Rorty de Taylor için farklı bir şey düşünmez. Rorty'ye göre hem kendisi hem de Taylor “*epistemolojinin çökmüş sirk çadırı*”ndan kurtulmuş olmakla övünür. Yine, her ikisi de diğerinin birbirine dolanmış halatlardan tamamen kurtulmak yerine onların arasında dolandığını düşünür³⁵.

Rorty'ye yönelik diğer bir eleştiri, yirminci yüzyıl felsefesinde tarihsel göreciliğin ulaştığı en uç noktaya yerleşen düşünürlerden biri olmasıdır³⁶. Delacampagne, Rorty'ninyaklaşımının tek faydası olabilecek yeni entelektüel yaratım biçimlerinin henüz meydana gelmediğini görecilerin de kabul edeceğini söyleyerek, yol açtığı pek çok sakıncanın gündeme getirilmesi gerektiğini belirtir. Rorty'nin projesini “*felsefenin sonunu ilan etmek*” olarak gören Delacampagne, bu tutumun aklın her tür nesnel kavranışından vazgeçmek anlamına geldiği fikrindedir³⁷. Ahlaki değerlerin büyük bir tehdit altında olduğu, savaşların ve şiddetin ayyuka çıktığı yirminci yüzyılın sonlarında, geleneksel felsefenin temel sorularını bir kenara

---

alınarak kısmen düzeltilmiştir. Bakınız, Richard Rorty, “Response to Simon Critchley” in Chantal Mouffe (ed), *Deconstruction and Pragmatism* (1st edn, Routledge 1996) 43, 48]

³³ Charles Taylor, ‘Rorty and Philosophy’ in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), *Richard Rorty* (1st edn, Cambridge University Press 2003) 158, 158

³⁴ *ibid* 159

³⁵ Richard Rorty, ‘Taylor on Truth’ in James Tully (ed), *Philosophy in An Age of Pluralism: The Philosophy of Charles Taylor in Question* (1st edn, Cambridge University Press 1994) 20, 29

³⁶ Delacampagne (n 14) 307

³⁷ *ibid* 327

birakmanın insanlığın geleceği için büyük tehlikeler barındırdığını düşünür³⁸. Rorty, postmodern burjuva liberalizminin göreci olduğu itirazlarına, göreciliğin gerçekten de kendisini tüketen bir yaklaşım olduğu cevabını verir. Ne var ki her toplumun diğeri kadar iyi olduğunu söylemek başka, kendi bağlamımızdan ve içinde yer aldığımız ağlardan hareket etmek zorunda olduğumuzu ve demokrasiyi savunmak adına bunun dışında bir temel bulamayacağımızı söylemek başkadır³⁹. Her geleneğin diğeri tüm gelenekler kadar rasyonel ya da ahlaki olduğunu söylemek, Tanrısal bir bakış açısına sahip olduğunu iddia etmektir. Ancak tanrısal bir varlık tarih ve söyleşiden kaçıp, üst-anlatıya ve tefekküre sığınabilir. Postmodernizmi görecilikle suçlamak, postmodernistlerin ağzına bir üst-anlatı yerleştirmeye çalışmaktır⁴⁰.

Lindsay Waters, Rorty'yi diğeri birkaç düşünürle birlikte "akademinin düşmanı" ilan eder. Richard Rorty, sorunlu bulduğu felsefi problemleri bir kenara bırakıp geçip gitmeyi önerirken, beşerî bilimcilerin "*Hipokrat yemini*"ni çiğner⁴¹. Waters'a göre Rorty'nin hakikati saf dışı bırakma girişimi, kendi düşüncesiyle çelişen söz dağarcığına ve fikirlere yönelik bir "Oraya gitme" doktrindir. Oysa ki tam da gitmek istemediğimiz yere gitmek ve reddettiğimiz fikirlerle yüzleşmek gerektiği yönündeki "*Hipokrat yemini*" eleştirel düşüncenin ve yenilik için beslenen umudun önemli bir şartıdır. Beşerî bilimcinin kendi teorisini ya da anlatısını tehdit eden şeyleri dikkate almamak için bütün teoriyi ilkesel olarak reddettiğini ilan etmesi ilk başta cesurca görünebilir. Ne var ki bu hamle aslında bir korkaklığın eseridir⁴².

Michael Williams, Rorty'nin "*profesyonel felsefe*"ye ilişkin eleştirel dikkatinin felsefenin ölümünü ilan etmekten farklı bir amaca yönelik olduğunu söyler. Rorty'nin eleştirdiği, beden-zihin problemi, aklın doğası, ahlaki değerlerin objektifliği gibi belirli felsefi sorunlarla uğraşan, kendine özgü problemleri ve bunları çözmek için kendine özgü yöntemleri olduğunu düşünen felsefe ve bunun ana akım Anglo-Amerikan felsefe bölümlerinde anlaşılmalı ve uygulanmış hali olan analitik felsefedir⁴³. Dolayısıyla Rorty'yi "*analitik felsefenin mezar kazıcısı*" olarak görmek daha doğru olur.

Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*'nı profesyonel felsefenin geleceğine ilişkin düşüncelerinin spekülatif olduğunu ve onun ne şekilde yoluna devam edeceğini kestirmenin

³⁸ Bu endişenin yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla devam ettiğini varsaymak makuldür.

³⁹ Rorty, *Objectivity, Relativism and Truth: Philosophical Papers (1)* (n 7) 202

⁴⁰ ibid 202

⁴¹ Lindsay Waters, *Akademinin Düşmanları* (Müge Özbek tr, 2nd edn, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi 2009) 61

⁴² ibid 65

⁴³ Michael Williams, 'Rorty on Knowledge and Truth' in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), *Richard Rorty* (1st edn, Cambridge University Press 2003) 61, 61

mümkün olmadığını belirterek noktalar. Emin olduğu tek şey, profesyonel filozofun diğerlerinin bilemeyeceği şeyleri bildiği iddiasından vazgeçmesi gerektiğidir. Rorty için felsefe hakikate ulaşmak için ayrıcalıklı yolu olmayan bir “söyleşi” türüdür⁴⁴.

B. İRONİST FİLOZOFUN KAMUSAL İŞLEVİ

Rorty’ye göre filozofların Batı kültüründeki söyleşiler bakımından önemi, hakikatle, şeylerin doğasıyla ilişki kurdukları için diğer katılımcıların bilgi iddialarını değerlendirebilecek bir üst mercii olmalarından ileri gelmez. Diğer katılımcıların okumakta tökezledikleri profesyonel filozofların olumlu ve olumsuz yönlerini neredeyse ezber bilmelerinden, bu yönlerin içinde geliştiği tarihsel arka planları konuşmacılara tanıtılmalarından ötürü söyleşiye değer katarlar. Filozoflar, söyleşi esnasında dili iyi kullanmayı bilen katılımcılardır. Filozofun fonksiyonu yeni toplulukların tasavvuruna sahip “kahinler” ve “şairler” için yolu temizlemek, entelektüel hayatı bu kimseler için daha basit ve güvenli hale getirmektir⁴⁵.

Rorty’nin fikirleri felsefenin kamusal rolüne, filozofun işlevine ve felsefi yazında politik sorumluluğa dair eski tartışmayı yeniden başlatmıştır⁴⁶. Rorty’ye göre filozofun itibarı tüm bilgi iddialarının mukayese edilebilir ve ortak bir temel ışığında çözümlenebilir olduğu anlayışına bağlı olmamalıdır. Epistemolojiye karşı hermeneutiği, standart felsefi problematiğe bir dizi çözüm sunmak yerine onunla arasına mesafe koymayı bilen bir yaklaşım olarak sahiplenir⁴⁷. Hermeneutikle birlikte temeller üzerine inşa edilmiş bir yapı olarak kültür yerine, bir söyleşi olarak kültür anlayışına ulaşırız⁴⁸. Bilgi, herkesin ortak temelini bilen kültürel denetçi rolünü sahiplenen filozofun ifşa edeceği bir şey değildir. Farklı kültürel alanların çeşitli ve uzlaşmaz bilgi iddialarını yargılayabilecek ortak temellere sahip bir mahkeme yoktur. Hermeneutiğe göre mümkün bir söyleşideki muhatapların iddiaları için hiçbir disipliner matriks olmasa da söyleşi devam ettiği müddetçe uzlaşma umudu yahut heyecan verici ve yararlı bir uzlaşmazlık umudu sürer⁴⁹.

Söyleşi, mutlak bilgiyi bulmayı değil insanın kendini ifade edebileceği ve böylece dünyayla başa çıkabileceği yeni yollar yaratmasını hedefler. Söyleşiyi canlı tutmak felsefe için yeterli bir amaçtır. Filozofların ahlaki endişesi de modern felsefenin geleneksel meselelerini

⁴⁴ Delacampagne (n 14) 311

⁴⁵ Rorty, Feminism and Pragmatism (n 2) 19

⁴⁶ Larry May, ‘Philosophers and Political Responsibility’ (1989) 56(4) Social Research, Philosophy and Politics 877, 878

⁴⁷ Rorty, Felsefe ve Doğanın Aynası (n 13) 365

⁴⁸ ibid 326

⁴⁹ ibid 324

söyleşiye dayatmak ya da öne sürülen fikirleri aşkın bir temel ışığında değerlendirmek değil söyleşinin sürmesine katkı sunmak olmalıdır⁵⁰. Söyleşinin sürmesine katkı sunma hedefini, dolayısıyla “*kamusal aydın*” rolünü üstlenen bir filozof, önermelerin bağlamın ötesinde var olan bir gerçekliğe tekabül edip etmediği ile ilgilenmemelidir. Yaşamın olumsuzluklarının, özellikle nihai söz dağarcığımızı olarak kabul ettiğimiz fikirlerimiz ve inançlarımız üzerinde etkili olan olumsuzlukların bilincinde olmalıdır⁵¹.

Rorty hemen hemen Kant ile başlayan bir felsefi gelenek ile aşağı yukarı Hegel’in *Tinin Fenomenolojisi* eseri ile başlayan bir felsefi gelenek arasındaki farkların hatırlatıcısı mahiyetinde iki bakış açısı tarif eder. İlk bakış açısına göre felsefe, düşünce ile düşüncenin nesnesi, temsil eden ile temsil edilen arasındaki ilişkiyle ilgilenmektir. Felsefeye bakmanın bir başka yolu vardır ki bu bakışa göre felsefe bilgelik sevgisi ile tartışma sevgisinin bir bileşimi olarak başlar⁵². İlk gelenek hakikati temsiller ile temsil edilenler arasındaki dikey ilişki olarak görür. İkinci gelenek hakikati yatay olarak düşünür: “*öncellerimizin kendi öncellerine ilişkin yorumlarının nihai yeniden yorumu olarak*”⁵³. Rorty’nin benimsediği ikinci bakış açısı, felsefeyi bir kültür kesiminin adı olarak görür. Felsefe biçim veya madde ile değil gelenekle, Rorty’nin ifadesiyle “*baba Parmenides, dürüst yaşlı Kant amca ve kötü kardeş Derrida’yı içeren bir aile romantizmi*” ile sınırlandırılmıştır⁵⁴. Rorty’nin filozofu da öncelleriyle söyleşip kendini ifade edecek yeni bir söz dağarcığı arayışında olan ironist entelektüeldir.

İronist, kullanmakta olduğu söz dağarcığına ilişkin radikal ve süregiden kuşkuları olan, kendi söz dağarcığı içindeki argümanların bu kuşkuları ne garantileyebileceğini ne de dağıtabileceğini gören ve kendi söz dağarcığının gerçekliğe, başkalarının söz dağarcığından daha yakın olmadığını düşünen kişidir⁵⁵. Bir metafizikçi açısından felsefe, bir şeyleri bilme arayışıdır. İronistin çabası ise öz-yaratıma yöneliktir. Bu sebeple, metafizikçiler gibi hakikatle değil, öncelleriyle ilişki kurar. İronist, öncellerinin olumsuzluğunun kendi olumsuzluğunu belirlemesine izin vermemeye, başkalarının kendisi hakkındaki betimlemelerini kabul etmeyip öz-betimlemesini yapmaya, tamamıyla kendine özgü olacak bir nihai söz dağarcığı oluşturmaya çalışır⁵⁶.

⁵⁰ ibid 402

⁵¹ Habermas (n 12) 9

⁵² Richard Rorty, ‘Philosophy as a Kind of Writing: An Essay on Derrida’ (1978) 10(1) New Literary History 141, 142

⁵³ ibid 143

⁵⁴ ibid 143

⁵⁵ Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 114

⁵⁶ ibid 146

Rorty, ironistleri öncelleri üzerinde uzmanlaşan edebiyat eleştirmenleri, kullandıkları metodu da edebiyat eleştirisi olarak görmeyi önerir⁵⁷. Edebiyat terimi tesadüfi tarihsel nedenlerden ötürü ahlaki bir içeriği olan hemen her kitabı kapsayacak şekilde genişlemiştir. Rorty de edebiyat terimini bu geniş anlamı kast edecek şekilde kullanır. İronistin edebiyat eleştirisi incelediği eserlerin edebi niteliklerini değerlendirmeye yönelmez. Edebiyat eleştirisi metodu, kitapların birbirleriyle karşılaştırılması, bir o kitaba bir bu kitaba bakarak imgelerin farklı bağlamlarda değerlendirilmesi aracılığıyla ironistin kendini yeniden betimleme girişimini sürdürmesidir⁵⁸.

David Harvey'e göre felsefenin kamusal amacı olmayan özel bir ilginin konusu olarak ele alınması, filozofların felsefi yazılarıyla ahlaki konuları arasındaki bağı da koparır. Rorty felsefecilerin politik işlevlerini ciddiye almamakla kalmaz. Aslında onları neredeyse hiç ciddiye almaz. Harvey için bu durum çarpıcı bir sorumsuzluk örneği teşkil eder⁵⁹. *"Felsefenin düşünme sürecine kalıcı bir epistemolojik çerçeve tanımlaması"* fikrini bir kenara bırakan Rorty'nin felsefecinin işlevine dair vardığı sonuç, *"bir kültürü oluşturan, birbirini çaprazlamasına kesen konuşmaların kakofonisinin orta yerinde durup 'bir görüşü olma konusunda bir görüşü olmaktan kaçınırken, bir yandan da bir görüşü olma fikrini kınamaktır'"*⁶⁰.

Rorty ironist felsefeyi sorumsuzlukla suçlamanın sapla samanı birbirine karıştırmaktan ileri geldiğini düşünür. Bu suçlamanın sebebi, felsefenin rolüne yüklenen anlamla ilgilidir. Felsefe sıklıkla siyasetin temeli olarak görülmüştür. Rorty'ye göre felsefe siyasetten ilham alsada kamusal hayatla organik bir bağı olduğu düşünülmemelidir. Siyaset teorisini insanın doğasına veya tarihin amacına ilişkin kapsayıcı teoriler vasıtasıyla temellendirme girişiminin yarardan çok zarara yol açtığı kanaatindedir⁶¹. Felsefe profesörüne siyasi hareketlerin öncüsü rolü biçilmemelidir. Örneğin, Davidson ya da Gadamer'e dil görüşlerinin *"siyasi içerimleri"* sorulmamalı ve bu tür içerimlerin yokluğu nedeniyle çalışmaları reddedilmemelidir⁶².

İronistlerin temel talebi, kendilerini tanımlamak için daha fazla boş alanın ve özgürlüğün sağlanmasıdır. Ne var ki ironist felsefenin sorumsuzlukla suçlanması sebebi tam da bu

---

⁵⁷ ibid 147

⁵⁸ ibid 123

⁵⁹ David Harvey, Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri (Sungur Savran tr, İstedn, Metis Yayınları 1997) 391

⁶⁰ ibid 73

⁶¹ Richard Rorty, 'From Logic to Language to Play a Plenary Address to the InterAmerican Congress' (1986) 59(5) Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association 747, 752

⁶² ibid 752

husustur. Yol açtığı olumsuz sonuçlar ne olursa olsun Marksizmi, Hıristiyanlığı ya da faydacılığı saygıyla anmanın sebebi, hepsinin insan özgürlüğüne hizmet ettiği bir dönemin olduğunun düşünülmesidir⁶³. Felsefeyi toplumsal bir görevle ve siyasetle ilişkili kılan anlayış, ironist felsefenin neden zalim olunmaması gerektiğine ya da insan dayanışmasının önemine ilişkin hiçbir şey söylememesini kalpsizlik olarak görür⁶⁴. Rorty'ye göre ise bu yönlerin eksikliği ironist felsefeyi kalpsiz yapmaz. Toplumlari bir arada tutan şey nesnelere özüne, yüce hakikatlere, insan doğasına ya da dış dünyanın gerçekliğine ilişkin metafizik gerekçelendirmeler olmadığı gibi, onları dağıtacak şey de ironist felsefenin söz konusu konseptlere yönelik “ironizm”i değildir. Toplumsal umutla teori arasında sarsılmaz bir bağ inşa etmeye çalışanlar felsefenin görevini kamusal amaçları yerine getirmek olarak gördüğünden, ironistin duyarsız olduğunu düşünürler.

Laclau, Rorty'nin ironistin sorumsuzlukla yahut kalpsizlikle suçlanmasının, biraz da kavramın kullanım biçimiyle ilgili olduğunu düşünür. İroninin, inanç ile inancın rasyonel dayanağı arasında bir boşluk ya da hiç kapanmayacak bir mesafe yaratan temel yokluğunu ifade eden boyutu Laclau tarafından da onaylanır. Ne var ki temel yokluğu deneyimi, Rorty'nin ironistini bir tür “düşüncesizce tarafsızlık” a bağlar gibi görünür⁶⁵. Zaman zaman, temelyokluğu deneyiminin tek psikolojik sonucu böylesi bir tarafsızlıkmiş gibi lanse edilir. Rorty ironist kelimesinin “düşüncesizce tarafsızlık” adı verilen türden imaları barındırdığını kabul eder. İroni kelimesinin amacına hizmet ettiğini düşündüğünü ancak bunun belki de kötü bir seçim olduğunu belirterek, okuyucularını bu tür alakasız imaları dikkate almamaları gerektiği konusunda uyarır⁶⁶.

II. SORGULAYICI FELSEFEDEN SÖYLEŞEN FELSEFEYE: PRAGMATİZM

Rorty felsefi yazılarını geleneksel felsefenin temel hatası olarak gördüğü gerçeğin temsili olarak hakikat düşüncesini sarsmaya adanmıştır. Hakikat ile gerçek arasındaki ilişki üzerine odaklanması kendini pragmatizm ile tanımlamasına vesile olmuştur⁶⁷. Rorty kendini, *Felsefe ve Doğanın Aynası* yayımlandıktan sonra, giderek daha sık bir biçimde “Deweyci bir pragmatist”

⁶³ Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 135

⁶⁴ ibid 142

⁶⁵ Ernesto Laclau, ‘Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya’ in Chantal Mouffe (ed), Yapıbozum ve Pragmatizm (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 79, 107

⁶⁶ Richard Rorty, ‘Ernesto Laclau’ya Cevap’ in Chantal Mouffe (ed), Yapıbozum ve Pragmatizm (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 113, 122

⁶⁷ Williams (n 43) 67

olarak tanımlar⁶⁸. Rorty için pragmatizm, muğlak, belirsiz ve gürültücü bir kelime olsa da Amerikan entelektüel geleneğinin başlıca zaferini tayin eder. Hiçbir Amerikalı yazarın toplumun geleceğini geçmişinden farklı kılmak için William James ve John Dewey'inkiler kadar radikal önerilerde bulunmadığını düşünür⁶⁹. Kantçı geleneği hedefine koyan pek çok filozof varken Rorty'nin öncülü olarak özellikle Dewey'i belirlemesinin ve Dewey'in önerilerini bu denli radikal bulmasının sebebi nedir?

Rorty felsefenin teknik sorunlarına ve kamusal yaşama ilişkin iki ayrı söyleşinin içinde yer alır. Bir yandan özel bir uzmanlık alanı olarak değerlendirdiği felsefe alanında meslektaşları ile tartışır. Diğer yandan daha geniş bir okur topluluğuna hitaben kaleme aldığı yazıları vasıtasıyla metafizik karşıtı felsefi açıklamaların söz dağarcığından mümkün mertebe arındırılmış bir söyleşiyi sürdürür. Bu iki söyleşi türünden felsefenin teknik sorunlarına ilişkin terapötik pratik, Dewey'in dönüştürücü ve özgürleştirici demokratik taahhüdünün gerisinde kalmıştır⁷⁰. Zira Dewey sadece demokrasiyi temellendirme girişimi ile bağını kesmemiş, bunu demokrasinin politik hedefleri lehine yapmıştır. Rorty için felsefenin tarih dışı gerçekleri ifade etmeye muktedir olduğunun reddi ile demokrasi savunusunun bir arada bulunması önemli bir meseledir. Dewey'e radikalliğini veren de bu ikili perspektifi iç içe ve ustalıkla tanıtmış olmuştur.

A. ÖZCÜLÜĞE KARŞI ÖZGÜRLEŞME

Kumar'a göre Rorty, postmodern eleştirinin en ikna edici kısmını alırken, daha nihilistik ya da kıyametçi sonuçlarını reddetmeyi seçer⁷¹. Batı demokrasilerini üst-anlatılardan özgürleştirir ama toplumsal umudunu yitirmiş, kayıtsız ve çaresiz durumda bırakmaz. Bu bağlamda, Rorty'nin Dewey'de en önemli bulduğu özellik temelcilik karşıtlığının daha insancıl ve daha adil bir toplum yaratma umudunu tüketmemiş olmasıdır. Rorty'ye göre Dewey, gerçekliğin doğru temsili hedefini giderek özgürleşen toplumların politik hedefleri lehine en net ve açık biçimde kenara bırakan filozoftur⁷². Dewey Batı uygarlığının kültürü, politikayı, dini inançları ve ahlaki hayatları felsefi temeller üzerine yerleştirme eğiliminden kurtarılması gerektiğine inanır. Kartezyen kesinlik talebinden vazgeçilmesini, düşünceyi ve kültürü kalıcı

⁶⁸ Bernstein (n 4) 541

⁶⁹ Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism (Essays:1972-1980)* (6th edn, University of Minnesota Press 1994) 160

⁷⁰ Habermas (n 12) 8-9

⁷¹ Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (Mehmet Küçük tr, 4th edn, Dost Kitabevi Yayınları 2013) 214

⁷² Rorty, *Philosophy and Social Hope* (n 2) 49

ve tarih dışı bir yapıda temellendirmeye yönelik Kantçı projenin gerici kabul edilmesini talep eder⁷³. Ne var ki Kantçı epistemolojiye verdiği tepki, Rorty'ye göre Nietzsche ve Heidegger'den farklı olarak, toplumsal umudunu yitirmesine sebep olmaz.

Rorty pragmatik anlayışı özetlemeye yarayan özelliklerden birinin, felsefi kuramlaştırmanın gerçek, dil, ahlak, bilgi gibi nesnelere uygulanan anti-özcülük olduğunu düşünür. Özcülük karşıtlığını açıklamak için James'in hakikat tanımından yararlanır: "*İnanç açısından iyi olan hakikattir*"⁷⁴. Eleştirmenleri James'in bu tanımını, "*aspirinin özü ağrılara iyi gelmesidir*" önermesindeki gibi felsefi olmayan bir anlayışın yansıması olarak görmüşlerdir. Aslında James'in tanımı tam da öz anlayışını hedef alan bir felsefi yaklaşım olarak görülmelidir. James'in meselesi, söylenecek daha derin bir şey olmadığıdır: Hakikatin özü yoktur ya da hakikatin gerçeğe tekabül ettiği söylenemez⁷⁵. Hakikatin bir özü olmasını isteyenler, böylesi özlere ilişkin bilgileriyle yanlış buldukları görüşleri eleştirmeye muktedir olmayı ve ilerlemenin daha fazla hakikatin keşfedilmesi olarak görülmesini arzular. James'in yaklaşımı, tüm bu uğraşların nafile olduğunu gösterir. Sorgulamayı yönlendirecek, yürütecek ya da eleştirecek toptan, epistemolojik bir yol yoktur.

Rorty önermelerin görünüşün ardındaki gerçeği temsil ya da tasvir ettiğine ilişkin yaklaşımın küçük ya da rutin iddialara uygulanmasında bir sakınca görmez. Doğru önermelerin dünyayı tasvir edecek ya da onun özünü yansıtacak şekilde düzenlenmiş olduğu anlayışı kimi zaman faydalı olabilir. Örneğin, "*Jüpiter'in uydusu vardır*" gibi önermelerde bu tavır akla yatkındır. "*Dünya güneşin etrafında döner*" ya da "*Doğal hareket diye bir şey yoktur*" önermelerinde daha az makuldür. "*Evren sonsuzdur*" gibi önermelerden bahsettiğimizde ise hiçbir şekilde makul değildir⁷⁶. Geleneğin en büyük yanlıgısı küçük, rutin önermelere uygulanabilen eşbiçimlilik, tasvir etme ya da temsil etme metaforlarının, son örnekteki gibi büyük ve tartışılabilir iddialara da uygulanabileceğini düşünmesidir⁷⁷.

"*Sevgi tek yasadır*" ya da "*Tarih sınıf mücadelesinin öyküsüdür*" gibi önermelerde, gerçeği temsil etme, dünyadaki nesnelere eşbiçimliliği yakalama ve bu nesnelere tasvir etme şansı tamamen konu dışıdır. Bu önermelerin doğru olduğunu iddia ettiği nesnelere ne olduğunu sorduğumuzda, "*tarih*", "*yasa*" gibi kavramları yararı olmayacak şekilde tekrar ederiz. Dewey'e göre, bu tip önermeleri değerlendiren kişi bunların doğruluğundan ve dünyaya

⁷³ Rorty, *Consequences of Pragmatism (Essays:1972-1980)* (n 69) 161

⁷⁴ ibid 162

⁷⁵ ibid 162

⁷⁶ ibid 163

⁸² ibid 166

uygunluğundan ziyade, kendisine uygun olup olmadığını, bu şekilde düşünse nasıl hissedeceğini ve kendini neye adayacağını sorgular. James de filozoflar arasındaki fikir ayrılıklarının çoğunu kişilik yapılarının çatışmasıyla açıklayabileceğimize işaret eder. Enbüyük öncül olan kişilik yapısı felsefi tartışmalarda telaffuz edilmez. Filozof, kendi mizacına uygun olan dünya görüşünü geleneksel, gayri şahsi gerekçelerle temellendirerek itibar talebinde bulunur. Felsefi tartışmalarda bir derece samimiyetsizlik belirmesi bundandır⁷⁸.

Tartışılabilir ve büyük iddiaların doğruluğunu test edebileceğimiz özlerin ya da temellerin var olduğu savı, bu temellere referansla gerekçelendirilebilecek, söyleşiyi ve tartışmayı kesin olarak sonlandırabilecek önermelerin var olduğu düşüncesine bir zemin sağlar. Kayıtsız şartsız geçerli, tarih dışı temeller bir şeyin gerçek bilgisini veriyorsa, neyin kabul edilebilir olduğuna ilişkin tek doğru yanıtı üretecek bir sorgulama yapmak da mümkündür. Önermelerin özgöndergesel olmayan bir şekilde gerekçelendirilebileceği söylendiğinde, kişinin söz dağarcığından ve tarihsellikten sıyrılabileceği anlayışı hâkim olur. Halbuki Rorty'ye göre önermeler “*bağlam diye bağırırlar*” ki bu da önermelerin güzel yanısıdır⁷⁹. Filozofların önermelere, önermesel olmayan temeller olarak önerdikleri adayların kötü yanı ise bu adayların bağlama ihtiyaç duymadıklarını düşünmeleridir.

Söyleşi, bilginin anlaşılması gereken nihai bağlamdır⁸⁰. Pragmatizm, sorgulamasürecinde söyleşiden tasarruf sağlamaya neden olacak, nesnelere, zihnin ya da dilin doğasından kaynaklanan herhangi bir toptan kısıtlama bulunmadığını, sadece söyleştığımız diğerlerinin ifadeleriyle sağlanan dağınık ve parçalı kısıtlamalar olduğunu belirtir⁸¹. Rorty'nin pragmatizmde odaklanmayı seçtiği ve kendi anlatısına destek bulduğu yaklaşım da budur. Zira pragmatizm başlangıç noktalarının ve inançların aşkın temellerini aramanın beyhude olduğunu gösterir. Olumsuzluktan kurtulma çabalarını bir kenara bırakır. Başlangıç noktalarının olumsuzluğunu kabul etmek, dostlarımızdan aldığımız mirasın ve diğer insanlarla söyleşimizin tek rehberlik kaynağımız olduğunu görmektir⁸².

B. DEMOKRASİNİN OLUMSALLIĞI

Eric Gander, *Felsefe ve Doğanın Aynası*'nda felsefenin görevi olarak ilan edilen “*söyleşinin sürmesi*” ile *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*'da dilimizi, benliğimizi ve

⁷⁸ James (n 5) 38

⁷⁹ Rorty, ‘Simon Critchley’ye Cevap’ (n 32) 73

⁸⁰ Schulenberg (n 11) 587

⁸¹ Rorty, *Consequences of Pragmatism (Essays:1972-1980)* (n 69) 165

⁸² ibid 166

cemaatimizi tamamen ve sadece söyleşinin ürünleri olarak görmemizin salık verilmesi arasında sıkı bir bağ olduğunu söyler⁸³. Gerçekten de bu iki kitap, birbirini tamamlayan birer proje olarak yorumlanmaya müsaittir. Rorty geleneksel felsefeden ironiye doğru gelişen yeni bir kültürün nasıl görünebileceğini anlatmaya çalışır. Arzusu, nafîle olduğu belli geleneksel soruları bir kenara bırakmak, eski ve bütünlüklü söz dağarcığının içinde yürütülen tartışmanın karşısına yarım yamalak biçimlenmiş yeni bir söz dağarcığı çıkarmaktır⁸⁴.

“*Liberal demokrasinin temellere ihtiyacı var mıdır?*” sorusu, Rorty’nin tereddütsüz olumsuz cevap verdiği sorular arasındadır. Liberal kültürün ihtiyaç duyduğu şey, diğer toplumlar karşısında tartışmasız üstünlüğünü kanıtlayacak felsefi temellerin varlığı değildir. Rorty yirminci yüzyılda Aydınlanma düşüncesindeki rasyonalist gerekçelendirme uzlaşısının itibarını yitirmesini büyük bir memnuniyetle karşılar. Artık evrensel insan özü nedeniyle sahip olunan ahlaki ilkelere karşı din, mit ve geleneğin “*akıl dışı*” ya da “*önyargı ürünü*” olarak nitelendirilmesine son verilmiştir. Saygı duyulan inançlar ile fanatik olarak nitelendirilen bireysel inançları ayırt etmeye yarayacak evrensel ölçütler yoktur; bu ayırım için kullanılan ölçütler yereldir ve belirli bir kültürün konsensüsüne bağlı olabilir⁸⁵. Liberal Batı toplumlarının, insanların irrasyonel olmayı bıraktıklarında zorunlu olarak benimseyecekleri bir çözüm önerdiği algısını terk etmek önemlidir⁸⁶. Rorty’ye göre irrasyonellik, kişinin evrensel ahlaki ilkelere karşıt kabullerinin olmasıyla değil, tartışılan hususa ilişkin söyleşiyi verimli kılacak inanç ve arzu ortaklığının yokluğu ile ilgilidir⁸⁷.

Varlığından kuşku duyulmayan temeller, savunulan politik tavrın gerekçesini teşkil etmiyorsa, liberal demokrasi projesini neyle açıklamak gerekmektedir? Gereken, liberal kültürün yenilenmiş bir öz-betimlemesidir⁸⁸. Rorty’nin liberal ütopyasındaki yurttaşın benimsediği öz-betimleme yahut öz kimlik hem toplumun kurucu ve dönüştürücülerinin hem de kendi dilinin, vicdanının ve ahlakının olumsuzluğu duygusuna sahip olmakla tanımlanabilir⁸⁹. Benimsenen ahlaki ilkeler de belirli deneyim bütünlüklerini bir araya getirmenin ve bunları

⁸³ Eric Gander, *The Last Conceptual Revolution: A Critique of Richard Rorty’s Political Philosophy* (1st edn, State University of New York Press 1999) 20

⁸⁴ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma* (n 6) 31

⁸⁵ Rorty, *Objectivity, Relativism and Truth: Philosophical Papers* (1) (n 7) 176

⁸⁶ Chantal Mouffe, ‘Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti’ in Chantal Mouffe (ed), *Yapıbozum ve Pragmatizm* (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 7, 13

⁸⁷ Rorty’nin evrensel temellerden destek almayan inanç ve arzu ortaklığının inşasına ilişkin önerisi aile metaforundan yararlanmak ve bu metafor aracılığıyla aile duygusunun giderek daha fazla insanı kapsayacak şekilde genişlemesini sağlamaktır. Rorty’nin toplumsal dayanışma anlayışının olumsuzluk anlatısı ile nasıl tezat oluşturduğuna dair bir eleştiri için bakınız, Selen Tunç, ‘Richard Rorty’de Toplumsal Dayanışma Metaforu Olarak Aile Kavramı’ (2021) (387/288) *Birikim* 147-154

⁸⁸ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma* (n 6) 88

⁸⁹ *ibid* 100

özetlemenin bir yoludur. Ahlaki ilkelerin *a priori* olduğunu yahut “*apaçık*” orada durduklarını ve keşfedilmeyi beklediklerini ileri sürmek, Platon’un ahlaki ve matematiksel kesinlik arasında kurduğu örneksemeyi kullanmaktır⁹⁰. Temelcilik karşıtları ise bir önermenin *apaçık* olduğunu dile getirmenin retorik bir hareket olduğuna inanır. Zira insanın haysiyet sahibi bir varlık olduğu ve ahlaki kişiliğine bağlanan birtakım doğal haklarının olduğu ezelden beri “*apaçık*” değildir. İnsan haysiyeti ve insan hakları gibi tasarımlar belli bir tarihsel dönemin, modernitenin ürünüdür. Bugün bu fikirler Batı demokrasileri için “*apaçık*” hale geldiyse, bunun sebebi insan zihni ile ahlaki hakikat arasında doğal ve tarih dışı bir birliktelik olması ve Batı demokrasilerinin bu birlikteliği keşfetmesi değil, kültürel deneyimin belirlediği bir telkin sürecidir⁹¹.

Aşkın hakikatlerin vücuda gelmesi olarak görülmeyen ve evrensel değil, bağlamsal olduğu belirtilen bir toplumun bir arada var olma koşullarının zarar göreceğine ilişkin endişeler de Rorty’ye göre yersizdir. Önemli olan, özgürce tartışan bireylerin vardığı sonuca “*doğru*” ya da “*iyi*” denmesi gerektiğinin yaygın olarak paylaşılan bir kanaat olup olmadığıdır⁹². Liberal toplumun savunulmasını kolaylaştıran unsurlara, bu toplumun diğer toplumlar karşısında olumsuzluğunu kabul etmekle ve ona ilişkin savununun ortak söz dağarcığı içinde gerçekleştirilen söyleşiden öte bir temeli olamayacağını kabullenmekle hanel gelmez. Aksine, ortak söz dağarcığına yeni insanları katmak için söyleşiye dayalı ikna liberal toplumun savunulması için benimsenebilecek etkili bir pragmatik yöntemdir.

Söyleşi ve iknaya giden yol olumsuzlukların peş peşe kabulüyle yakından ilişkilidir. Dil olumsaldır. Kendi ötesinde yer alan bir gerçeğe ya da doğaya sunduğu açıklama ile değil, metaforların tesadüfi olarak literalleşmesi ile oluşur. Rorty yazınında metaforların literalleşmesinden kasıt, dünyaya, topluma ve insana ilişkin yeni yaklaşımların ve bu yeni yaklaşımları ifade eden yeni dil kullanımlarının yaygınlık kazanarak toplumsal kabul görmesi, gündelik anlam dünyasına yerleşmesidir. Thomas Khun’un tarif ettiği paradigma değişimini andıran bu süreç toplumsal değişim umudunun aranacağı yerdir. Kendisi de olumsal olan dil aracılığıyla inşa edilen benlik (vicdan) olumsaldır. Olumsuzlukların üstünde bir evrenselliğe ulaşma çabasıyla değil, olumsuzlukları tanıyan bir özyaratım süreciyle açıklanabilir. Ortak bir vicdan olarak görebileceğimiz toplumsal kabuller de belirli bir söz dağarcığı içinde olduğundan olumsaldır. Belli bir kültür yahut cemaat mutlak bir hakikatin tecellisi değildir;

⁹⁰ Rorty, ‘Demokrasi ve Felsefe’ (n 21)

⁹¹ ibid

⁹² Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 128

başka türlü de olabileceken böyle olmuştur. Olumsal olan toplumsal kültür de sahip olamayacağı temeller yoluyla değil ancak söyleşi yoluyla tanımlanabilir.

Rorty benliğin olumsuzluğunu anlatırken, geniş anlamda kullandığı bir kavram olan şairle felsefeciyi, şiirle felsefeyi karşılaştırır: Olumsuzluğun tanınması safında mücadele veren şiir ve olumsuzluğun aşılmasıyla ilgilen felsefe. Rorty'nin bu iki rakip arasından galibi bellidir: Şiir, liberal ironistin olumsuzluğu tanımamasını ve özyaratıma ulaşma yolundaki çabasını ifade eder. Ona göre ideal liberal siyasal birim, kültürel kahramanı “*güçlü şair*” olan bir birimdir⁹³. Böyle bir kültür, görecelik, irrasyonelizm gibi kavramlar etrafında dönen tartışmaların esiri olmaz. Zira olumsuzluk kültürünün kabulü, bu kültürel bağlam içinde düşünen kimselerin “*sağduyusal olarak nominalist ve tarihselci*” olmalarına vesile olur. Metafizik haklılaştırmalar yapma ihtiyacı onlar için hiçbir anlam ifade etmeyeceğinden kendi yönelimlerini temellendirmeye, diğerlerinin acı çekmesine ya da küçük düşürülmesine neden duyarlı oldukları sorusunu yanıtlamaya gerek görmezler⁹⁴. Bunun sonucu, toplumun haklılaştırılmasını tarihselliğinin ve olumsuzluğunun farkında olarak yapmaktır. Rorty'ye göre, demokratik toplumların feodal toplumlardan ya da eşitlikçi toplulukların ırkçı veya cinsiyetçi toplumlardan daha iyi olduğunu söylemek için tarih dışı temeller bulunmadığı gibi böyle temellere ihtiyaç da yoktur. Haklılaştırma yöntemi, geçmişteki toplumlarla ve ütopyacıların tasavvur ettikleri toplumsal örgütlenme girişimleriyle tarihsel bir karşılaştırma yapmaktır⁹⁵.

Rorty'ye göre “*biz temelcilik karşıtları*”nın,

*“Okuma yazması olan ve iyi eğitilmiş seçmenler tarafından özgürce seçilmiş görevliler tarafından yönetilmenin, rahipler ve krallar tarafından yönetilmekten daha iyi olduğuna şüphemiz yoktur ama bu iddianın gerçekliğini teokrasi veya monarşi taraftarı bir insana ispatlamaya da çalışmayız. Tarih okumak, bu kişiyi, görüşlerinin yanlış olduğuna ikna edemiyorsa, başka hiçbir şeyin de edemeyeceğinden şüpheleniriz”*⁹⁶.

Olumsuzluk anlatısı modernitenin normatifliğini hedef alır. Olumsuzluğun ötesinde herhangi bir temel ya da otorite yoktur. Hiç kimse başka bir bağlama yerleşmeden kendi yerel bağlamından çıkamaz⁹⁷. Rorty olumsuzluğun ve bağlamsallığın kabulünü görecelik olarak sınıflandırma eğilimine ise karşı çıkar. Mutlakçılara göre görecelik, belli bir konuyla ilgili her

⁹³ ibid 90

⁹⁴ ibid 132

⁹⁵ ibid 90

⁹⁶ Rorty, ‘Demokrasi ve Felsefe’ (n 21)

⁹⁷ Habermas (n 12) 6

inancın, diğerleri kadar iyi olduğunu düşünen bakış açısıdır⁹⁸. Rorty'ye göre, bu tanım göreci olarak adlandırılan yazarların anlayışını hafifleten ve onları kaba bir kalıba döken karikatürize edici bir yaklaşımı yansıtır. Zira mutlakçıların tanımladığı görecilik anlayışına kimse sahip değildir; önemli bir konuda iki uyumsuz görüşün eşit derecede iyi olduğunu söyleyen kimse bulunamaz⁹⁹. Herhangi biri bu anlamda göreci olsaydı onu çürütmenin çok kolay olacağını belirten Rorty, portresi bu şekilde çizilen kimselerin Platoncu ya da Kantçı filozofların hayali oyun arkadaşları olduğunu düşünür. Dolayısıyla tartışma bir görüşün diğer tüm görüşler kadar iyi olduğunu düşünenler ile bu yönde düşünmeyenler arasında değildir. Kültürümüzün, amacımızın ya da sezgilerimizin söyleşi dışı bir yolla desteklenemeyeceğini düşünenler ile hala söyleşi dışında başka türlü destekler arayan insanlar arasındadır¹⁰⁰.

SONUÇ

Rorty'ye göre demokrasiyi nesnel kriterlerin rehberliğinde haklılaştırmak insan ufkunun ötesindedir. Doğa, akıl, tarih veya ahlak yasası gibi büyük kavramlara yahut tarafsız ölçütlere başvuru demokrasinin geleceği için yararsızdır. Amaçlar ne ahlaki gerçekliğin doğası hakkındaki bir iddia temelinde seçilebilir ne de aşikâr amaçlardan böylesi bir iddia türetilebilir. Liberal değerler de dahil olmak üzere bir toplumun ayrıcalıklı kabul ettiği tüm değerler “*etnosentrik*”tir¹⁰¹. Rorty'nin, söyleşi ve iknaya dayalı konsensüs demokrasisinin ya da genel olarak demokrasinin savunulmayı neden hak ettiğine ilişkin gerekçeli bir açıklamaya yer vermeme tavrını da böylece anlayabiliriz. Zira etnosentrik değerlerin ayrıcalık ve öncelik konusunda mutlak bir iddiaları olamaz. Ancak bunu söylemek demokratik kültürü savunamayacağımız anlamına gelmez. Sadece demokratik kültür savunusunu yaptığımız bağlamın hakikate ulaşmada diğer bağlamlardan daha ayrıcalıklı olmadığını kavramamızın önemine işaret eder. Charles Taylor *Tanınma Politikası*'nda benzer bir noktaya işaret eder. Taylor'ın Gadamer'den ödünç alarak kullandığı “ufukların kaynaşması” anına getirdiği açıklama, kültürünün ve cemaatinin olumsuzluğunu takdir eden liberal ironistin portresine son derece benzerdir: “*Daha geniş bir ufuk içinde hareket etmeyi öğreniriz; bu ufuk içinde, daha önceki değerlendirmede hiç sorgulanmadan artalan olarak kabul ettiğimiz şey, daha önce aşınası olmadığı bir kültürün farklı artalanlarının yanına bir olasılık olarak yerleştirilebilir*”¹⁰².

⁹⁸ Rorty, *Consequences of Pragmatism (Essays:1972-1980)* (n 69) 166

⁹⁹ ibid 166

¹⁰⁰ ibid 167

¹⁰¹ Hirsch Jr (n 1) 47

¹⁰² Charles Taylor, ‘Tanınma Politikası’ in Amy Gutmann (ed), *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası* (Yurdanur Salman tr, 4th edn, Yapı Kredi Yayınları 2014) 46, 87

Benimsenen toplumsal kültürün dışında yer alan nesnel kriterlerin ya da değerlerin varlığından kuşkusuzca emin olma şansımız yoktur. Değer çoğulculuğunun ortaya koyduğu gibi, yarışan değerlerden hangisinin daha üstün ya da ahlaki açıdan ayrıcalıklı olduğunu ispatlayabilecek kültürler, kurumlar ve pratikler üstü bir kriter bulunmamaktadır. Değerler çoğulluğuna ve bunun bir sonucu olarak liberal cemaatin olumsuzluğuna ilişkin açıklamanın görecilikle suçlanması karşısında yapılması gereken ise suçlamanın yanıtlanmaması ve kulak arkası edilmesidir¹⁰³. Bu suçlamaya verilebilecek tek cevap, içinde yer alınan toplumun pratiklerini şikâyet etmek ya da değerlendirmek için hayali ya da gerçek alternatif bir topluluğun uygulamaları dışında kalan hiçbir şeye başvurmanın bir anlamı olmadığıdır¹⁰⁴.

Aydınlanma rasyonalizmi ile onun siyasal mirasını birbirinden ayırt edebilmek, siyasal projenin haklılaştırılmasının epistemolojik temelleri gerektirmediğini göstermek Rorty için önemlidir. Dil, vicdan, ahlak ve cemaat kazara üretilen metaforların literalleşmesiyle oluşan olumsal ürünlerdir. Rorty'nin liberal ironisti hem dilinin hem benliğinin hem de cemaatinin olumsuzluğunu kavrayan kişidir. Olumsuzluğun kabulünü görecilikle aynı kefeye koymak, Rorty'nin Aydınlanma rasyonalizminin kategorileriyle düşünmek adını verdiği sorundan mustarıptir. Sorular nafileyse, onlara cevap aramanın da bir anlamı yoktur. Çağdaş toplumların ihtiyaç duyduğu şey özgöndergesel önermelerle üstünlüğünü ilke düzeyinde kanıtlamaya çalışmak değil, daha iyi bir muhtemel gelecek inancını sahiplenmek ve demokrasiyi olumsuzluğuna rağmen savunmaktır. Rorty'ye göre filozoflar, ancak ebedi ve ezeli olanın bilgisini edinme umudundan vazgeçtikten sonra geleceğin imgeleriyle meşgul olmuşlardır¹⁰⁵.

KAYNAKÇA

Bernstein RJ, 'One Step Forward, Two Steps Backward: Richard Rorty on Liberal Democracy and Philosophy' (1987) 15(4) Political Theory, 538-563.

Delacampagne C, 20. Yüzyıl Felsefe Tarihi (Devrim Çetinkasap tr, 1st edn, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2010).

Elshtain JB, 'Don't Be Cruel: Reflections on Rortyan Liberalism' in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), Richard Rorty (1st edn, Cambridge University Press 2003), 139-157.

¹⁰³ Rorty, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (n 6) 91

¹⁰⁴ Rorty, Feminism and Pragmatism (n 2) 18

¹⁰⁵ Richard Rorty, 'Philosophy and The Future' in Herman J. Saatkamp Jr (ed), Rorty and Pragmatism: The Philosopher Responds to His Critics (1st edn, Vanderbilt University Press 1995) 197, 197

- Gander Eric, *The Last Conceptual Revolution: A Critique of Richard Rorty's Political Philosophy* (1st edn, State University of New York Press 1999).
- Günsoy Kaya F, 'Richard Rorty'ye Giriş' in Richard Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası* (Funda Günsoy Kaya tr, 1st edn, Paradigma Yayıncılık 2006) XVII-XLVIII.
- Gray J, *Enlightenment's Wake: Politics and Culture at the Close of the Modern Age* (1st edn, Routledge Publishing 2007).
- Habermas J, '... And to Define America, Her Athletic Democracy': The Philosopher and the Language Shaper; In Memory of Richard Rorty' (2008) 39(1) *New Literary History* 3-12.
- Harvey D, *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri* (Sungur Savran tr, 1st edn, Metis Yayınları 1997).
- Hirsch Jr ED, 'Rorty and the Priority of Democracy to Philosophy' (2008) 39(1) *New Literary History* 35-52.
- James W, *Pragmatizm: Kimi Eski Düşünme Biçimleri İçin Yeni Bir İsim* (Tahir Karakaş tr, 2nd edn, İletişim Yayınları 2017).
- Kumar K, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (Mehmet Küçük tr, 4th edn, Dost Kitabevi Yayınları 2013).
- Laclau E, 'Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya' in Chantal Mouffe (ed), *Yapıbozum ve Pragmatizm* (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 79-112.
- Malachowski A, *Richard Rorty* (1st edn, Acumen Publishing 2002).
- May L, 'Philosophers and Political Responsibility' (1989) 56(4) *Social Research, Philosophy and Politics* 877-901.
- Mouffe C, 'Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti' in Chantal Mouffe (ed), *Yapıbozum ve Pragmatizm* (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 7-24.
- Rorty R, 'Philosophy as a Kind of Writing: An Essay on Derrida' (1978) 10(1) *New Literary History* 141-160.
- Rorty R, 'From Logic to Language to Play a Plenary Address to the InterAmerican Congress' (1986) 59(5) *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 747-753.

- Rorty R, Feminism and Pragmatism (The Tanner Lectures on Human Values, December, 7 1990) <<https://tannerlectures.utah.edu/resources/documents/a-to-z/r/rorty92.pdf>> erişim tarihi 10 Ekim 2022.
- Rorty R, Objectivity, Relativism and Truth: Philosophical Papers (1) (1st edn, Cambridge University Press 1991).
- Rorty R, Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980) (6th edn, University of Minnesota Press 1994).
- Rorty R, ‘Taylor on Truth’ in James Tully (ed), Philosophy in An Age of Pluralism: The Philosophy of Charles Taylor in Question (1st edn, Cambridge University Press 1994) 20-33.
- Rorty R, Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, (Mehmet Küçük and Alev Türker trs, 1st edn, Ayrıntı Yayınları 1995).
- Rorty R, ‘Philosophy and The Future’ in Herman J. Saatkamp Jr (ed), Rorty and Pragmatism: The Philosopher Responds to His Critics (1st edn, Vanderbilt University Press 1995) 197-205.
- Rorty R, ‘Response to Simon Critchley’ in Chantal Mouffe (ed), Deconstruction and Pragmatism (1st edn, Routledge 1996) 43-48.
- Rorty R, Philosophy and Social Hope (1st edn, Penguin Books 1999).
- Rorty R, Felsefe ve Doğanın Aynası (Funda Günsoy Kaya tr, 1st edn, Paradigma Yayıncılık 2006).
- Rorty R, ‘Demokrasi ve Felsefe’ (Şeyda Öztürk tr) (2008) (54) Cogito <<https://www.eurozine.com/demokrasi-ve-felsefe/>> erişim tarihi 30 Ekim 2022.
- Rorty R, ‘Ernesto Laclau’ya Cevap’ in Chantal Mouffe (ed), Yapıbozum ve Pragmatizm (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 113-124.
- Rorty R, ‘Simon Critchley’ye Cevap’ in Chantal Mouffe (ed), Yapıbozum ve Pragmatizm (Tuncay Birkan tr, 1st edn, İletişim Yayınları 2016) 69-78.
- Schulenberg Ulf, ‘Wanting Lovers Rather Than Knowers- Richard Rorty’s Neopragmatism’ (2003) 48(4) Amerikastudien/ American Studies 577-608.
- Taylor C, ‘Rorty and Philosophy’ in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), Richard Rorty (1st edn, Cambridge University Press 2003) 158-180.

Taylor C, 'Tanınma Politikası' in Amy Gutmann (ed), Çokkültürcülük: Tanınma Politikası (Yurdanur Salman tr, 4th edn, Yapı Kredi Yayınları 2014) 46-93.

Tunç S, 'Richard Rorty'de Toplumsal Dayanışma Metaforu Olarak Aile Kavramı', (2021) (387/388) Birikim 147-154.

Waters L, Akademinin Düşmanları, (Müge Özbek tr, 2nd edn, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi 2009).

Williams M, 'Rorty on Knowledge and Truth', in Charles Guignon and David R. Hiley (eds), Richard Rorty (1st edn, Cambridge University Press 2003) 61-80.

NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022(2), 315-330

DOI 10.51562/nkuhukuk.2022323

<https://dergipark.org.tr/pub/nkuhukuk>

Başvuru:18.11.2022

Kabul:27.12.2022

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TÜRK VE AFGAN HUKUKU'NDA ULUSLARARASI MAL SATIM SÖZLEŞMESİ'NE (CISG) GÖRE ÖNERİNİN GERİ ALINMASI (WITHDRAWAL OF OFFER)

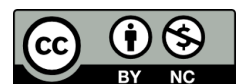
Sayed Abbas MOSAVI *

ÖZ

Tüm Hukuk Sistemlerinde, sözleşmenin oluşabilmesi için en az iki karşılıklı ve birbirine uygun iradenin bulunması gerekmektedir. Hukuk terminolojisinde bunlara, öneri (icap) ve kabul denilmektedir. Sözleşmenin kurulabilmesine yönelik ilk irade beyanına öneri adı verilmektedir. Hazır olmayanlar arasında sözleşmenin kurulması halinde, önerinin karşı tarafa ulaşması, kabul ve sözleşmenin kurulması arasında bazen uzun sürenin geçmesi mümkündür. Böyle durumlarda, aklımıza gelen ilk soru, önerinin geri alınması mümkün olup olmadığıdır. Uluslararası mal satış sözleşmesinin (CISG) bu konuyla ilgili 15 maddesinde açık bir kural vardır. Bu maddeye göre, uluslararası mal satış sözleşmesinde öneri, geri alınmaz nitelikte olsa bile, kesin bir şekilde geri alınması mümkündür. Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 10. maddesinin ilk cümlesinde, uluslararası mal satım sözleşmesinde olduğu gibi önerinin geri alınması mutlak bir şekilde kabul edilmiştir. Bunlara karşı, Afgan Medeni Kanun'unda önerinin geri alınmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Afgan Medeni Kanunu'nun 511. Maddesinden, önerinin sonucu ortaya çıkmadığına kadar geri alınabilen hukuki işlem olması anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası mal satış sözleşmesi ışığında, önerinin geri alınması (withdrawal of offer), Afgan ve Türk Hukuku'nda karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Öneri, Önerinin Geri Alınması, Öğrenme Teorisi, Ulaşma Teorisi, Uluslararası Mal Satış Sözleşmesi

* Albirni üniversitesi Hukuk fakültesi Medeni Hukuku Anabilim Dalında Doçent- Anadolu Üniversitesinde Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora öğrencisi, sayedabbasmosavi8324@gmail.com ORCID: 0000-0001-7516-9300

WITHDRAWAL OF OFFER IN THE LAWS OF AFGHANISTAN AND TURKEY ACCORDING TO THE CONVENTION ON THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS

Sayed Abbas MOSAVI**

ABSTRACT

In all Legal Systems, there must be at least two mutual and compatible wills in order for a contract to be formed. In legal terminology, these are called offer and acceptance. The first declaration of intent for the establishment of the contract is called an offer. In the event that a contract is concluded between those who are not ready, it is possible that sometimes a long time may elapse between the delivery of the offer to the other party, acceptance and conclusion of the contract. In such cases, the first question that comes to our mind is whether it is possible to withdraw the offer. There is a clear rule in Article 15 of the Treaty on the International Sale of Goods (CISG) on this subject. According to this article, even if the offer is irrevocable in the contract of international sale of goods, it is possible to withdraw it definitively. In the first sentence of Article 10 of the Turkish Code of Obligations (TBK), the withdrawal of the offer is absolutely accepted as in the international contract of sale of goods. On the other hand, there is no explicit provision in the Afghan Civil Code to withdraw the offer. However, from Article 511 of the Civil Code, it is understood that it is a legal action that can be withdrawn until the result of the offer is not realized. In this study, in the light of the international contract of sale of goods, the withdrawal of offer will be examined comparatively in Afghan and Turkish Law.

Keywords: Offer, Withdrawal of Offer, Learning Theory, Reach theory, International Contract of Sale of Goods

Extended Summary

The first declaration of intent for the establishment of the contract is called an offer. In the first part of the first paragraph of Article 14 of the Treaty, some conditions that should be included in the offer are emphasized. In order for a declaration of intent to conclude a contract to be considered a offer, at least two elements must be present. In Turkish and Afghan law, like the Treaty, if at least two conditions are present in a declaration of intent, that declaration can be accepted as a proposal. These are the certainty condition and the binding condition.

** Assoc. Prof. Albironi University, School of Law, Department of Civil Law, Anadolu University, Institute of Social Sciences, Private Law Doctoral Student sayedabbasmosavi8324@gmail.com ORCID 0000-0001-7516-9300

There are different opinions regarding the moment of birth of the legal effect of the offer. In some legal systems, the moment when the legal effect of the offer arises is the moment when the addressee learns. However, in some legal systems, the offer is the moment it reaches the other party. In the Treaty and Turkish Law of Obligations, the reaching theory regarding the time of birth of the legal effect of the offer has been adopted. As soon as the offer reaches the other party, it produces results. In Afghan Law, learning theory is accepted instead of the theory accepted in the Treaty. Thus, according to the Afghan Civil Code, the moment the effect of the proposal arises is the moment when the other party is aware of the offer.

If a contract is concluded between those who are not ready, it is possible that sometimes a long time may elapse between the delivery of the offer to the other party, acceptance and conclusion of the contract. In such cases, the first question that comes to our mind is whether it is possible to withdraw the offer. In the international contract of sale of goods and in the Turkish legal system, the offer is a unilateral legal transaction that can be withdrawn. According to article 15 of the international contract of sale of goods, withdrawal of an offer occurs when the offer does not reach the other party or if it has arrived together with the offer. Therefore, in the international contract of sale of goods, the withdrawal of the offer is accepted without exception, even if the offer is irrevocable, it is possible to withdraw it.

In Turkish Law, it is accepted that the offer can be withdrawn in the first part of the first paragraph of Article 10 of the Turkish Code of Obligations. According to the first part of this paragraph, after the offer is made, it can be withdrawn without exception until it reaches the other party. Even if the withdrawal declaration reaches the other party with the offer, the withdrawal is still valid. Therefore, in Turkish Law, the withdrawal of the offer is accepted as absolute, as in the international contract of sale of goods.

There is no explicit provision in Afghanistan Law regarding the withdrawal of the offer. However, according to Article 511 of the Afghanistan Civil Code, it is possible to withdraw the offer until it yields no results. Therefore, recourse can be made from the proposal to the moment when the offer does not yield results. But; from the moment the legal result of the offer arises, the offer will become irrevocable as a rule.

Consequently, from a general point of view, it is possible to withdraw the proposal until the offer does not reach the other party, both in the Treaty and in Turkish and Afghan Law. In addition, in the Treaty and Turkish Law, if the declaration of withdrawal from the

offer reaches the addressee together with the proposal, its withdrawal will be valid. However, in Afghan Law, as a rule, a proposal will become irrevocable from the moment it has a result.

As a result of withdrawing the offer, the offer will be removed and it will be as if no offer was made. Here, as in the offer, the time for the withdrawal declaration to take effect is not the moment the other party learns, but the moment it reaches the other party (Article 24 of the Treaty). However, it is an obligation of the offer to deliver the withdrawal declaration to the other party. As a result, if the proposal is withdrawn, the contract will no longer be concluded with the acceptance of the other party.

GİRİŞ

Öneri ile ilgili hususlara geçmeden önce genel olarak uluslararası satış sözleşmesinden bahsetmek gerekir. Uluslararası satış sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Satış Sözleşmeleri (CISG) adı verilen bir Antlaşma hazırlanmıştır. Bu sözleşmenin taslağı, Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Ticaret Hukukuna İlişkin Komisyonu' (UNCITRAL) tarafından II Nisan 1980 tarihinde tasarlanmıştır¹. Daha sonra Birleşmiş Milletler bünyesinde² Viyana'da (Avusturya) düzenlenen diplomatik konferans sonucunda 42 ülkenin temsilcileri tarafından onaylanarak 1 Ocak 1988'de yürürlüğe girmiştir³. Bu antlaşma altı resmi dilde hazırlanmıştır: İngilizce, Fransızca, Rusça, İspanyolca, Çince ve Arapça⁴. Menkul mallara ilişkin uluslararası satış sözleşmelerinden doğabilecek ihtilafların mümkün olduğunca Antlaşma hükümleri çerçevesinde çözüme kavuşturulması Antlaşma'nın amaçlarından biri olarak kabul edilmektedir⁵.

Uluslararası mal satımı sözleşmesi şekil ve içerik bakımından bir giriş, dört bölüm⁶ ve toplam 101 maddeden oluşmaktadır⁷. Antlaşma'nın birinci bölümünde uygulama alanı ile ilgili maddeler ve genel düzenlemeler, ikinci bölümde sözleşmenin kurulmasına ilişkin düzenlemeler, üçüncü bölümde satıcı ve alıcının hak ve yükümlülükleri ve dördüncü bölümde ise sözleşmeye taraf olan ülkeler için uluslararası hukuk düzenlemeleri yer almaktadır⁸.

Bu Antlaşma'nın ikinci bölümü, satış sözleşmelerinin kurulmasını düzenleyen 11 madde içermektedir⁹; Dört madde öneri beyanına (Madde 17-14), beş madde kabul beyanına (Madde 22-18) ve iki madde de sözleşmenin akdedildiği zamana ve beyanın karşı tarafa ulaştığı ana (Madde 23-24) ilişkindir¹⁰.

Afgan Hukuku'nda şu ana kadar bu Antlaşma kabul edilmemesine rağmen Türkiye Cumhuriyeti Antlaşma'yı koşulsuz imzalamış ve 01.08.2011 tarihinden itibaren Antlaşma

---

¹ Zhassulan Akhmetov, 'Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre Sözleşmenin Kurulması', (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014) 1

² Akhmetov, (n 1) 1

³ Mustafa Alper Ener, 'Uluslararası Mal Satımı Sözleşmeleri Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşmasına Göre Sözleşmenin Kurulması' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013) s, 16

⁴ Ener, (n 3) 17

⁵ Akhmetov, (n 1) 2

⁶ Ener, (n 3) 17

⁷ Akhmetov, (n 1) 2

⁸ Ener, (n 3) 160

⁹ Akhmetov, (n 1) 2

¹⁰ Akhmetov, (n 1) 6

Türkiye'nin iç hukuku haline gelmiştir¹¹. Ancak Antlaşma'nın resmi metni Türkçe olmadığı için mahkemenin Antlaşma'nın resmi metnini dikkate alması gerekmektedir¹².

1. ÖNERİ (İCAP)

A. ÖNERİNİN TANIMI

Hukuki bir sonuç yaratmak ve elde etmek için yapılan ilk irade beyanına öneri denir¹³. Dolayısıyla, sözleşmenin kuralabilmesi için yapılan ilk irade beyanı öneri adlandırılmaktadır¹⁴. Bir sözleşmeyi oluşturma önerisi, sözleşmenin taraflarından herhangi biri tarafından yapılabilir¹⁵. Sonuç olarak, alıcı veya satıcının unvanına bakılmaksızın, yapılan irade beyanının öneri veya kabul olmasını belirlemek için tarafların irade beyanı zamanına odaklanılmalıdır¹⁶. Dolayısıyla tarafların alıcı veya satıcı sıfatlarına bakılmaksızın, sözleşmenin kurulmasına ilk irade beyanı öneri vasfı kazanır¹⁷. Öneri tek taraflı ve bağlayıcı bir hukuki işlem olduğu¹⁸ için hukuki sonuç yaratabilmesi için karşı tarafa ulaşılması gerekmektedir¹⁹.

Uluslararası mal satış sözleşmesini de akdetmek için ilk irade beyanına öneri denilir ve beyan eden kişiye öneren denilmektedir²⁰.

Antlaşmada, sözleşmenin ilk aşamasında (müzakere aşaması) iradeyi beyan etmek için üç farklı ifade kullanılmaktadır. Bunlar; teklif, öneriye davet ve öneridir²¹. Bir sözleşme yapmak için herhangi bir irade beyanına teklif (proposal) denilmektedir²². Bu terim, antlaşmanın 14. maddesinin birinci fıkrasının birinci bölümünde şu şekilde açıklanmıştır; “*Bir veya birden çok belirli kişiye sözleşmenin kurulması için yöneltilen bir teklif ...*”. Antlaşmaya göre, sözleşme akdetme niyet beyanı, belirli şartları taşıması halinde öneri (offer) olarak kabul edilir²³. İrade beyanı, Antlaşmada öneri için öngörülen şartları içermiyorsa, bu irade beyanı

¹¹ Ener, (n 3) 16

¹² Akhmetov, (n 1) 2

¹³ Turhan Esener ve Fatih Gündoğdu, Borçlar hukuku (1. baskı, Vedat Kitapçılık 2017) 43

¹⁴ Şaban Kayıhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümleri (6. baskı, Seçkin Yayınları 2018) 94

¹⁵ Ali Rafii Mukadam, ‘Satım Sözleşmesi, Fransa ve İran Hukukunda İcaptan Vazgeçme’ (2008) 202 Vukala Kanununun Dergisi, 101, 4

¹⁶ İssa Gulin Mukadam ve Salih Yemerli, ‘İcaptan rücu sorumluluğu’ (2012) 7 İslami Fıkhi ve Hukuk Araştırma Dergisi, 43, 4

¹⁷ Necip Kocayusufpaşaoğlu, Borçlar hukuku genel bölümü (7. baskı, Filiz Kitabevi, 2017) 180

¹⁸ Mukadam ve Yemerli, (n 16) 7; Kocayusufpaşaoğlu, (n 17) 16

¹⁹ Kocayusufpaşaoğlu, (n 17) 16; Mukadam ve Yemerli, (n 16) 7

²⁰ Dovran Annaseidov, ‘CISG Uyarınca Sözleşmenin Kurulmasında İcap ve Özellikle Kamuya Yöneltilen İcapların Hukuki Niteliği’ (2018) 38 (2) Public and private International Law Bulletin 219, 222

²¹ Habib Talib Ahmadi, ‘Viyana satım sözleşme ve İran hukukunda icaptan dönme’ (2016) 4 Hukuk Araştırması Dergisi, 163, 166

²² Akhmetov, (n 1) 22

²³ Ener, (n 3) 78

öneri olarak kabul edilemez. Bu tür irade beyanlarına icaba davet (invitation to make offers) denilmektedir²⁴.

Türk Hukuku'nda, öneri terimi 818 sayılı eski Borçlar Kanunu'nda (BK) kullanılmıştır. Ancak yeni 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nda (TBK) bu terim kaldırılmış ve yeni bir terim olarak "öneri" ifadesi kullanılmıştır²⁵. Öneri terimi hem eski Borçlar Kanunu'nda hem de yeni Türk Borçlar Kanunu'nda tanımlanmamıştır. TBK'nin 3. maddesinde öneri tanımlanmamıştır, fakat süreli ve süresiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Afgan Medeni Kanunu'nda da önerinin, açık ve bağımsız bir tanımı yoktur. Ancak Medeni Kanun'un 506. maddesinin ikinci fıkrasında öneri için şu ifade kullanılmaktadır; *“Sözleşme kurmak için örfte ve adette kullanılan inşai sözlerin kullanılmasına icap ve kabul denilmektedir”*.

Yukarıdaki açıklamalara göre, bir sözleşme kurmak için yöneltilmiş bir irade beyanı öneri olarak kabul edilebilmesi için, o irade beyanında, öneriye belirlendiği şartların bulunması gerekmektedir²⁶. Fakat; farklı hukuk sistemlerinde, öneri için farklı şartlar öngörülmüş olmasına göre, bu bölümde uluslararası mal satış sözleşmesi ışığında, önerinin şartları Afgan ve Türk Hukuku'nda incelenecektir. Antlaşmada yer alan önerinin genel ve temel şartları iki ülkenin hukuk sistemlerinde de vurgulanmıştır.

B. ÖNERİNİN ŞARTLARI

Antlaşmanın 14. maddesinin birinci fıkrasının ilk bölümünde, öneride bulunması gereken birtakım şartlar vurgulanmıştır²⁷. Bu fıkraya göre; *“Bir veya birden çok belirli kişiye sözleşmenin kurulması için yöneltilen bir teklif, yeterince kesin olması ve teklifte bulunanın, kabul halinde bağlanma iradesini yansıtması durumunda öneri sayılır. Malların saptandığı ve açık veya örtülü olarak miktar ve semenin belirlendiği veya belirlenmesi için gerekli düzenlemenin yapıldığı teklifler yeterince kesin sayılır”*. Bu metne göre, sözleşme yapmaya yönelik bir irade beyanının öneri olarak nitelendirilebilmesi için en az iki unsurun mevcut olması gerekir²⁸. Türk²⁹ ve Afgan hukukunda da Antlaşma'da olduğu gibi bir irade beyanında

²⁴ Mukadam ve Yemerli, (n 16) 5

²⁵ O. Gökhan Antalya, Borçlar hukuku genel hükümleri (1. Baskı, Legal Yayıncılık 2018) 238

²⁶ Talib Ahmadi, (n 21) 4

²⁷ Annaseidov, (n 20) 5

²⁸ Akhmetov, (n 1) 24

²⁹ Kocayusufpaşaoğlu, (n 17) 180

en az iki şartın bulunması halinde, o beyan bir öneri olarak kabul edilebilir³⁰. Bunlar, kesinlik şartı ve bağlayıcılık şartıdır³¹.

1. Kesinlik şartı

Sözleşme kurmak amacıyla meydana gelen bir irade beyanı öneri olarak kabul edilebilmesi için kesin olmalıdır öyle ki kabul beyanı ona ulaştığı zaman sözleşme kurulabilsin³². Diğer bir deyişle, irade beyanının sözleşmenin tüm unsurlarını içermesi gerekir ki karşı tarafın kabul etmesi halinde sözleşme kurulabilsin³³.

Uluslararası mal satış sözleşmesine göre, bir önerinin yeterince kesin olması için, en az üç unsurun bulunması gerekmektedir³⁴.

Bu durum Antlaşma'nın 14. maddesinin ikinci fıkrasında şöyle belirtilmektedir: “*Bir veya birden çok belirli kişiye sözleşmenin kurulması için yöneltilen bir teklif, yeterince kesin olması ve teklifte bulunanın, kabul halinde bağlanma iradesini yansıtması durumunda öneri sayılır. Malların saptandığı ve açık veya örtülü olarak miktar ve semenin belirlendiği veya belirlenmesi için gerekli düzenlemenin yapıldığı teklifler yeterince kesin sayılır*”. Bu fıkraya göre, bir önerinin kesinleşmesi için, öneride söz konusu olan malın miktarı ve fiyatının belirlenmesi gerekir.

Belirtilmesi gereken şey, bu fıkradaki sayılan önerinin kesinlik şartıdır, Öte yandan kesinlik şartı bunlarla sınırlı değildir. Çünkü bazı sözleşmelerde ifa, malın teslimi zamanı, miktar vb. o sözleşmenin unsurları olarak kabul edilmekte ve bu unsurlardan birinin eksik olması durumunda öneri kesin olmamaktadır³⁵. Dolayısıyla bir öneride bulunması gereken temel unsurlar, sözleşmeden sözleşmeye değişmektedir³⁶. Bir önerinin esaslı unsurlarını tespit edebilmek için, her sözleşmeye ayrı ayrı şekilde başvurmak gerekmektedir³⁷.

Afgan Medeni Kanunu'nun 521. maddesine göre, önerinin kesin olması için öneride sözleşmenin temel unsurunun bulunması gerekir. Ancak, sözleşmenin temel bir unsurunun

³⁰ Talib Ahmadi, (n 21) 4; Antalya, (n 25) 250

³¹ Fakhrudin Asgari Aqamaşhadi ve Husain Kavayar, ‘Viyana satım sözleşmede icaptan rücu’ (2016) 55 Uluslararası Hukuk Dergisi 233, 239

³² Annaseidov, (n 20) 5

³³ Ener, (n 3) 70

³⁴ Akhmetov, (n 1) 38

³⁵ Ener, (n 3) 71

³⁶ Esener ve Fatih Gündoğdu (n 13) 49

³⁷ Asgari Aqamaşhadi ve Kavayar, (n 31) 6

neler olabileceğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Dolayısıyla bir sözleşmenin temel unsurlarının neler olduğunu anlamak için her bir sözleşme için ayrı ayrı kanuna başvurulmalıdır³⁸. Fakat Antlaşmadaki gibi taşınır mal satış sözleşmesinde, esaslı unsuru mal ve malın değeri olması beklenmektedir. Sonuçta, önerinin kesin olması için öneride en az bu iki şartın mevcut olması gerekmektedir³⁹.

2. Bağlayıcılık unsuru

Önerinin bir diğer önemli unsuru, öneri sahibinin bağlanma niyetinin bulunmasıdır. Diğer bir deyişle, sözleşmenin karşı taraf kabul ettiği an akdedilmesi için önerinin gerçek ve ciddi olması gerekir⁴⁰.

Öneride bulunan kişide bağlayıcılık niyetin bulunmasından kasıt, önerenin sözleşme yapma iradesini ciddi ve kesin olarak ifade etmesidir. Başka deyişle sözleşme gerçekten kendisi tarafından istenmiş olmalıdır ve belirtilen süre içinde kabul beyanı kendisine ulaşırsa, sözleşmenin kurulmasına engelleyemeyeceği anlamına gelmektedir⁴¹. Ancak, Antlaşmanın 18. maddesinin 3. fıkrasına göre, kabul beyanının belirtilen süre içinde öneri sahibine ulaşmaması veya önerinin reddedilmesi halinde (Madde 17), önerinin bağlayıcı unsuru sona erdiğinden öneren artık kendi önerisine bağlı değildir. Bu nedenle, bağlayıcılık süresinin sona ermesinden sonra, önerinin hukuki sonuçları ortadan kalkar ve karşı tarafın kabulü ile sözleşme akdedilemez⁴². Ayrıca, öneren kişi, teklifiyle bağlı olmadığını açıkça belirtilmişse, bu teklif yine de bir öneri sayılmaz. Sonuç olarak, antlaşmada kesinlik şartına vurgu yapılsa da bağlayıcılık unsuruna kesinlik şartından daha fazla önem verildiği görülmektedir⁴³. Dolayısıyla, bağlayıcılık unsurunun içerisinde kesinlik şartı incelemesi yapılması gerekmektedir. Çünkü her teklifte bir kesinlik şartı mevcut olsa bile bu, teklifin bağlayıcı olduğu anlamına gelmez. Sonuçta, bir teklifin yeterince kesin, ciddi ve belirli olmasına rağmen, teklifi yapan kişinin bağlayıcı olma niyetinde olmaması mümkündür. Bununla birlikte, çoğu durumda, bir ifade kesin ise, karine olarak, bağlayıcı unsurun da var olduğu kabul edilmektedir⁴⁴.

Türk hukukunda da Antlaşma gibi, bağlayıcılık unsuru (bağlanma iradesi), önerinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, önerenin kendi önerisiyle bağlı

³⁸ Farzane Baclan ve İlham Sarai, 'Mualak İcabın incelenmesi' (2019) 10 Kanunyar Dergisi, 317, 322

³⁹ Talib Ahmadi, (n 21) 7

⁴⁰ Talib Ahmadi, (n 21) 7

⁴¹ Kocayusufpaşaoğlu, (n 17) 195

⁴² Akhmetov, (n 1) 30

⁴³ Talib Ahmadi, (n 21) 7

⁴⁴ Akhmetov, (n 1) 47

olmama hakkını açıkça saklı tutması ya da işin özelliğinden veya durumun gereğinden bağlanma niyeti olmadığı anlaşılırsa, teklifin bağlayıcı olmadığı anlamına gelmektedir⁴⁵. TBK 8. Maddesinin 1. Fıkrasında bu konuyla ilgili şöyle açıklama vardır; “*Öneren, önerisi ile bağlı olmaması hakkının saklı olduğunu açıkça belirtirse veya işin özelliğinden ya da durumun gereğinden bağlanma niyetinde olmadığı anlaşılırsa, önerisi kendisini bağlamaz*”. Bu fıkra göre, bir beyan kesin olması durumunda kural olarak bağlayıcılık unsuru da kapsamaktadır. Bu kuralın istisnaları, işin özelliği, durumun gereği ve bağlı olmama hakkının kullanmasıdır. Bu durumlarda bağlayıcılık unsuru ortadan kalkmaktadır⁴⁶.

Afgan hukuk sisteminde, önerinin bağlayıcılık unsuru açıkça öngörülmüştür. Teklifte kesinlik şartı varsa, aksine hüküm bulunmadıkça kural olarak bağlayıcılık unsuru da var anlamına gelmektedir.

Afgan Medeni Kanunu'nun 514. maddesinde bu konuda böyle bir açıklama bulunmaktadır; “*Kural olarak, teklif sahibi, kendi iradesine bağlı olmadığını beyan etmedikçe veya bariz karineler veya durumun gereğinden bağlayıcılıksız anlaşılmadıkça, her teklifte bağlayıcı bir unsur vardır*”. Bu fıkra göre, öneride istisnai haller bulunmadıkça öneren, önerisiyle bağlıdır⁴⁷.

Yukardaki açıklamalara göre hem Antlaşmada hem de Türk ve Afgan Borçlar Hukuku'nda, öneri kural olarak bağlayıcılık sıfatını haizdir ve bundan dolayı öneren kişi, amaçlanan sözleşmenin kurulmasını engelleyemez⁴⁸. Burada akla gelen ilk soru şudur: önerinin bağlayıcı unsuru ne zamandan başlar? Bu sorunun cevabını bulmak için önerinin hukuki sonucunun başlaması incelenmelidir.

C. ÖNERİNİN HUKUKİ ETKİSİNİN DOĞDUĞU ZAMAN

Önerinin hukuki etkisinin doğum anına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı hukuk sistemlerinde önerinin hukuki etkisinin doğduğu an, muhatabın öğrendiği andır. Oysa bazı hukuk sistemlerinde öneri karşı tarafa ulaştığı andır (ulaşma teorisi kabul edilmektedir)⁴⁹. Antlaşma⁵⁰ ve Türk Borçlar Hukuku'nda, önerinin hukuki etkisinin doğum zamanı ile ilgili

⁴⁵ Esener ve Fatih Gündoğdu (n 13) 56

⁴⁶ Kayıhan, (n 14) 99

⁴⁷ Baclan ve Sarai, (n 38) 2

⁴⁸ Kayıhan, (n 14) 97

⁴⁹ Muhsin İsmaili, ‘Viyana Satım Sözleşmesi ve Fıkıhta İcâp ve İcabı Ortadan kaldırma’ (1998) 9 İnsan Bilim Öğretme Dergisi, 75, 82

⁵⁰ Asgari Aqamaşhadi ve Kavayar, (n 31) 6

ulaşma teorisi benimsenmiştir⁵¹. Antlaşmanın 15. maddesinin 1. Fıkrasına göre, öneri karşı tarafa ulaştığı andan itibaren sonuç doğurmaktadır⁵². Bu fıkranın açıklaması şöyledir; “*İcap muhataba vardığı anda hükümlerini doğurur*”. Fakat, ulaşma anı hangi an olduğu konuyla ilgili Antlaşma'nın 24. maddesinde açıklanmaktadır⁵³. Antlaşmanın 24 maddesine göre; “*Antlaşmanın bu kısmının amacı çerçevesinde; öneri, kabul beyanı ve diğer tüm irade açıklamaları muhataba sözlü olarak yapıldıkları veya diğer herhangi bir yoldan şahsen kendisine veya işyerine veya posta adresine, bunlar da yoksa, mutat meskenine teslim edildiklerinde "varmış" sayılırlar*”. Bu maddenin içeriğinden anlaşılacağı gibi önerinin bağlayıcılık unsuruna göre, Antlaşmada iki tür öneri öngörülmektedir. Birincisi, henüz hukuki hüküm ve sonuçlara yol açmamış bir öneridir. Bu durumda önerinin bağlayıcılık unsurunun bir anlamı yoktur ve öneren kişi kendi önerisinde her tür tasarruf yapabilmektedir⁵⁴. Dolayısıyla bu gibi hallerde, öneri karşı tarafa ulaşmadığı ve hukuki etkisi ve hükmü doğmadığı için, öneren kişi, Antlaşmanın 15. maddesinin 1. Fıkrasına istinaden, kendi önerisini ortadan kaldırma (geri alma) yeteneğine sahiptir⁵⁵. İkincisi de hukuki etkisi doğmuş olan bir öneridir. Antlaşmaya göre, öneri karşı tarafa ulaştığı an hukuki hükmü ve sonuçları doğacaktır. Bu durumlarda öneren kişi, kendi öncesini etkisiz hale getirmek isterse, öneriden vazgeçme ortaya çıkmaktadır⁵⁶.

Afgan Hukuku'nda, Antlaşmada kabul edilen teori yerine, öğrenme teorisi kabul edilmektedir. Böylece Afgan Medeni Kanununa göre önerinin etkisinin doğduğu an, karşı tarafın öneriden haberdar olduğu andır. Ancak ulaşma, öğrenmeye karine olarak kabul edilmektedir. Afganistan Medeni Kanunu'nun 511. maddesinde bu konu şu şekilde açıklanmıştır; “*İrade beyanını karşı taraf öğrendiği an, hukuki etkisi doğacaktır. Ancak, aksi ispat edilmedikçe, irade beyanı karşı tarafa ulaştığı an, öğrendiği karine olarak kabul edilir*”.

2. ÖNERİNİN GERİ ALINMASI (WITHDRAWAL OF OFFER)

Öneri, tüm hukuk sistemlerindeki borçlar hukukunda, önemli hukuk kurumlarından biri olarak kabul edilmiştir⁵⁷. Bazı hukuk sistemlerinde öneren kişi yaptığı önerisini kural olarak tek taraflı bir beyanıyla ortadan kaldırabilme yeteneğine sahiptir⁵⁸. Öneri yapıldığı andan başlayarak sözleşmenin kurulması anına kadar üç aşamalı bir süre mevcuttur. Bu adımlardan

⁵¹ Kayıhan, (n 14) 97

⁵² Annaseidov, (n 20) 9

⁵³ Talib Ahmadi, (n 21) 10

⁵⁴ İsmaili, (n 49) 8

⁵⁵ Talib Ahmadi, (n 21) 8

⁵⁶ Asgari Aqamaşhadi ve Kavayar, (n 31) 5

⁵⁷ İsmaili, (n 49) 9

⁵⁸ Talib Ahmadi, (n 21) 13

ilki ve çalışmamızın konusu, önerinin yapıldığı andan başlayarak karşı tarafın öğrenmesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. İkinci aşama, karşı tarafın öneriyi öğrendiğinden, kabul edenin kabul beyanını göndermesine kadar geçen süredir. Üçüncü adım, kabul beyanının gönderilmesi ve sözleşmenin kurulmasıdır. Bu ayırmada üçüncü aşamada önerinin etkisiz (iptali) mümkün olmadığından tüm hukuk sistemlerinde önerinin iptali için iki aşamadan bahsedilmiştir.

Uluslararası mal satışı sözleşmesinde önerinin iptali ile ilgili iki farklı aşamadan bahsedilmekte ve öneriyi etkisiz hale getirmek için iki farklı terim kullanılmaktadır⁵⁹. Antlaşmanın 15. maddesinde ve çalışmamızın konusu olan (withdrawal) ibaresi ile 16. maddesinde (revocation) ifadesi kullanılmaktadır⁶⁰. Farsça Hukuk terminolojisinde bunlar, “*insiraf ez icap*” ve “*iptali icap*” terimleriyle çevrilmesi mümkündür⁶¹. Türk Hukuku’nda da Antlaşmadaki gibi, önerinin etkisiz hale getirilmesiyle ilgili iki aşamadan bahsedilmiştir. Ancak her biri için, farklı terimler kullanılmamıştır⁶². Türk Borçlar Kanunu’nun 10. Maddesinde “*önerinin geri alınması*” terimi kullanılmıştır. Bu maddenin ilk kısmı Antlaşmadaki (withdrawal) terimine eşdeğerdir. Kapsamında az fark olmakla birlikte, ikinci kısım da Antlaşma (revocation) terimi kapsamındadır. Dolayısıyla burada öneriden vazgeçme söz konusu olacaktır.

Antlaşmadaki (withdrawal)a denk gelen “*geri alma*” terimi, bozucu yenilik doğuran tek taraflı bir hukuki işlem olarak öngörülmektedir⁶³. Bir öneriden, öneri karşı tarafa ulaşmadan rücu edilirse ya da rücu beyanının öneri ile birlikte karşı tarafa ulaşması durumlarda “*withdrawal*” şeklinde kullanılan hukuki terim “*geri alma*” anlamındadır⁶⁴. TBK’un 10. Maddeye göre, öneriden geri alma beyanı, kanunda öngörülen şartların mevcut olduğu durumlarda geçerlidir ve tüm hukuki sonuçları da doğacaktır⁶⁵. Bu maddeye göre, “*geri alma açıklaması, diğer tarafa öneriden önce veya aynı anda ulaşmış ya da ..., öneri yapılmamış sayılır*”.

Antlaşmanın aksine Afgan Hukuku’nda, öneriyi etkisiz hale getirmek için kullanılan terim, tek “*rücu*” terimidir. Bu Hukuk Sisteminde, öneri, mulzim (bağlı) ve mulzim olmayan

---

⁵⁹ Akhmetov, (n 1) 53

⁶⁰ Talib Ahmadi, (n 21) 20

⁶¹ İsmaili, (n 49) 9

⁶² Esener ve Fatih Gündoğdu (n 13) 49

⁶³ Akhmetov, (n 1) 55

⁶⁴ Kayıhan, (n 14) 102

⁶⁵ Antalya, (n 26) 264; Esener ve Fatih Gündoğdu (n 13) 49

(basit) öneri olmak üzere iki gruba⁶⁶ ayrıldığı için, öneriden rücu kurumu Antlaşma ve Türk Hukuku'ndan farklıdır.

Antlaşmaya göre, önerinin geri alınma beyanı, öneriden önce ya da öneriyle birlikte muhataba ulaştığı takdirde, önerinin geri alınması söz konusu olmaktadır⁶⁷. Antlaşmada bu tür rücu ile ilişkin olarak kullanılan terim (Withdrawal of Offer) terimidir⁶⁸. (Withdrawal of Offer) tek irade beyanı ile gerçekleşmektedir⁶⁹. Antlaşmanın 15. Maddesinin 2. Fıkrasında bu konuyla ilgili şu şekilde bir açıklama vardır; “*İcap geri alınamaz nitelikte olsa bile, geri alma beyanının muhataba, öneriden önce veya öneriyle aynı anda varması halinde geri alınabilir*”. Bu fıkraya göre, önerinin geri alınabilmesi için, iki farklı durumdan birinin gerçekleşmesi gerekir⁷⁰: Birinci durum; öneriden geri alma beyanı, karşı tarafa öneri beyanından önce ulaşılmalı⁷¹. İkinci durumu ise; öneriden geri alma beyanı öneri beyanı ile birlikte aynı zamanda kabul edene ulaşılmalıdır⁷². Her iki durumda da öneriden geri alma geçerli olacaktır.⁷³. Antlaşmanın 15. maddesinin ikinci fıkrasında “*icap geri alınamaz olsa bile*” ibaresi, dikkat çeken bir noktadır. Buna göre, bir öneri geri alınmaz nitelikte olsa bile, örneğin süreli bir öneri vb. örneğinde olduğu gibi geri alma beyanı öneriden önce veya onunla birlikte kabul edene ulaşırsa, geri alma geçerli olmaktadır⁷⁴.

Türk Borçlar Hukukunda öneriyi etkisiz hale getirmek için kullanılan terim, tek bir “geri alma” terimidir⁷⁵. Türk hukukunda, antlaşmada olduğu gibi, Borçlar Kanunu'nun 10. maddesinin birinci bölümünde, teklifin geri alınmasına ilişkin olarak şu hüküm öngörülmüştür: “*geri alma açıklaması, diğer tarafa öneriden önce veya aynı anda ulaşması... öneri sayılmamış sayılır*”. Dolayısıyla, TBK 10. Maddesinin 1. Fıkrasının ilk bölümüne göre, bir önerinin geri alınabilmesi için, geri alma beyanı öneri beyanından önce veya en geç onunla birlikte karşı tarafa ulaşması gerekmektedir⁷⁶. Böyle durumlarda, geri alma geçeli olacaktır. Geri alma beyanının karşı tarafa ulaşmasından kasıt, karşı tarafın yalnız eline ulaşması değil, hâkimiyet

⁶⁶ Husin Kavyar, Fahrudin Asgari Maşhadi ve Ali Akber Izad Fardi, ‘İcabin Mahiyeti’ (2017) 15 Medeni Hukuk Öğretileri Dergisi, 31, 32

⁶⁷ İsmaili, (n 49) 12

⁶⁸ Talib Ahmadi, (n 21) 20

⁶⁹ Mohammad Hadi Darai, ‘İcap, Tek Taraflı Bağlayıcı İşlem’ (2014) 68 Yargı Hukuku Dergisi, 109, 131

⁷⁰ Ener, (n 3) 82

⁷¹ İsmaili, (n 49) 12

⁷² Akhmetov, (n 1) 55

⁷³ Mukadam ve Yemerli, (n 16) 4

⁷⁴ Akhmetov, (n 1) 55

⁷⁵ Kayıhan, (n 14) 102

⁷⁶ Kocayusufpaşaoğlu, (n 18) 208

alanına girmesi yeterlidir⁷⁷. Dolayısıyla, geri alma beyanının hukuki sonucu doğurması için, karşı taraf geri alma beyanından haberdar olması da gerekli değildir⁷⁸. Örneğin, öneri henüz karşı tarafa ulaşmamış ve öneren telefonla önerisini geri aldığını karşı tarafa haber verirse, geri alma geçerli olacaktır⁷⁹.

Afgan Hukuku'nda, önerinin geri alınmasıyla ilgili (Antlaşma ve Türk Hukuku'ndaki gibi) açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Afgan Medeni Kanunu'nun 511. Maddesini genişleterek, konuyla ilgili bir hükmünün ulaşması mümkündür. Bu maddede, hukuki sonuçlarının ne zaman ortaya çıkacağına dair şöyle bir açıklama vardır; "*İrade beyanını karşı taraf öğrendiği an, hukuki etkisi doğacaktır ...*". Bu maddeye göre şöyle söyleyebiliriz ki; bir öneri, hukuki sonuç doğurmadığı ana kadar (karşı tarafa ulaşmadığına kadar) rücu edilebilen (geri alınabilen) bir hukuki işlem olup, dolayısıyla geri alınması mümkündür. Ancak Afgan Medeni Kanunu'nun 516. maddesine göre öneri, hukuki sonucu ortaya çıkar çıkmaz, kural olarak rücu edilemez tek taraflı bir hukuki işlemdir.

Sonuç olarak, genel bakış açısından hem Antlaşmada hem Türk hem den Afgan Hukuku'nda öneri, karşı tarafa ulaşmadığı sürece geri alınabilir. Buna ilaveten, Antlaşma ve Türk Hukuku'nda, öneriden geri alma beyanı, öneriyle birlikte muhataba ulaşırsa da geri alınması geçerli olacaktır⁸⁰. Ancak Afgan Hukuku'nda, bir öneri sonuç doğurduğu andan itibaren kural olarak geri alınmaz hale dönecektir.

Önerinin geri alınması sonucunda, öneri ortadan kaldırılıp sanki hiç öneri yapılmamış gibi olacaktır⁸¹. Burada da önerideki gibi, geri alma beyanının sonuç doğurma zamanı da karşı tarafın öğrendiği an değil, önerinin karşı tarafa ulaşması (Antlaşmanın 24 maddesi) anıdır. Ancak, geri alma beyanının karşı tarafa ulaştırılması önermenin bir borcudur⁸². Sonuç olarak, önerinin geri alınması durumunda, artık karşı tarafın kabulü ile sözleşme akdedilemeyecektir.

SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalara göre, uluslararası mal satım sözleşmesinde ve Türk Hukuk sisteminde öneri mutlaka geri alınabilen (withdrawal) tek taraflı bir hukuki işlemdir.

---

⁷⁷ Akhmetov, (n 1) 55

⁷⁸ Kayıhan, (n 14) 102

⁷⁹ Kocayusufpaşaoğlu, (n 17) 208

⁸⁰ Akhmetov, (n 1) 56

⁸¹ Ener, (n 3) 84

⁸² Akhmetov, (n 1) 56

Antlaşmanın 15. maddesine göre, geri alma (withdrawal), önerinin karşı tarafa ulaşmaması halinde ya da öneri ile birlikte ulaşılmış olması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla Antlaşmada, önerinin geri alınması istisnasız olarak kabul edilir, hatta öneri geri alınmaz nitelikte olsa bile, geri alınması mümkündür.

Türk Hukuku'nda da TBK'nun 10. Maddesinin 1. fıkrasının ilk kısmında, önerinin geri alınabileceği kabul edilmiştir. Bu fıkranın ilk kısmına göre, öneri yapıldıktan sonra karşı tarafa ulaşmaya kadar geri alınabilir. Hatta geri alma beyanı öneriyle birlikte karşı tarafa ulaşırsa, yine de geri alma geçerli olmaktadır. Dolayısıyla Türk Hukuku'nda Antlaşmada olduğu gibi önerinin geri alınması imkanı kabul edilmektedir.

Afgan Hukuku'nda önerinin geri alınmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Afgan Medeni Kanunu'nun 511. Maddesine göre, önerinin sonuç doğurmadığı ana kadar geri alınması mümkündür. Dolayısıyla öneriden, önerinin sonuç doğurmadığı ana kadar, rücu yapılabilir. Fakat; önerinin hukuki sonucunun doğduğu andan itibaren, öneri kural olarak rücu edilemez hale dönecektir.

KAYNAKÇA

- Akhmetov Z, 'Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Sözleşmenin Kurulması', (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014)
- Annaseidov D, 'CISG Uyarınca Sözleşmenin Kurulmasında İcap ve Özellikle Kamuya Yöneltilen İcapların Hukuki Niteliği' (2018) 38 (2) Public And Private International Law Bulletin 2018, 38(2) 219–241
- Antalya OG, Borçlar Hukuku Genel Hükümleri (1. baskı, Legal Yayıncılık 2018)
- Aqamaşhadi A, Fakhrudin kavayar H, 'Viyana Satım Sözleşmede İcaptan Rücu' (2016) Uluslararası Hukuk Dergisi, 233-268
- Baclan F, Şarai İ, 'Mualak İcabın İncelenmesi' (2019) Kanunyar dergisi, 317-330
- Darai MH, 'İcap, Tek Taraflı Bağlayıcı İşlem' (2014) Yargı Hukuku Dergisi, 109-150
- Ener MA, 'Uluslararası Mal Satımı Sözleşmeleri Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşmasına Göre Sözleşmenin Kurulması' (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013)
- Esener T, Gündoğdu F, Borçlar Hukuku (1. baskı, Vedat Kitapçılık 2017)

- Gulin mukadam İ, Yemerli S, 'İcaptan Rücu Sorumluluğu' (2012) İslami Fıkıh ve Hukuk Araştırma Dergisi, 43-62
- İsmaili M, 'Viyana Satım Sözleşmesi Ve Fıkhta İcap Va İcabı Ortadan Kaldırma' (1998) İnsanal Bilim Öğretme Dergisi 75-100
- Kavyar H, Asgari Maşhadi F, Izad Fardi A A, 'İcabın Mahiyeti' (2017) Medeni Hukuk Öğretileri Dergisi 31-58
- Kayıhan Ş, Borçlar Hukuku Genel Hükümleri (6. Baskı, Seçkin Yayınları 2018)
- Kocayusufpaşaoğlu N, Borçlar Hukuku Genel Bölümü (7. baskı, Filiz Kitabevi 2017)
- Rafii mukadam A, 'Satım sözleşmesi, Fransa ve İran Hukuku'nda İcaptan Vazgeçme' (2008) Vukala Kanununun Dergisi, 101-126
- Talib Ahmadi H, 'Viyana Satım Sözleşmesi ve İran Hukuku'nda İcaptan Dönme' (2016) Hukuk Araştırması Dergisi 163-188

NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022(2), 331-340

DOI 10.51562/nkuhukuk.2022324

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk>

Başvuru:28.11.2022

Kabul:31.12.2022

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEMESİNDE KOŞULLULUK İLKESİ: KIBRIS ÖRNEĞİ

Fetina BAYRAKTAR *

ÖZ

Siyasi koşulluluk ilkesi, Avrupa Birliği genişleme politikasının en etkili stratejisidir ve bu ilke aday üye ülkelerle AB arasında demokratik bir köprü sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği, siyasi koşulluluk ilkesini kullanarak üye ülkelerin uyumuyla birlikte kendi demokrasinin ispat etmeye çalışmaktadır. Buna göre, şu soru ortaya çıkabilir "siyasi koşulluluk neden AB için ana stratejidir?" Bu konuda Madde 6.1'de özetlenmiştir: "Birlik özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel özgürlük ve mevzuat, AB Üye Devletleri için ortak olan ilkeler üzerine kurulmuştur." Bu araştırma, AB'nin genişleme politikalarının siyasi şartlılık stratejisini nasıl izlemesi gerektiğini açıklamayı amaçlıyor. Bu makale eleştirel olarak değerlendirilecektir; 2004 yılında AB genişlemesinin sonuçları ve aday devletler üzerindeki etkinliği. Bu makale, AB'nin genişleme politikalarının siyasi koşulluluk stratejisini nasıl izlemesi gerektiğini açıklamayı amaçlıyor. Çalışma, 2004 yılında AB genişlemesinin sonuçlarını ve aday ülkeler üzerindeki etkinliğini eleştirel bir şekilde değerlendirecektir. Çalışmanın ana odak noktası, Avrupa Birliği üye ülkesi olan Kıbrıs'ta siyasi koşulluluğunun uygulanması ve doğruluğunun değerlendirilmesi olacaktır. Buna göre, makale önce AB'nin siyasi koşulluluğunun 2004 genişleme süreci boyunca nasıl uygulandığını ve daha sonra hangi siyasi koşulluluk gerekçelerinin Kıbrıs konusunda verimliliğini göstermediğini analiz etmeyi amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Siyasi koşulluluk, Avrupa Birliği Genişleme Politikası, Avrupa Birliği Üye Ülkeler, Kıbrıs

* Bağımsız Araştırmacı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Avrupa Birliği Çalışmaları, fetina.bayraktar@emu.edu.tr
ORCID:0000-003-0614-9634

THE POLITICAL CONDITIONALITY IN THE ENLARGEMENT OF EUROPEAN UNION: THE CYPRUS CASE

Fetine BAYRAKTAR**

ABSTRACT

The political conditionality is an effective strategy of the EU enlargement policy, and it aims to provide a democratic bridge between candidate member states and the EU. Besides using the political conditionality, the EU assumes confirmation of democracy by the compliance of member states. Accordingly, the following question may arise "why the political conditionality is the major strategy for EU?" which is outlined in Article 6, 1: "The Union founded on the principles of liberty, democracy, and respect for human rights, fundamental freedom, and legislation, principles which are common to the EU Member States." An article aims to explain how enlargement policies of the EU should follow the strategy of political conditionality. This paper will critically evaluate; the consequences of EU enlargement in 2004 and its effectiveness over candidate states. The main focus will be on the application of political conditionality in Cyprus and its correctness. Accordingly, the papers seek to analyze first how the EU's political conditionality was applied through the 2004 enlargement process and then on which grounds of political conditionality couldn't illustrate its effectiveness in the case of Cyprus

Keywords: European Union, Political Conditionality, EU Enlargement Policy, Member States Of European Union, Cyprus

---

** Independent Reseacher, Eastern Mediterranean University, European Union Studies, fetine.bayraktar@emu.edu.tr ORCID:0000-003-0614-9634

INTRODUCTION

In 2004, the EU witnessed a significant enlargement since its establishment because it was the first time ten new member states joined the EU. It will outline the consequences of substantial enlargement by analyzing the effectiveness of 'political conditionality. The political conditionality is an important enlargement strategy of the EU, which helps create an effective democratic negotiation process for candidate member states. At the Copenhagen Summit of 1993, it was confirmed for the first time that the member states wanted enlargement as a specific aim of the European Union. EU leaders stated that the addition takes place as soon as a candidate state can comply with the obligations of being a member by satisfying the economic and political criteria¹.

The enlargement strategy that was created at the Copenhagen Summit (1993) consisted of (i) obtaining stability and (ii) providing security by creating European Institutions. This strategy aims to understand future enlargements better and deal with the more problematic regions in Europe, so the entire European continent has secured political stability. This means that the EU has focused on avoiding the failure of political transformation to contract political stability in candidate states. Initially, the EU developed its enlargement policy on two elements: (i) comprehensive and (ii) strict conditions for acceptance into the EU, and there are also compulsory elements for meeting the criteria of EU membership².

As mentioned above, the Copenhagen Summit explained how the candidate states comply with obligatory acts to meet the rules of 'political conditionality. This can be, for example, the EU ensuring that new enlargements must comply with the democratic rules. The reason for that is, Central and Eastern Europe may be leading various threats due to the origins of political problems in their domestic systems. The CEEC was not likely to have more member states because of crisis's' and wars, the EU is more responsive now on this enlargement (2004) than previous ones³.

During an acquisition, the EU would like to transform the rules of candidate states to democratic practices by using political conditionality. Focus on the positions of the CEEC, it seems as though the CEEC is a threat against the democratic integrity of the European Union.

---

¹ The European Councils (1992-1994) 86

² Harun Arikan, 'Good Neighbourliness condition for EU Membership: The EU Policy Towards The Cyprus Conflict and Its Security Implications' (2003) 58 (4), Ankara University Journal of the Faculty of Political Science 29

³ Frank Schimmelfennig, 'The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union' (2001) 55 (1), International Organization 50

In which case Slovakia would be an example of using political conditionality by the EU (Mostly likely Cyprus being another one, to be outlined in another chapter).

Slovakia: The domestic problem of Slovakia is a significant example of how the EU used its political conditionality in Slovakia, the paper discusses the success or subsequent failure of it in the next chapter.

Due to the political tyranny of the majority rule of the Meciar government (1994–98), Slovakia was a major threat for the EU because of its domestic governing policy. Therefore, when the European Commission announced its 'Agenda 2000' plans at the Luxembourg Summit in 1997 -that was calling for a policy reform and its opinions about the ten candidate states- Slovakia was accepted from being selected a free country. 'Free' CEEC regulations are combined with the rules of the EU, as a political system in which political human rights and civil liberties are ensured to be an adequate condition within the EU⁴.

On the other hand, the Slovakian society concentrated on their political development, and they believed that being a member of the EU, would bring new solidarity and welfare to their state. And the population supported membership far more compared to the population of other central and eastern European countries. As a result, cooperating with EU conditionality on elections in 1998, the Meciar government fell. In 1998 a new government was formed by pro-democratic and pro-European coalitions. Consequently, the statistics showed that most Slovakian citizens were aware and preoccupied by the deterioration of their country's standing in Europe and its exclusion from EU enlargement⁵.

To sum up, Slovakia was one of the highly problematic CEEC members, which was destroying democratic rights in its society and unacceptable by EU standards. However, in Slovakia, it showed how EU political conditionality can be an effective way of changing its rules. Because of the power of political conditionality, the regime was defeated by citizen's votes through a new pro-democratic and pro-European regime.

I. CASE STUDY: POLITICAL CONDITIONALITY ON CYPRUS

A whole island commonly refers to as Cyprus by the international community. But, according to the politics of the European Union, an island composed of two different states. The first authority calls the Republic of Cyprus; representing the Southern part of the island,

---

⁴ Schimmelfenning (n 3) 60

⁵ Frank Schimmelfennig, Stefan Engert and Heiko Knobel 'Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey' (2003) 41 (3) Journal of Common Market Studies 502-506

and accepting its legal government. And secondly, Turkish Republic of Northern Cyprus represents the Northern part of the island; so called accepting its illegal government.

A. A BRIEF HISTORY

From its origins during the 1960s, the establishment of the Republic of Cyprus has had a lot of conflict and division, meaning Cyprus' conflict has been going on for long and complicated its historical background. When briefly explained it is because the Greek administration always desired greater domination over the Turkish administration who are seen as a minority on the island. When the 1960 ROC broke down in 1963 because of these conflicts, and were guilty genocide on Turkish Cypriots it caused military intervention by Turkey in 1974. The Turkish intervention prevented the Greek administration's plan to incorporate Cyprus as a part of Greece. As a result of this act, the division took place and the Northern part of the island were seen as unrecognized states because of Turkish intervention and assumed illegal.

In 1983, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) was established and declared an independent state, which controls the Northern part of the island and the Republic of Cyprus which continues over the South part of the island. However, after establishing the Turkish Republic of Northern Cyprus, the UN Security Council Resolution of 550 (1984) called the TRNC an illegal republic and prevented international recognition of the TRNC.

B. THE POLITICAL CONDITIONALITY OF CYPRUS

Cyprus knocked on the European Union's door in 1990 and since 1997 it was accepted as an official negotiator through the membership of the EU. The 1993 European Commission's Opinion on Cyprus unequivocally stated that membership negotiations would begin as soon as the prospect of settlement is more certain. Cyprus' integration with the community implies a peaceful, balanced and lasting settlement of the Cyprus question⁶.

From 1997 to 1999, in 1995 the EU determined that due to the problem and the island's division, the settlement of the problems would be a precondition of the EU. However, this conditionality was removed in the 1997 Summit held for 'Agenda 2000' by the European Commission, suggested that 'accession negotiations with Cyprus could start without any resolution of Cyprus conflict, alternatively it can be defined as a solution to the Cyprus problem is not a necessary condition for its accession to the EU⁷.

---

⁶ Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership (par. 48) (30 Haziran 1993, 23)

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99cd34a4-e06a-4e6f-a957-b8f562034cdc>

⁷ Meltem Müftüleri-Bac and Aylin Güney, 'The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003' (2005) 41 (2) Middle Eastern Studies 282

On behalf of the Cyprus' membership, there is an opposing of statement European Commission that was not as relevant for official reports of the European Commission in the Agenda 2000. That is stated: "before accession, applicants should make every effort to resolve any outstanding border disputes among themselves or involving third parties"⁸. Consequently, sources can show how the political conditionality was removed for Cyprus by the European Commission despite its official announcement for all candidate states, which stated that all border disputes should be resolved by peace before becoming an official member of the European Union.

The year 2002 at the Copenhagen Summit finalized the EU's decision for Cyprus's membership and by 2004 Cyprus signed its Accession Treaty with other candidate states. Thus, the year 2004 saw a major enlargement of the EU and added nine and half member states to the EU because of the status of Cyprus.

At this point, the focus will be on how Cyprus completed its negotiation and became a member state without settlement of the Cyprus dispute, which the European Council decided at the Luxembourg Summit in 1997. A removed conditionality which cause questions to arise as to (i) why and how the European Commission removed the most obvious political conditionality on Cyprus' accession despite its official reports and (ii) why EU leaders accepted the decision that would carried big risks and problems of the EU's integrity. Regarding these questions, the answers can be found within the first and obvious reason; the Greece factor meaning Greece had been a potential influence on other member states and influenced processes of EU institutions. For instance, during the Corfu Summit (1994) the Greek President stated that "the next phase of enlargement will involve Cyprus and Malta"⁹ (EUROPEAN COUNCIL, 1994: 14). This was the first incident during the enlargement policy that the EU changed its decision for a political conditionality on the Cyprus accession to the EU, removed the Cyprus application from a resolution of political problem'.

From another point of view, it was said by Serge Abou - who observed the progress in the inter-communal talks- that the Turkish side was responsible for the failure¹⁰. It was viewed as if they were obstructive towards the island's reunification and rejected all UN-brokered settlement proposals of the last 30 years¹¹. After that the EU -also in response to Greek pressure-

---

⁸ European Commission (1997) 51

⁹ The European Council (1994) 14

¹⁰ c.f. Peter Zervakis, 'The Accession of Cyprus to the EU: The Greek Viewpoint' in Heinz-Jurgen Axt and Hansjorg Brey (eds), Cyprus and the European Union. New Chances for Solving and Old Conflict (Südosteuropa-Gesellschaft, 1997) 144

¹¹ Zervakis (n 10) 199

decided that it could not let the TC or Turkey veto the ROC application by refusing a settlement and let the GC community bear the cost of non-accession¹²

As a last example, we have the Greek influence on the European Commission on behalf of Cyprus. It tells us that when the EU opened accession talks with Cyprus in 1998, France voted to prevent Cyprus' accession if the negotiations were finalized without a resolution for the partition of the island it was the Greek threatening to block any enlargement through central and Eastern Europe if Cyprus was not accorded membership as well¹³.

C. CYPRUS VS. SLOVAKIA

Finally, as we selected the case of Cyprus and an example of Slovakia, it has shown us to be great examples of analyzing cases of political conditionality regarding the CEEC enlargement (2004). The difference in criteria is an open accession process to Cyprus by removing its conditionality, which Slovakia did not have and thus could not start the negotiation talks. Because the domestic issues were not resolved. Critics might say that despite Cyprus's problematic origin, the reasons founded by the European Council (1997), e.g. why didn't the EU pay much more attention to the settlement of problems, like in Slovakia before its membership? Similar to the Slovakian society, EU policies also affected Turkish Cypriots.

As a result, they selected a new government that was pro-European, unlike the previous ones that were blaming the EU for the negatives votes on the settlement. The new government however didn't get a chance to do this because the European Council already removed the conditionality of Cyprus. For instance, despite referenda results- yes votes by TCs and no votes by GCs, the EU didn't allow much for peace and security between two communities in Cyprus. After concentrating on these two cases, we can observe that political conditionality can effectively solve the state's problems and transform rules with democratic criteria in Slovakia. What would happen if the EU's strict political conditionality on a candidate state.

Conclusion

It is concluded that Greece had a great influence on an implication and decision making process of the European Commission such as approving or changing its decisions. In Cyprus' case, Greece utilized its major importance to affect the European Commission's decisions that

---

¹² Neophytos G. Loizides, 'Greek-Turkish Dilemmas and the Cyprus EU Accession Process' (2002) 33 (4), Security Dialogue 432; John Redmond, 'From Association Towards the Application for Full Membership: Cyprus' Relations with the European Union' in Heinz-Jurgen Axt and Hansjorg Brey (eds), Cyprus and the European Union. New Chances for Solving and Old Conflict (Südosteuropa-Gesellschaft, 1997) 97

¹³ John Van Oudenaren, Uniting Europe: An Introduction to the European Union (2nd edn, Rowman & Littlefield, 2005) 353

Cyprus' accession to the EU would be beneficial for both communities to find the optimal solution for the island.

This shows us that having a strong member state can affect the European Commission's implementation process. Dealing with all of these sources, Cyprus becoming a membership wouldn't change the situation between the two communities as the conflict has reached levels worse than before. Because, it is mainly accepted that the division of Cyprus and threat to the integrity of the EU has been overseen the by the European Commission's decision making policy of enlargement.

Finally, the success of the implementation surrounding the case of Slovakia and Cyprus, are mentioned in separate parts of this article. After observation, it becomes clear that in these two cases (i) Slovakia was a successful example and (ii) Cyprus was a failed example. The main reason for this is that political conditionality was applied strongly on the Slovakian government when the 1997 Summit announced Slovakia as an exception case and must first solve its domestic problems. Afterwards the political conditionality enforced strongly into its society and its proceedings solved the problems.

In the case of Cyprus, the 1997 European Commission announced that Cyprus would become a membership of the EU without a settlement of problems. That means the Commission removed conditionality, which led to a divided country into the European Union. For instance, the European Commission announced that Cyprus is ready for accession talks. Still, it was rejected by Vladimir Meciar, the Prime Minister of Slovakia, for political reasons as a lack of democracy and respect for human rights. Still, there was no response by the Commission¹⁴.

It doesn't matter could have caused the removal of the political conditionality on Cyprus, as of today there is a divided country in the EU. That is problematic for the EU which is affected its reputation of protecting a long-lasting integrity. In general the status quo in Cyprus- the island's division- violates EU principles of established standards of legitimate statehoods in Europe, the integrity and invulnerability of external borders, and the settlement of territorial disputes through peaceful means¹⁵.

From another perspective, Cyprus is a major failure of 2004 on enlargement against other CEEC states because of the political approach and the sociological term of not achieving a universal regulation. The reason is to still have two communities in the same member state of

---

¹⁴ Oudenaren (n 13) 327

¹⁵ Cristopher Brewin, 'Turkey, Greece and the European Union' in Clement H. Dodd (eds.), *Cyprus. The Need for New Perspectives* (The Eothen Press, 1999) 145

European Union. In short, Cypriots living in the southern part under EU rules and receiving opportunities unlike Cypriots living in the northern part under isolation and embargos, despite referenda results in 2004.

References

- Arikan H, 'Good Neighbourliness condition for EU Membership: The EU Policy Towards The Cyprus Conflict and Its Security Implications', (2003) 58 (4), Ankara University Journal of the Faculty of Political Science 25-46
- Brewin, C. Turkey, Greece and the European Union' in Cyprus. The Need for New Perspectives, (1st edn, Eothen Press 1999)
- Diez T, 'Why the EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus', (2002) JEMIE - Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe, 2.
- Duner B, "Cyprus: North is north and south is south", (1999) 30 (4) Security dialogue, 485-496.
- Eralp Doga U. and Beriker N, 'Assessing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations', (2005) 36 (2) Security dialogue, 175-192
- Ercin E. A Critical Assesment of the European Union Dynamics Prevailing in Cyprus, (Eastern Mediterranean University Press 2008)
- Grabbe H, 'A Partnership for Accession?_The Implications of EU Conditionality for the Central and_East European Applicants', (1999) 99/12 European University Institute Working Paper,
- Grabbe H, 'European Union Conditionality and the *Acquis Communautaire*', (2002) 23 (3) International political science review, 249-268.
- Loizides N G, 'Greek-Turkish Dilemmas and the Cyprus EU Accession Process', (2002) 33(4) *Security Dialogue*, 429-442.
- Muftuler-Bac M and Guney A, 'The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003' (2005) 41(2) *Middle Eastern Studies*, 281 – 293.
- O'Rourke B, Cyprus: Failure of Referendum Means Headache for the EU, (*EURAC Research 2004*)
- Oudenaren J, Uniting Europe: An Introduction to the European Union (Rowman and Littlefield Publisher 2005)

- Redmond J, 'From Accession towards the Application for Full Membership: Cyprus's Relations with the European Union', in *Cyprus and the European Union. New Changes for Solving and Old Conflict*, (Sudosteuropa-Gesellschaft 1997)
- Schimmelfennig F, 'The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union', (2001) 55(1) *International Organization* 47-80
- Schimmelfennig F, Engert S & Knobel H, 'Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey', (2003) 41 (3) *Journal of common market studies*, 495-518
- Schimmelfennig F & Sedelmeier, 'Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe', (2004) 11 (4) *Journal of European public policy*, 661-679
- Schimmelfennig F, 'European Regional Organizations, Political Conditionality, and Democratic Transformation in Eastern Europe', (2005) 21(1) *East European politics and societies*, 126-141
- Sozen A, *The Cyprus Negotiations and Basic Parameters: An Overview of the Inter-Communal Negotiations*, (Eastern Mediterranean University Press 2008)
- Tocci N, 'EU Incentives for Promoting Peace', (2008) *Reuters/Fatih Saribas*, 30-34
- Tocci , *The Missed Opportunity to Promote Reunification in Cyprus*, (Eastern Mediterranean University Press 2008)
- Yesilada B and Sozen A, 'Negotiating a Resolution to the Cyprus Problem: Is Potential European Union Membership a Blessing or a Curse?' (2002) 7(2) *International Negotiation*, 261-285
- Yesilada B and Sozen A, *Emperor Has No Clothes: EU's Cyprus Challenge* (Eastern Mediterranean University Press 2008)

NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 2022(2), 341-360

DOI 10.51562/nkuhukuk.2022325

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/nkuhukuk>

Başvuru:06.03.2022

Kabul:10.06.2022

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TÜRK VERGİ HUKUKU'NDA VERGİNİN TAHAKKUKU

Andaç ESEMEN *

ÖZ

Vergi Usul Kanunu'nda yapılan tahakkuk tanımı ayrı bir tebliğ işlemine gerek olmayan vergiler esas alınarak yapılmıştır. Türk Hukukunda idari işlem niteliği taşımayan tahakkuk; bağımsız olarak dava konusu edilemeyen, verginin tahsil edilebilir hale geldiğini gösteren bir aşamayı ifade etmektedir. Tahakkuku olağan tahakkuk ve ihtiyati tahakkuk olarak ikiye ayırabiliriz. Olağan tahakkuk ile ilgili yasal düzenleme Vergi Usul Kanunu'nda yapılmakla birlikte ihtiyati tahakkuk ile ilgili yasal düzenleme Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da yapılmıştır. Verginin tahakkuku vergi borcunun ödenecek aşamaya gelmesi iken verginin kesinleşmesi kavramı vergi borcuna karşı gidilebilecek bir yasal yolun bulunmamasıdır. Vergi Usul Kanunu'ndaki tahakkuk tanımının tahakkuk ve kesinleşme kavramları arasındaki farkı gözetmekten uzak olması ve kimi zaman vergi borcunun tahakkuku ve vergi borcunun kesinleşmesi kavramları uygulamada sık sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Vergi borcunun tahakkuku ve vergi borcunun kesinleşmesi kavramları bazı hallerde aynı anda gerçekleşmekle birlikte bazı durumlarda farklı zamanlarda gerçekleşmeleri sebebiyle bu iki kavramın doğru olarak kullanımı yalnız teorik açıdan değil pratik açıdan da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Hukuku, İdari İşlem, Tahakkuk, İhtiyati Tahakkuk, Kesinleşme

* Sakarya Üniversitesi Mali Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, SGK Başkanlığı Av. Andaç ESEMEN, E-mail: andacesemen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9533-6978

TAX ASSESSMENT IN TURKISH TAX LAW

Andaç ESEMEN **

ABSTRACT

The definition of accrual in the Tax Procedure Law has been made on the basis of taxes that do not require a separate notification process. Accrual, which does not have the nature of an administrative act in Turkish Law, refers to a stage that cannot be litigated independently and that shows that the tax has become collectible. We can divide the accrual into two as ordinary accrual and precautionary accrual. While the legal regulation regarding the ordinary accrual is made in the Tax Procedure Law, the legal regulation regarding the precautionary accrual is made in the Law on the Collection of Public Receivables. While the tax accrual is at the stage of paying the tax debt, the concept of finalization of the tax is the absence of a legal remedy against the tax debt. The fact that the definition of accrual in the Tax Procedure Law is far from distinguishing between the concepts of accrual and finalization, and sometimes the concepts of accrual of tax debt and finalization of tax debt are often used interchangeably in practice. The concepts of accrual of tax debt and finalization of tax liability in some cases occur at the same time, but in some cases, the correct use of these two concepts is important not only from a theoretical point of view, but also from a practical point of view.

Keywords: Tax Law, Administrative Action, Accrual, Precautionary Accrual, Finalization.

Extended Summary

In our study, all dimensions of the accrual institution in Turkish Law was tried to be examined. The definition of the accrual institution in Turkish Law was made in the Tax Procedure Law, but this definition of accrual is insufficient. Because the definition made here is based only on taxes that do not require a separate notification process.

The taxation process starts with the taxable event and continues with the stages of assessment, notification, accrual and collection. Due to its relationship with accrual, the concepts of imposition, notification and collection should be examined.

The tax assessment is the calculation of the tax liability as an amount by applying certain rates to the tax base. Communiqué is to inform the taxpayer of the levied tax debt. Collection, on the other hand, is the completion of the levied and notified tax debt by payment.

** Sakarya University Financial Law Master's Student SGK Başkanlığı Av. Andaç ESEMEN, E-mail: andacesemen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9533-6978

If we refer to the legal nature of the accrual, it does not have the nature of an administrative act in Turkish Law. Because accrual does not have the characteristic of being executive, which is one of the features of administrative proceedings. As per the Turkish administrative jurisdiction legislation, the accrual cannot be subject to an independent action for this reason. The accrual is not an independent administrative act and is a stage that shows the tax has become collectible. When we look at comparative law, there are countries that accept accrual as an independent administrative act. We can divide the accrual as ordinary accrual and precautionary accrual. There are several reasons that justify this distinction. Even the legislation in which these two institutions are regulated is different. While the legal regulation regarding the ordinary accrual is made in the Tax Procedure Law, the legal regulation regarding the precautionary accrual is made in the Law on the Collection of Public Receivables. With precautionary accrual, public receivables are accrued before the completion of the ordinary accrual ways, provided that the legal conditions are met. We have stated that the ordinary accrual cannot be the subject of an independent lawsuit since it does not have the nature of an administrative act. Precautionary accrual is also not an administrative action, but a preparatory process for the precautionary attachment administrative action. Since there is no administrative action, the precautionary accrual cannot be subject to an annulment action independently.

The effect of filing a lawsuit against the levied and notified tax debt on the accrual should be examined. The taxpayer can file a lawsuit in the tax courts within 30 days regarding the tax debt has been assessed and served. In the event that the obligee files a lawsuit regarding the tax debt within the 30-day filing period, the accrual does not occur until the lawsuit is concluded, and the accrual is postponed until the court decision. If the tax court decision is in favor of the taxpayer, the accrual is waived in favor of the taxpayer. If the obligee passes the 30-day litigation period, the tax will automatically accrue on the 30th day.

The relationship between the accrual and the notions of due, which shows that the tax liability has become claimable, should be examined. It is called the main due date for which the debtor is be obliged to perform the performance and the creditor has the right to demand performance. In tax law, due date refers to the situation where the tax administration can demand payment of the receivable and the tax debtor has to fulfill it. Contrary to the law of obligations, the time of payment is not left to the parties of the debt, namely the mutual will of the tax administration and taxpayers. In tax law, the criterion for the receivable to be due is the tax accrual. With the accrual of the tax, the tax receivable will be due. To explain briefly, as a rule, the tax administration cannot demand the payment of undue taxes due to the fact that they

have not accrued from the taxpayer. With the accrual of the tax receivable, the receivable will be due and the creditor administration will be able to request the payment of its receivable from the tax debtor.

The following results will be obtained within the scope of our study. Although the tax accrual is defined in the Tax Procedure Law, this definition has been made on the basis of taxes that require a separate notification process. For this reason, the definition made in the Law should be made more inclusive. This coverage is insufficient. The definition of accrual should be made comprehensively by making legal arrangements. In practice, these two concepts are used interchangeably, since the tax receivable is accrued and finalized at the same time. In various cases that we examined in our study, accrual and finalization do not occur at the same time. It should be noted that these two concepts, which have different terms and conditions, are separate concepts, independent of each other, since the realization moments may differ and the accrual is a concept related to the taxation process, but the finalization is a judicial concept. In practice, the concepts of tax accrual and tax finalization are used interchangeably. While the tax accrual is at the stage of paying the tax debt, the concept of finalization of the tax is the absence of a legal way to go against the tax debt. Accrual of tax and finalization of tax are different concepts from each other, and their legal nature and legal consequences are different from each other. Although the concepts of accrual of tax debt and finalization of tax debt occur simultaneously in some cases, this does not change the fact that these two concepts are different from each other.

GİRİŞ

Vergilendirme süreci, vergiyi doğuran olay ile başlayıp tarh, tebliğ, tahakkuk ve tahsil aşamalarıyla devam etmekte olup çalışmamız kapsamında tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamaları hakkında temel esaslara yer verilmiş ve devamında tahakkuk aşaması detaylı olarak irdelenmiştir. Bu kapsamda çalışmada; tahakkukun hukuki niteliği, tahakkuk ve kesinleşmesi kavramlarının aynı ve farklı zamanlarda gerçekleşebileceği hususu, ihtiyati tahakkuk kavramı, tarh usullerine göre tahakkukun ne şekilde gerçekleştiği irdelenmiştir.

I. TANIM

A. OLAĞAN TAHAKKUK

Tahakkuk kelimesi “gerçekleşme” ve “yerine gelme” anlamlarına gelmektedir¹.

Verginin tahakkuku Vergi Usul Kanunu’nda² (VUK) ayrı tebliğ işleminin yapılmasının zorunlu olmadığı vergiler esas alınarak tanımlanmış³ olup bu tanımlamaya göre; “Verginin tahakkuku, tarh ve tebliğ edilen bir verginin ödenmesi gereken bir safhaya gelmesidir” (VUK m. 22)⁴.

Verginin tarh ve tebliğ edilerek ödenmesi gereken aşamaya gelmesi ile vergi tahakkuk etmiş olur. Tahakkuk aşaması ile vergi alacağı tahsil edilebilir hale gelmektedir⁵. Başka bir deyişle, verginin tahakkuk etmesi ile vergi idaresinin alacağı parasal bir değer şeklinde tahsil edilebilir duruma gelmektedir⁶.

Verginin tahakkuk ettiğinden söz edebilmek için⁷; miktar olarak hesaplanmış (tarh edilmiş)⁸ vergi alacağı bulunmalı ve vergi alacağının tahsili (ödenmesi) gereken bir aşamaya gelmesi gerekmektedir.

Mukayeseli hukuka bakıldığında tahakkuk vergilendirme sürecinin ayrı bir aşaması olarak düzenlenmemesine karşın Türk hukukunda ayrı bir aşama olarak düzenlenmiştir⁹.

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi 25.10.2021).

² Kanun Numarası: 213, Kabul Tarihi: 04.01.1961, RG 10.01.1961/10703.

³ Aziz Taşdelen, ‘Vergi Alacağının Tahakkuku: Bir Aşama ve Bir İşlem’ (2007) 56 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 279, 287.

⁴ Kanunda yer alan tahakkuk tanımının eleştirisi için bkz; Yusuf Ziya Taşkan, Vergi Hukuku (1st ed, Adalet Yayınevi 2018) 211.

⁵ Taşdelen, (n 3) 280.

⁶ Taşdelen, (n 3) 302.

⁷ Taşdelen, (n 3) 284- 285.

⁸ Fevzi Rifat Ortaç ve Hilmi Ünsal, Genel Vergi Hukuku (1st ed, Gazi Kitabevi 2019) 125.

⁹ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan ve Cenker Göker, Vergi Hukuku (30st ed, Turhan Kitabevi 2021) 116.

B. İHTİYATİ TAHAKKUK

Kamu alacağının güvence altına alınmasına yönelik kurumlardan birisi olan ihtiyati tahakkuku, Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'da¹⁰ (AATUHK) belirtilen koşulların bulunması şartıyla tahakkukun normal vergilendirme aşamaları dışında bir idari karar ile öne alınması olarak tanımlayabiliriz¹¹.

İhtiyati tahakkuk yoluna gidilebilmesi için AATUHK m. 17'de¹² belirtilen şartların gerçekleşmesi gerekmele birlikte çalışmanın kapsamına aşmamak adına bu husus irdelenmeyecektir.

İhtiyati tahakkuk ile kamu alacağı tarh, tebliğ ve itiraz gibi olağan tahakkuk yolları tamamlanmadan tahakkuk etmektedir¹³.

İhtiyati tahakkuk ile mükellefin (yükümlünün) henüz tahakkuk etmemiş vergi borçlarının normal tahakkuka kadar geçici olarak tahakkuk ettirilmesi suretiyle ihtiyati haciz uygulanarak alacağın güvence altına alınması amaçlanmaktadır¹⁴.

Önemle belirtmek gerekir ki ihtiyati tahakkuk yoluna tüm kamu alacakları için gidilemeyecek olup, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın tespit edeceği vergi ve resim alacakları için başvurulabilir¹⁵.

Tek başına ihtiyati tahakkuk uygulanması, vergilerin ödeme zamanları gelmeden tahsiline imkân vermemekle birlikte, bunlar için derhal ihtiyati haciz yoluna gidilebilecektir¹⁶.

II. VERGİNİN TARHI

¹⁰ Kanun Numarası: 6183, Kabul Tarihi: 21.07.1953, RG 28.07.1953/8469.

¹¹ Murat Duman, 'Kamu Alacağının Tahsiline Engel Olma Suçunun Takibatı Nedeniyle İhtiyati Tahakkuk Uygulaması' (2016) 26 (134) Mali Çözüm Dergisi 111, 112.

¹² AATUHK m. 17: "Aşağıdaki hallerden birinin bulunması takdirinde vergi dairesi müdürünün (5345 sayılı Kanun uyarınca vergi dairesi yetkisini haiz olarak kurulan ve faaliyete geçen vergi dairesi başkanlıklarında, ilgili grup müdürünün ve/veya müdürün) yazılı talebi üzerine defterdar ve/veya vergi dairesi başkanı, mükellefin henüz tahakkuk etmemiş vergi ve resimlerinden Maliye Bakanlığınca tespit ve ilan edilecek olanlarla bunların zam ve cezalarının derhal tahakkuk ettirilmesi hususunda yazılı emir verebilir. Vergi dairesi müdürü (5345 sayılı Kanun uyarınca vergi dairesi yetkisini haiz olarak kurulan ve faaliyete geçen vergi dairesi başkanlıklarında, ilgili grup müdürü ve/veya müdür) bu emri derhal tatbik eder:

1. 13'üncü maddenin 1, 2, 3 ve 5'inci bentlerinde yazılı ihtiyati haciz sebeplerinden birisi mevcut ise,

2. Mükellef hakkında 110'uncu madde gereğince takibata girişilmişse,

3. Teşebbüsün muvazaalı olduğu ve hakikatte başkasına aidiyeti hakkında deliller elde edilmişse."

¹³ Erdoğan Öner, Vergi Hukuku (12st ed, Seçkin Yayıncılık Ankara: Seçkin Yayıncılık 2020) 191.

¹⁴ Duman, (n 11) 112.

¹⁵ Öner, (n 13) 192.

¹⁶ Öner, (n 13) 192, 193.

VUK'taki tanıma göre “verginin tarhı, vergi alacağıın kanunlarında gösterilen matrah ve nispetler üzerinden vergi dairesi tarafından hesaplanarak bu alacağı miktar itibariyle tesbit eden idari muameledir” (VUK m. 20). Çeşitli usullerle belirlenen matraha vergi oranının uygulanması suretiyle vergi borcu miktarının hesaplanmasına tarh adı verilir¹⁷.

VUK m. 20 uyarınca yasa koyucunun tarhı bir idari işlem olarak hükme bağladığı açıktır. Tarh; bireysel, yükümlendirici, belirtici nitelikte bir idari işlemdir¹⁸.

III. VERGİNİN TEBLİĞİ

“Tebliğ, vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellef veya ceza sorumlusuna yazı ile bildirilmesidir” (VUK m. 21). Beyan usulü dışında, mükellefler takdir olunan matrahlar ve tarh edilen vergilerden tebliğ vasıtasıyla haberdar olurlar¹⁹. Mükellefin adına salınan vergiden haberdar olması, böylelikle ödeme yapması yahut dava yoluna başvurabilmesi için tarh işleminin kendisine bildirilmesi tebliğ ile olmaktadır. Tebliğ tarh ile tahakkuk aşaması arasında bir köprü görevi görmektedir²⁰. Tebliğ uygulamaya ilişkin işlemler kategorisinde yer almaktadır²¹.

IV. TAHSİL

A. GENEL OLARAK

Devlet tarafından verginin toplanması, verginin tahsilini ifade eder²². Vergilendirme sürecinin son aşaması olan tahsil ile vergi alacağı ortadan kalkmaktadır. Verginin tahsili, vergi borcunun tahsilinin sağlanması için gerekli bütün idari-teknik usulleri kapsar²³. Günümüzde usul olarak emanet usulü uygulanmaktadır²⁴.

VUK m. 23'te tanımlanan tahsilin bir idari işlem mi yoksa idari eylem mi olduğu yönünde kanunda bir açıklık yoktur. Tahsilin kamu borcunun ortadan kalkması sonucunu doğurması sebebiyle idari işlem olduğunun kabulü gerekmektedir²⁵. Tahsil; bireysel, yükümlendirici, inşai nitelikte bir idari işlemdir²⁶.

¹⁷ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 96.

¹⁸ Ateş Oktar, Vergi Hukuku (10st ed, Türkmen Kitabevi 2014) 114; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 96, 98.

¹⁹ Oktar, (n 18) 123.

²⁰ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 113.

²¹ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 113.

²² Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, Vergi Teorisi Ve Politikası (4st ed, Barış Arıkan Yayınları 2020) 162.

²³ Salih Turhan, Vergi Teorisi ve Politikası (7st ed, Filiz Kitabevi 2020) 89.

²⁴ Turhan, (n 23) 89.

²⁵ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118, 119; Oktar, (n 18) 134.

²⁶ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 119.

B. TAHSİLİN ETKİNLİĞİ

Tahsil edilen verginin tahakkuk eden vergiye oranı ile etkinlik doğru orantılıdır. Tahsil edilen verginin tahakkuk eden vergiye oranı ne kadar yüksek olursa idare vergilemede o kadar başarılı olacak, etkinlik o kadar yüksek olacaktır²⁷. Önemle belirtmek gerekir ki tahsilat nispetinin fazla olması çok vergi tahsili olması ile aynı kavramlar değildirler²⁸.

V. TAHAKKUKUN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. OLAĞAN TAHAKKUK

Tahakkukun idari işlem niteliğinde olup olmadığının incelenmesinden önce idari işlemlerin özelliklerinin kısaca belirtilmesi gerekmektedir. İdari işlemler; idarenin tek yanlı irade açıklamasıyla tesis edilir²⁹, icrai nitelik taşır³⁰, kamu gücüne dayanır³¹, re'sen icra edilebilir³² ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanır³³.

Tahakkuk idari işlemin unsurlarını taşıyamaması sebebiyle bir idari işlem olarak nitelenemeyecektir³⁴. Tahakkukun gerçekleşmesi için idarenin bir irade açıklaması gerekmemektedir ve idarenin kamu gücü ayrıcalığına dayanması söz konusu değildir³⁵. Tahakkuku, verginin ödenecek aşamaya gelmesini ifade eden bir belirleme ya da tespit olarak nitelenmek gerekmektedir³⁶. Tahakkuk aşaması, tahsil aşaması (ödeme aşaması) öncesinde bir anı göstermektedir³⁷.

Tahakkukun kendiliğinden gerçekleşme özelliği³⁸, tahakkuku idari işlem olan tarh ve tahsilden ayıran en önemli noktadır³⁹.

B. İHTİYATİ TAHAKKUK

²⁷ Celal Altıntaş, 'Vergilemede E-Devlet Uygulamalarının Vergi Tahakkuku, Vergi Tahsilatı, Vergi Denetim Ve Vergi Maliyeti Üzerine Etkisi' (Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019) 73.

²⁸ Şahin Ay, 'Vergi Tahakkuk/Tahsil Oranları Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 6 (2) Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 40, 50.

²⁹ Ahmet Emrah Akyazan, 'Maddi Açından İdari İşlemler' (2009) (85) TBB Dergisi 220, 223.

³⁰ Akyazan, (n 27) 224.

³¹ Akyazan, (n 27) 224.

³² Akyazan, (n 27) 225.

³³ Akyazan, (n 27) 225.

³⁴ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 212; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker (n 9) 116.

³⁵ Yusuf Ziya Taşkan, 'Vergi Borcunun Tahakkuku Ve Kesinleşmesi' (2005) (200) Vergi Sorunları Dergisi 157, 158.

³⁶ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 212.

³⁷ Taşdelen, (n 3) 285.

³⁸ Oktar, (n 18) 131.

³⁹ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 116.

1. Genel Olarak

Vergi dairesi müdürünün yazılı isteği üzerine defterdar ve/veya vergi dairesi başkanının vereceği kararla, vergi idaresinin henüz tahakkuk etmemiş vergi alacağını derhal tahakkuk ettirmesine ihtiyati tahakkuk denilmektedir⁴⁰.

İhtiyati tahakkuk ile olağan vergilendirme süreciyle ileride tahakkuk edebilecek vergi borcunun tahsili güvence altına alınmaktadır⁴¹.

2. Hukuki Nitelik

İhtiyati tahakkuk işlemi icrai bir işlem olmayıp, tek başına mükellef aleyhine bir borç doğurmayacak ancak ihtiyati haciz ile birlikte mükellef aleyhine hukuki sonuç doğuracaktır⁴². İhtiyati tahakkuku idarenin işlemlerinden olan hazırlık işlemi⁴³ olarak nitelemek gerekmektedir.

VI. TAHAKKUKUN İPTAL DAVASINA KONU OLUP OLAMAYACAĞI MESELESİ

A. OLAĞAN TAHAKKUK

Yukarıda belirtildiği üzere tahakkuk aşaması, vergi alacağının talep edilebilir hale gelmesini sağlamakla birlikte ayrı bir idari işlem niteliği taşımamaktadır⁴⁴. İdari Yargılama Usulü Kanunu⁴⁵ (İYUK) m. 14/3-c ve 15/1-b hükümleri gereği bir idari işlem olmaması sebebiyle tahakkuk dava konusu olamayacaktır⁴⁶.

B. İHTİYATİ TAHAKKUK

İhtiyati tahakkuk, ihtiyati haciz işleminin hazırlık bir işlemi olup, yürütülmesi zorunlu bir işlem olmaması sebebiyle ihtiyati haciz kararı alınmaması durumunda tek başına iptal davasına konu edilememektedir⁴⁷. AATUHK m. 20 uyarınca, ihtiyati tahakkuk işlemine karşı ancak ihtiyati haciz kararı ile birlikte dava açılacaktır.

⁴⁰ Nurettin Bilici, Vergi Hukuku (51st ed, Savaş Yayınevi 2021) 164.

⁴¹ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 181.

⁴² Duman, (n 11) 113.

⁴³ Duman, (n 11) 113.

⁴⁴ Taşdelen, (n 3) 286.

⁴⁵ Kanun Numarası: 2577, Kabul Tarihi: 06.01.1982, RG 20.01.1982/17580.

⁴⁶ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 213.

⁴⁷ Taşdelen, (n 3) 296; Öner, (n 13) 193.

DVDDK, E. 2000/326, K. 2001/96, 23.02.2001 tarihli kararında⁴⁸, ihtiyati haciz uygulanmaksızın ihtiyati tahakkukun tek başına mükellefin menfaatini ihlal eden bir işlem olmaması sebebiyle İYUK m. 14/3-d uyarınca dava edilemeyeceği gerekçesiyle davanın usul yönünden reddi kararında ısrar eden ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmuştur.

VII. TAHAKKUK ŞEKİLLERİ

A. BEYANA DAYALI VERGİLERDE TAHAKKUK

“Vergi kanunlarına göre beyan üzerinden alınan vergiler ‘Tahakkuk fişi’ ile tarh ve tahakkuk ettirilir” (VUK m. 25/1).

Beyana dayanan tarh işleminde vergi matrahı mükellef tarafından tespit edilip bildirilmektedir⁴⁹. Kural olarak vergiler, fiziken veya elektronik ortamda mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh edilmektedir⁵⁰.

Beyana dayalı tarh usulü olarak isimlendirilen bu usulde tahakkuk fişinin mükellefe verilmesi veya elektronik ortamda yollanmasıyla tebliğ işlemine gerek olmaksızın vergi tarh ve tahakkuk etmiş olur⁵¹. Beyana dayalı tarhiyatta, tahakkuk aşamasının tarh işlemine yapışık ve tarh işlemi ile birleşik olduğunu ifade edebiliriz⁵².

B. TAHAKKUKU TAHSİLE BAĞLI VERGİLERDE TAHAKKUK

“Mahiyetleri itibariyle tahakkuku tahsile bağlı vergilerde, verginin tahsili tahakkuku da içine alır” (VUK m. 24).

Ayrı tahakkuk aşamasının bulunmadığı, verginin tahsil edildiği anda tahakkuk ettiği vergilere tahakkuku tahsile bağlı vergiler denilmektedir⁵³. Bu vergilerde, bağımsız tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamaları bulunmayıp, verginin tahsil edilmesiyle vergi borcu sona erer⁵⁴. Örneğin eğlence yerlerine girişte bilet bedeli üzerinden belediye geliri olarak alınan eğlence vergisinde, önce tarh ve tahakkuk aşamalarından geçmesi teknik olarak düşünülemeyecektir⁵⁵. Tahakkuku tahsile bağlı vergilerden olan damga vergisinde basılı damga konulmasıyla damga vergisi hem tahakkuk etmiş olacak hem de tahsil edilmiş olacaktır.

⁴⁸ <https://www.lexpera.com/> (erişim tarihi 02.11.2021).

⁴⁹ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 104.

⁵⁰ Bilici, (n 40) 98.

⁵¹ Bilici, (n 40) 108; Ay, (n 26) 42; Taşdelen, (n 3) 289.

⁵² Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118; Öner, (n 13) 133.

⁵³ Öner, (n 13) 137.

⁵⁴ Öner, (n 13) 137; Taşdelen, (n 3) 299; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118.

⁵⁵ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118.

C. VERGİ İDARESİ TARAFINDAN TEK TARAFLI TARH EDİLEN VERGİLERDE TAHAKKUK

Kural olarak, vergiler mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh edilmekle birlikte VUK'da belirtilen koşulların oluşması durumunda bizzat vergi idaresi tarafından tespit edilen matrah üzerinden vergiler tarh edilmektedir⁵⁶.

Beyana dayalı tarhiyattan farklı olarak, re'sen, ikmalen ve idarece tarhiyatta, tarh ve tahakkuk işlemleri birbirinden ayrılmaktadır⁵⁷.

1. Re'sen Vergi Tarhı

Matrahın maddi delillere, kanuni ölçülere dayanılarak kısmen veya tamamen saptanmasına imkân bulunmayan durumlarda ve zamanında beyanname verilmemesi gibi bir kısım koşullar gerçekleştiğinde matrah idarece saptanacak ve re'sen vergi tarhı yoluna gidilecektir⁵⁸. Re'sen vergi tarhında ayrı bir aşama olarak araya tahakkuk aşaması girmektedir⁵⁹.

2. İkmalen Vergi Tarhı

Beyan usulünde belli bir vergi tarhiyatından sonra ortaya çıkan ve idarece saptanan matrah farkı için yapılan vergilendirme ikmalen vergi tarhı olarak adlandırılır⁶⁰.

Mükellef beyanname vermesi durumunda ikmalen vergi tarhı gündeme gelebilecek olup mükellefin hiç beyanname vermemesi durumunda ise re'sen vergi tarhı gündeme gelebilecektir⁶¹. Burada verginin tahakkuku, tarh işleminden ayrı bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır⁶².

3. İdarece Tarh

Mükellefin vergi borcuna ilişkin ödevlerini yerine getirmediği ve VUK uyarınca re'sen tarhiyat ve ikmalen tarhiyat yapılamadığı bir kısım durumlarda matrahın idarece saptanması verginin idarece tarhı usulünü oluşturur⁶³. Burada farklı olarak idarece tarh usulü beyan esasının

---

⁵⁶ Bilici, (n 40) 98.

⁵⁷ Öner, (n 13) 133.

⁵⁸ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 106.

⁵⁹ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 116.

⁶⁰ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 105.

⁶¹ Uğur Tülü, 'Türk Vergi Hukukunda Re'sen Tarh' (2006) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi-Düzeltilmiş Tez), 12.

⁶² Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 106.

⁶³ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 107.

uygulanmadığı durumlarda söz konusu olacaktır⁶⁴. Burada verginin tahakkuku, tarh işleminden ayrı bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır.

D. YILLIK VERGİLERDE TAHAKKUK

Vergi miktarının önceden belirli olduğu, belirli bir tarihin gelmesiyle vergi alacağının kendiliğinden tahakkuk ettiği vergilere yıllık vergiler denilmektedir⁶⁵. Bu vergilerin her yıl mükellef adına tarh ve tebliğine gerek bulunmamaktadır⁶⁶. Örneğin emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi bu nitelikte vergilerdendir.

E. VERGİ KARNESİ YOLUYLA TAHAKKUK

Diğer ücret gelirleri elde eden mükellefler için verginin tarhı, mükelleflerin vergi karneleri ile bağlı oldukları vergi idaresine müracaatı üzerine gerçekleşmektedir⁶⁷.

Vergi karnesine, ödenecek vergi tutarının yazılması ile birlikte tarh, tebliğ ve tahakkuk aşaması birlikte gerçekleşecektir⁶⁸.

VIII. DAVA AÇILMASININ TAHAKKUKA ETKİSİ

Re'sen, ikmalen ve idarece tarhiyatta, mükellefin tarh edilen vergiye karşı ihbarnamenin tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içinde vergi mahkemelerinde dava açma imkânı olup bu süre içerisinde dava açılmaması durumunda 30 günlük sürenin sonunda vergi hem tahakkuk edecek hem de kesinleşecektir⁶⁹. Vergi mahkemelerinde dava açılması, verginin tahakkukunu ertelemekte ve tahsilini durdurmaktadır⁷⁰.

İYUK m. 7 uyarınca tarh ve tebliğ edilen vergi borcuna ilişkin olarak mükellef 30 gün içerisinde vergi mahkemelerinde dava açabilecektir. Mükellefin vergi borcuna ilişkin 30 günlük dava açma süresi içerisinde dava açması durumunda, dava sonuçlanıncaya kadar tahakkuk gerçekleşmeyecek, tahakkuk mahkeme kararına kadar ertelenecektir⁷¹. Vergi mahkemesi kararının mükellef lehine olması durumunda, mükellef lehine tahakkuktan vazgeçilecek olup kararın idare lehine olması durumunda ise vergi borcu tahakkuk edecek ve tahsil edilebilir

⁶⁴ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9).

⁶⁵ Öner, (n 13) 137.

⁶⁶ Öner, (n 13) 138.

⁶⁷ Bilici, (n 40) 108.

⁶⁸ Bilici, (n 40) 108.

⁶⁹ Öner, (n 13) 134.

⁷⁰ Onur Eroğlu ve Ömer Özgür Eftekin, 'Vergi Planlaması Çerçevesinde Uzlaşma Kurumu' (2015) 11 (2) Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 233, 237.

⁷¹ Tülü, (n 61) 97; Bilici, (n 40) 109.

aşamaya gelecektir⁷². Mükellefin 30 günlük dava açma süresini geçirmesi durumunda 30'uncu günün bittiği tarihte, vergi kendiliğinden tahakkuk edecektir⁷³.

Mükellefin 30 günlük dava açma süresi içerisinde dava açması durumunda, vergi mahkemesi kararının mükellef aleyhine olmasıyla vergi tahakkuk edecektir. Bu durumda vergi mahkemesi kararının idareye bildirimi üzerine düzenlenen ihbarnamenin mükellefe tebliğ edildiği tarih tahakkuk tarihi olacaktır⁷⁴.

Özetle belirtmek gerekirse, verginin tahakkuk etmesi için ya verginin tebliğinden itibaren 30 günlük dava açma süresinin dava açılmadan geçirilmesi ya da mükellefin açtığı davanın vergi mahkemelerince reddedilmesi gerekmektedir⁷⁵.

IX. TAHAKKİK VE KESİNLEŞME

A. GENEL OLARAK

Vergi Usul Kanunu'nda yer alan tahakkuk tanımının tahakkuk ve kesinleşme kavramları arasındaki farkı açıklamaktan uzak olması nedeniyle uygulamada sıklıkla vergi borcunun tahakkuku ve kesinleşmesi aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Genelde verginin tahakkuk etmesi ile kesinleşmesi aynı anda gerçekleşmekle birlikte istisnai hallerde tahakkuk eden vergi henüz kesinleşmemiş olabilmektedir⁷⁶. Verginin tahakkuku ve verginin kesinleşmesi kavramlarının önemine binaen aralarındaki ilişkinin irdelenmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere verginin tahakkuku tarh edilen verginin ödenecek aşamaya gelmesini ifade eden bir durum, saptama iken, vergi borcunun kesinleşmesi vergi borcuna karşı başvurulabilecek olağan kanun yollarının tüketilmesidir⁷⁷. Verginin kesinleşmesi, tarh edilen vergiye karşı tüm yargı yollarının tükenmesi ve vergiye ilişkin sonucun değişme olanağının kalmaması anlamına gelmektedir⁷⁸. Tüm hukuki başvuru yollarının tükenmiş olması ile vergi kesinleşecektir⁷⁹. Verginin tarhı üzerine mükellefin yargı yoluna başvurmaması durumunda da

⁷² Tülü, (n 61) 97.

⁷³ Tülü, (n 61) 97; Bilici, (n 40) 109.

⁷⁴ Bilici, (n 40) 109.

⁷⁵ Ahmet Erol, Türk Vergi Sistemi ve Vergi Hukuku (5st ed, Adalet Yayınevi 2018) s. 113.

⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz.; Hüseyin Dinçer, 'Verginin Tahakkuku ve Kesinleşmesi' (2009) (336) Vergi Dünyası Dergisi.

⁷⁷ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 214.

⁷⁸ Tülü, (n 61) 97.

⁷⁹ Tülü, (n 61) 5.

vergi kesinleşir⁸⁰. Kesinleşme, alacağın mevcudiyetinin hukuk düzeninde ihtilafı olmaması, ihtilafı olma imkanının kalmamasıdır⁸¹.

Tahakkuk vergi hukukuna ilişkin bir kavram olduğu halde, kesinleşme yargılama hukukuna ilişkin bir kavramdır⁸².

İkmalen, re'sen ve idarece tarh edilen vergilerde kesinleşme; dava açılmaması durumunda dava açma süresinin sona ermesiyle, uzlaşmanın talep edilmesi durumunda uzlaşmanın gerçekleşmesiyle, tarh olunan vergilere dava açılması durumunda aleyhe kararın hukuken kesinleşmesiyle vergi kesinleşecektir⁸³.

B. TAHAKKUK VE KESİNLEŞMENİN AYNI ANDA GERÇEKLEŞTİĞİ HALLER

1. Beyana Dayalı Tarhiyat Yapılması

Beyana dayalı tarhiyatta kural olarak (VUK m. 378 hükmü gereği) tahakkuk ettirilen vergilere karşı mükellefin yargı yoluna başvurma imkanının bulunmaması sebebiyle tahakkuk fişinin düzenlenmesi ile birlikte vergi borcu hem tahakkuk edecek hem de kesinleşecektir⁸⁴. Tarh, tebliğ ve tahakkuk aşamaları aynı anda tamamlanmış olacaktır.

İhtirazi kayıtlarla verilen beyannamelerde, vergi tahakkuk eder ancak verginin dava konusu yapılması durumunda vergi kesinleşmeyecektir⁸⁵.

2. Uzlaşma Sağlanması

Uzlaşma hükümleri uyarınca uzlaşmanın gerçekleşmesi durumunda, VUK m. 6/2 uyarınca mükellefin yargı yoluna başvurma imkanının bulunmaması sebebiyle, uzlaşma tutanağının düzenlendiği tarihte verginin tahakkuk ve kesinleşmesi aynı anda gerçekleşecektir⁸⁶. Uzlaşmanın gerçekleşmesi durumunda uzlaşma tutanağının tebliğ edilmesiyle birlikte vergi tahakkuk edecek ve kesinleşecektir⁸⁷.

Vergi dairesince yapılan tarhiyat işlemine karşı mükellefin 30 günlük süre içerisinde vergi idaresinden uzlaşma imkânı olup, vergi idaresi ile mükellefin uzlaşması durumunda

⁸⁰Ay, (n 26) 42.

⁸¹ Öner, (n 13) 132.

⁸² Öner, (n 13) 132.

⁸³ Öner, (n 13) 132.

⁸⁴ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 215; Ortaç ve Ünsal, (n 8) 126; Bilici, (n 40) 108; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 105; Öner, (n 11) 132.

⁸⁵ Öner, (n 13) 132.

⁸⁶ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 215; Ortaç ve Ünsal, (n 8) 129; Öner, (n 13) 134.

⁸⁷ Ortaç ve Ünsal, (n 8) 129; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118.

uzlaşma tutanağının düzenlendiği tarihte uzlaşılan vergi borcu hem tahakkuk edecek hem de kesinleşecektir⁸⁸.

“Uzlaşma konusu yapılan vergi ve cezada uzlaşma vaki olduğu takdirde uzlaşma tutanağı düzenlenir ve derhal ilgili vergi dairesine intikal ettirilir. Bu tutanak tahakkuk fişi yerine geçer” (Tarhiyat Öncesi Uzlaşma Yönetmeliği m. 19).

3. Tahakkuku Tahsile Bağlı Olan Vergiler

Tahakkuku tahsile bağlı olan vergilerde tahsil işleminin tahakkuku da kapsamı sebebiyle tahakkuk ve kesinleşme farklı zamanlarda gerçekleşemeyecektir⁸⁹.

4. Kendiliğinden Tahakkuk Eden Vergiler

Kendiliğinden tahakkuk eden vergiler bakımından ayrı bir tahakkuk ve kesinleşme sürecinden söz etmek mümkün olmadığı için tahakkuk ve kesinleşme farklı zamanlarda gerçekleşemeyecektir⁹⁰.

5. Vergi Borcunun Dava Konusu Edilmemesi

Tarh edilen vergilere karşı tarhiyatın tebliğinden itibaren 30 gün içerisinde dava açılmaması durumunda, dava açma süresinin dolmasıyla verginin tahakkuku ve kesinleşmesi aynı anda gerçekleşecektir⁹¹. Mükellefin tarhiyata karşı 30 günlük dava açma süresi içerisinde dava açması durumunda vergi borcu tahakkuk etmeyecek ve kesinleşmeyecektir⁹². Mükellefin vergi idaresince tek taraflı olarak yapılan tarh işlemlerine karşı dava açmaması durumunda vergi borcunun tahakkuk ve kesinleşmesi aynı anda gerçekleşecektir⁹³.

6. Pişmanlık ve İslah Hükümlerinden Faydalanılması

Pişmanlık ve ıslah hükümlerinden faydalanarak beyanname veren mükelleflerin beyan ettikleri matrah ve bu matrah üzerinden hesaplanan vergilere VUK m. 378 gereği dava açamayacak olmaları sebebiyle, pişmanlık ve ıslah hükümlerinden faydalanarak beyanname verilmesi durumunda verginin tahakkuku ve kesinleşmesi aynı anda olmaktadır⁹⁴.

C. TAHAKKUK VE KESİNLEŞMENİN AYRI AYRI GERÇEKLEŞTİĞİ HALLER

1. Mükellefin Tarh İşlemine Karşı Dava Açması

⁸⁸ Öner, (n 13) 134.

⁸⁹ Taşkan, ‘Vergi Hukuku’ (n 4) 215.

⁹⁰ Taşkan, ‘Vergi Hukuku’ (n 4) 216.

⁹¹ Ortaç ve Ünsal, (n 8) 128; Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 117.

⁹² Ortaç ve Ünsal, (n 8) 128.

⁹³ Taşkan, ‘Vergi Hukuku’ (n 4) 216.

⁹⁴ Ortaç ve Ünsal, (n 8) 127.

Mükellefin tarh işlemlerine karşı dava açması durumunda İYUK m. 27/3 gereği olarak tahakkuk aşaması dava sonuna kadar ertelenecektir⁹⁵. Mahkeme kararının mükellef aleyhine olması durumunda vergi tahakkuk edecek ancak kesinleşmeyecektir⁹⁶. Mükellefin kanun yollarına başvurmaması durumunda vergi ihbarnamesinin kendisine tebliğini izleyen günden itibaren 30 günlük sürenin bitimi ile vergi borcu kesinleşecektir⁹⁷. Mükellefin aleyhe olan ilk derece mahkemesi kararına karşı kanun yollarına başvurması durumunda üst yargı merciince aleyhe ilk derece mahkemesi kararının uygun bulunması durumunda vergi borcu kesinleşecektir⁹⁸.

Önemle belirtmek gerekir ki mükellefin aleyhe vergi mahkemesi kararına karşı mükellefin kanun yollarına başvurması durumunda, vergilerin ödenmesi için kesinleşme şart olmayıp, verginin mükelleften istenebilmesi için tahakkuk etmesi yeterlidir⁹⁹. Bu sebeple vergi mahkemesince mükellef aleyhine karar verilmesi durumunda vergi borcu tahakkuk edecek olup, idarece mükelleften vergi borcu istenebilecektir.

Önemle belirtmek gerekir ki, üst yargı merciince mükellef aleyhine verilen kararın bozulması durumunda tahakkuk etmiş olan vergi borcunun tahsil edilmiş olması durumunda mükellefe iadesi gerekecek, tahsil edilmemiş ise tarhiyat terkin edilecektir¹⁰⁰.

2. Uzlaşmanın Sonuçsuz Kalması

Mükellefin uzlaşmaya varılamaması durumunda kalan yahut 15 günlük süre içerisinde tarh işlemine karşı dava açması durumunda vergi borcunun tahakkuku mahkemenin karar vermesine kadar ertelenecektir¹⁰¹. İlk derece mahkemesi kararının mükellef aleyhine olması durumunda, mükellefin kanun yoluna başvurmaması veya başvurmasına rağmen kararın onanması hallerinde vergi borcunun kesinleşmesi söz konusu olacaktır.

3. Vergi Hatası

Tarh işleminde vergi hatası bulunması durumunda mükellefin vergi hatası bulunduğunu iddia ettiği işleme karşı dava açarsa tahakkuk ve kesinleşme mükellefin tutumu ve yargı organlarının kararına göre şekillenir.

Vergi hatasının bulunması durumunda idarenin resen düzeltme işlemine karşı ve mükellefin hata düzeltme talebinin reddi işlemlerine karşı mükellefin dava açması durumunda

⁹⁵ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 217.

⁹⁶ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 217.

⁹⁷ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 217.

⁹⁸ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 218.

⁹⁹ Öner, (n 13) 132.

¹⁰⁰ Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, (n 9) 118.

¹⁰¹ Taşkan, 'Vergi Hukuku' (n 4) 218.

dava sürecinin nihai olarak sonuçlanmasına kadar tahakkuk eden vergi borcu kesinleşmeyecektir¹⁰².

4. İhtirazi Kayıtlarla Verilen Beyannameler

İhtirazi kayıt, vergilendirme sürecinin tarh aşamasına hazırlık sürecinde beyanname verme konusunda tereddütte kalan mükelleflere dava açma hakkı sağlayarak mükellef lehine bir çözüm mekanizması sunan bir müessesedir¹⁰³.

İYUK m. 27/4 hükmünden de anlaşılacağı üzere ihtirazi kayıtlarla beyanname verilmesi verginin tahakkuk etmesine engel değildir. İhtirazi kayıtlarla verilen beyannamelerde, ihtirazi kayda karşın vergi, beyanname üzerinden tahakkuk fişiyle tarh ve tahakkuk eder¹⁰⁴.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 04.12.2019 tarihli kararında¹⁰⁵ belirttiği üzere beyannamelerin ihtirazi kayıtlarla verildiğinin kabul edilebilmesi için; beyannamede, beyannamenin ihtirazi kayıtlarla verildiğinin belirtilmesi, tahakkuk fişine beyannamenin ihtirazi kayıtlarla verildiğinin şerh düşülmesi veya vergi dairesine en geç beyannamenin verildiği tarihte verilecek bir dilekçeyle ihtirazi kayda ilişkin beyanda bulunulması gerekmektedir.

İhtirazi kayıtlarla verilen beyannamelerde farklılık arz eden yön verginin kesinleşmesine ilişkindir. İhtirazi kaydın mükellefe dava açma hakkı sağlaması nedeniyle, verginin kesinleşmesi dava sonucuna kadar ertelenmiş olacaktır¹⁰⁶. Başka bir deyişle, ihtirazi kayıtlarla beyanname verilmesi durumunda, 30 günlük dava açma süresi içerisinde dava açılması halinde vergi tahakkuk etmekte ancak kesinleşmemektedir¹⁰⁷.

X. TAHAKKUKUN SONUÇLARI

A. TAHSİLE ETKİSİ

Verginin tahakkuk etmesiyle vergi idaresi açısından vergi alacağı talep edilebilir hale gelecektir. Verginin tahakkuk etmesiyle vergi dairesi için tahsil edilebilecek para alacağı,

¹⁰² Ortaç ve Ünsal, (n 8) 126.

¹⁰³ Sevil Şin, 'Vergi Hukukunda Beyanname Verme Ödevi ve İhtirazi Kayıtlarla Beyan Usulü' (2019) 1 (2) İzmir YMMO Dergisi 68, 70.

¹⁰⁴ Adil Nas, 'Vergi Hukukunda Ödeme Zamanları Ve Ödeme Zamanlarına Uyulmamasının Hukuki Sonuçları' (2010) 12 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 207, 210.

¹⁰⁵ DVDDGK, 04.12.2019, E. 2019/1270, K. 2019/1031. <https://www.kazanci.com.tr/> (erişim tarihi 28.11.2021).

¹⁰⁶ Şin (n 99) 77.

¹⁰⁷ Ortaç ve Ünsal, (n 8) 126.

mükellef için de ödenmesi gereken bir borç doğacak¹⁰⁸, tahakkuk eden vergi mükellefin malvarlığına pasif bir unsur olarak dahil olacaktır¹⁰⁹.

B. VERGİ BORCUNUN MUACCELİYETİNE ETKİSİ

Borçlunun edimi ifa etmekle mükellef olacağı, alacaklının ifayı istemeye hakkı bulunduğu ana muacceliyet denir¹¹⁰. Vergi hukukunda muacceliyet vergi idaresinin alacağın ödenmesini isteyebileceği ve vergi borçlusunun bunu yerine getirmek zorunda olduğu durumu ifade eder¹¹¹.

Ödeme zamanı borçlar hukukunun aksine vergi hukukunda alacağın taraflarına yani vergi idaresi ve vergi mükelleflerinin karşılıklı iradesine bırakılmamıştır¹¹². Vergi hukukunda alacağın muaccel olmasında ölçüt verginin tahakkuk etmesidir¹¹³. Verginin tahakkuk etmesiyle vergi alacağı muaccel olacaktır¹¹⁴.

Özetle belirtmek gerekirse, kural olarak vergi idaresince mükelleften tahakkuk etmemesi sebebiyle muaccel olmamış vergilerin ödenmesi istenemez¹¹⁵. Vergi alacağının tahakkuk etmesi ile birlikte alacak muaccel olacak ve alacaklı idare vergi borçlusundan alacağının ödenmesini isteyebilecektir.

SONUÇ

Verginin tahakkuku VUK'ta özel olarak tanımlanmış olup, bu tanım ayrı bir tebliğ işlemine gerek olan vergiler esas alınarak yapılmıştır. Bu sebeple kanunda yapılan tanımlamanın daha kapsayıcı şekilde yapılması gerekmektedir.

Tahakkuk vergilendirme sürecinin bir aşaması olup, bir idari işlem niteliği taşımamaktadır. Tahakkuk, vergi idaresi açısından vergi alacağının mükelleften talep edilebilir hale geldiğini gösteren bir tespittir. İhtiyati tahakkuk da bir idari işlem olmayıp ihtiyati haciz idari işleminin bir hazırlık işlemi niteliğindedir. İdari işlem olmamaları sebebiyle tahakkuk ve ihtiyati tahakkuk bağımsız olarak iptal davasına konu edilemeyecektir.

---

¹⁰⁸ Öner, (n 13) 131.

¹⁰⁹ Öner, (n 13) 132.

¹¹⁰ Nas, (n 100) 207, 208.

¹¹¹ Nas, (n 100) 208.

¹¹² Nas, (n 100) 208.

¹¹³ Nas, (n 100) 208.

¹¹⁴ Nas, (n 100). 208.

¹¹⁵ Öner, (n 13) 132.

Çoğunlukla vergi alacağının tahakkuk etmesi ve kesinleşmesi aynı anda gerçekleşmesi sebebiyle uygulamada bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Çalışmamızda incelediğimiz çeşitli durumlarda tahakkuk ve kesinleşme aynı anda gerçekleşmemektedir. Gerek gerçekleşme anlarının farklılık arz edebilecek olması gerek tahakkukun vergilendirme sürecine ilişkin kavram olmasına karşın kesinleşmenin yargılamaya ilişkin kavram olması sebebiyle koşul ve şartları farklı olan bu iki kavramın birbirlerinden bağımsız ayrı kavramlar olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyazan A, 'Maddi Açından İdari İşlemler' (2009) (85) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 220-240.
- Altıntaş C, 'Vergilemede E-Devlet Uygulamalarının Vergi Tahakkuku, Vergi Tahsilatı, Vergi Denetim Ve Vergi Maliyeti Üzerine Etkisi' (Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019) 73.
- Ay Ş, 'Vergi Tahakkuk/Tahsil Oranları Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 6 (2) Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 40-56.
- Bilici N, Vergi Hukuku (51. Baskı, Savaş Yayınevi 2021).
- Dinçer H, 'Verginin Tahakkuku ve Kesinleşmesi' (2009) (336) Vergi Dünyası Dergisi.
- Duman M, 'Kamu Alacağının Tahsiline Engel Olma Suçunun Takibatı Nedeniyle İhtiyati Tahakkuk Uygulaması' (2016) 26 (134) Mali Çözüm Dergisi, 111-126.
- Eroğlu O ve Eftekin Ö, 'Vergi Planlaması Çerçevesinde Uzlaşma Kurumu' (2015) 11 (2) Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 233-250.
- Erol A, Türk Vergi Sistemi ve Vergi Hukuku (5. Baskı, Adalet Yayınevi 2018).
- Nas A, 'Vergi Hukukunda Ödeme Zamanları Ve Ödeme Zamanlarına Uyulmamasının Hukuki Sonuçları' (2010) 12 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 207-229.
- Oktar A, Vergi Hukuku (10. Baskı, Türkmen Kitabevi 2014).
- Ortaç, F ve Ünsal, H, Genel Vergi Hukuku (1. Baskı, Gazi Kitabevi 2019).
- Öncel, M, Kumrulu, A, Çağan, N ve Göker, C, Vergi Hukuku (30. Baskı, Turhan Kitabevi 2021).
- Öner E, Vergi Hukuku (12. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2020).
- Şen, H ve Sağbaş, İ, Vergi Teorisi Ve Politikası (4. Baskı, Barış Arıkan Yayınları 2020).
- Şin S, 'Vergi Hukukunda Beyanname Verme Ödevi ve İhtirazi Kayıtlı Beyan Usulü' (2019) 1 (2) İzmir YMMO Dergisi, 68-88.

Taşdelen A, 'Vergi Alacağının Tahakkuku: Bir Aşama Ve Bir İşlem' (2007) 56 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 279-312.

Taşkan Y, Vergi Hukuku (1. Baskı, Adalet Yayınevi 2018).

Taşkan Y, 'Vergi Borcunun Tahakkuku Ve Kesinleşmesi' (2005) (200) Vergi Sorunları Dergisi, 157-166.

Turhan, S, Vergi Teorisi Ve Politikası (7. Baskı, Filiz Kitabevi 2020).

Tülü U, 'Türk Vergi Hukukunda Re'sen Tarh' (2006) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi-Düzeltilmiş Tez).

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.kazanci.com.tr/>

<https://www.lexpera.com/>

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

MEDYA YOLUYLA MASUMİYET KARİNESİNE MÜDAHALE

Av. Edanaz ÇAKIR *

ÖZ

Dünyada yaşanan olaylardan bireylerin haberdar olmasını sağlayan en önemli araçlardan biri şüphesiz ki medyadır. İlk olarak medyanın kısaca tanımı yapmak gerekirse medya çeşitli bilgilerin hem insanlara hem de toplumlara iletilmesi aracılığıyla gerçekleşen bilgilendirme, eğitime ve bunun gibi sorumluluklara sahip olan kitle iletişim araçlarına verilen isimdir.[†] Kitle iletişim araçlarının en başlıca olanları ise şüphesiz ki internet, sinema, televizyon, video, radyodur[‡]. Genel bir tanımla medya bünyesinde birçok kitle iletişim aracını barındıran geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda geniş kitlelere hitap eden medya hem kamunun ilgisini belirler hem de kamunun ilgisini yönlendirir. Teknolojik gelişmelerle birlikte geçmişten günümüze kitle iletişim araçları çığır açıp, günbegün hayatımızın biraz daha ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Medyanın insan hayatındaki yerinin yadsınamaz bir parça gelmesinin şüphesiz ki en olumlu yönlerinden biri erişmek istenilen bilgiye kolay ve hızlı şekilde ulaşmak olacaktır. Bunun yanında bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirir. Acaba kolayca, hızlı bir şekilde ulaştığımız bilgi gerçekten kamunun faydasına mı hizmet ediyor yoksa ilgisini çekmek için yapılan sadece duygularını uyandıran bir haber olarak mı karşımıza çıkıyor? , Yani haber özünde gerçek mi?, Doğru mu? Bu şekilde yapılan haberler kişilerin temel hakkı olan masum sayılma hakkını ihlal ediyor mu? Şayet ediyorsa kişilik haklarına ihlalin yaptırımları nelerdir? Bu çalışmada bu soruların cevabı verilecektir. Toplumda yaşayan bireyler, teknolojiye yaşanan çığırda medyanın kullanılmasına bağlı olarak, medyanın etkisi altında kalarak çeşitli yönlendirmelere açık olacaktır. Çalışmada medyaların toplumu bilgilendirme, kamuoyu oluşturma ve olayları yorumlama görevlerini yerine getirirken özellikle basında yer alan bazı haberler aracılığıyla masumiyet karinesinin ihlal edilmesi incelenecektir. Kamunun bilgilendirilmesi, haber alma özgürlüğü ve basın özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıyken, adli haberin hukuka uygun olarak verilmesi de son derece önem arz etmektedir. Haber içeriği ve verilmiş şekli hukuka uygun olduğu takdirde, kamuoyu gerçekten doğru ve gerçek bir habere ulaşacaktır. Bu çalışmada adli haber verilirken hukuka uygunluk kriterleri üzerinde durulacaktır. Bu kriterler karşımıza haberin içeriğine ve şekline ilişkin olmak üzere karşımıza çıkmaktadır. Yargıtay kararları doğrultusunda kriterler incelenecek olup, ardından masumiyet karinesinin ihlali halinde hukuki korunma yolları ve yaptırımları anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Kitle İletişim Araçları, Masumiyet Karinesi

* Avukat, İstanbul Barosu, Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans, av.edanazcakir@gmail.com ORCID 0000-0002-4531-907X

† Cem Zafer/Pelin Vardarlier, "Medya ve Toplum", SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU DERGİSİ, Cilt 22, Sayı 2, Kasım 2019, s.286.

‡ Metin Kukul, Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Korunması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.20.

INTERVENTION TO THE PRESUMPTION OF INNOCENCE THROUGH THE MEDIA

Av. Edanaz ÇAKIR **

ABSTRACT

One of the most important tools in the world that enables individuals to be informed of events is undoubtedly the media. First of all, to make a brief definition of the media, the media is the name given to the mass media that has responsibilities such as informing, educating and so on, through the transmission of various information to both people and societies[§]. The principal areas of mass communication are, of course, the Internet, cinema, television, video, and radio**. In a general definition, it is a broad concept that houses many mass communication tools within the media. In this context, the media for the wide audience determines both public interest and drives public interest. With technological advancements, mass communication tools from past to present have evolved into a bit more inseparable than ever before. One of the most positive aspects of the unmistakable part of the media's place in human life is that access to the information is easy and fast. It also brings some disadvantages. Does the information we quickly and easily reach really serve the public's benefit, or does it just come out as a story that wakes up their feelings to get their attention? So is the news essentially true? Is it correct? Does this type of news go against someone's right to be considered innocent as a fundamental right? What are the sanctions for violating personal rights if it violates them? In this study, these questions will be answered. Individuals living in society will be open to diverse directions, being influenced by the media, depending on the revolution in technology and the use of the media. In the study, the media will perform their duty to inform the society, to create public opinion and to interpret events, while in particular, the violation of the presumption of innocence will be examined through some media reports. While the public's information is an integral part of the freedom of news and freedom of press, it is also very important that the judicial news is given in accordance with the law. If the content of the news and the way it is presented are in accordance with the law, the public will reach accurate and real news. In this study, legality criteria will be emphasized while giving judicial news. We see these criteria with respect to the content and form of news. In line with the decisions of the Court of Cassation, the criteria in question will be examined, and

---

** Research Assistant, Tekirdağ Namık Kemal University, School of Law, Department of Constitutional Law L.L.M. Candidate, Istanbul Medeniyet University, Institute of Graduate Studies, Department of Public Law ererzahid@gmail.com ORCID 0000-0001-7516-9300

§ Cem Zafer/Pelin Vardarlier, ‘‘Medya ve Toplum’’ (*Media and Society*), SELÇUK UNIVERSITY, UNIVERSITY OF SOCIAL SCIENCES SCHOOL OF APPLIED SCIENCES JOURNAL, Volume 22, Issue 2, November 2019, p.286.

** Metin Kukul, *Protecting Private life against Mass Communication Tools*, Master's Thesis, Istanbul, 2006, p.20.

then the ways of legal protection and sanctions in case of violation of the presumption of innocence will be explained.

Keywords: Media, Mass Communication Tools, Presumption of Innocence

Extended Summary

One of the most important tools in the world that enables individuals to be informed of events is undoubtedly the media. First of all, to make a brief definition of the media, the media is the name given to the mass media that has responsibilities such as informing, educating and so on, through the transmission of various information to both people and societies^{††}. The principal areas of mass communication are, of course, the Internet, cinema, television, video, and radio^{‡‡}. In a general definition, it is a broad concept that houses many mass communication tools within the media. In this context, the media for the wide audience determines both public interest and drives public interest. With technological advancements, mass communication tools from past to present have evolved into a bit more inseparable than ever before. One of the most positive aspects of the unmistakable part of the media's place in human life is that access to the information is easy and fast. It also brings some disadvantages. Does the information we quickly and easily reach really serve the public's benefit, or does it just come out as a story that wakes up their feelings to get their attention? So is the news essentially true? Is it correct? Does this type of news go against someone's right to be considered innocent as a fundamental right? What are the sanctions for violating personal rights if it violates them? In this study, these questions will be answered. Individuals living in society will be open to diverse directions, being influenced by the media, depending on the revolution in technology and the use of the media. In the study, the media will perform their duty to inform the society, to create public opinion and to interpret events, while in particular, the violation of the presumption of innocence will be examined through some media reports. While the public's information is an integral part of the freedom of news and freedom of press, it is also very important that the judicial news is given in accordance with the law. If the content of the news and the way it is presented are in accordance with the law, the public will reach accurate and real news. In this study, legality criteria will be emphasized while giving judicial news. We see these criteria with respect to the content and form of news.

---

^{††} Cem Zafer/Pelin Vardarlier, "Medya ve Toplum" (*Media and Society*), SELÇUK UNIVERSITY, UNIVERSITY OF SOCIAL SCIENCES SCHOOL OF APPLIED SCIENCES JOURNAL, Volume 22, Issue 2, November 2019, p.286.

^{‡‡} Metin Kukul, *Protecting Private life against Mass Communication Tools*, Master's Thesis, Istanbul, 2006, p.20.

In line with the decisions of the Court of Cassation, the criteria in question will be examined, and then the ways of legal protection and sanctions in case of violation of the presumption of innocence will be explained.

I. ADLİ HABERLERİN VERİLİŞİNDE HUKUKA UYGUNLUK KRİTERLERİ

Türk Dil Kurumu'na göre haber kelimesinin sözlük anlamı “bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi” ve “iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi”¹ olarak tanımlanmaktadır. Kelimenin sözlük anlamına göre basın bir olay hakkında vermiş olduğu her çeşit bilgi haber kavramının içine dahil edilmektedir. Dolayısıyla basının vermiş olduğu her bilgi haber olarak nitelendirilir. Basının vermiş olduğu haberin, haberin haber verme hakkı kapsamında kalmasıyla birlikte bir takım şartların varlığını da aranması gerekmektedir.

Basın yoluyla gerçekleştirilecek kişilik hakları ihlali, basın yayın organlarının adli haberleri verişlerinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da masumiyet karinesi ile basın özgürlüğü karşı karşıya gelmektedir. Masumiyet karinesi ile basın özgürlüğü arasındaki dengenin sağlanması ancak basının adli haberleri aktarırken hukuka uygunluk kriterlerine riayet etmesiyle gerçekleştirilecektir. Zira bu denge son derece önem arz etmektedir. Örneğin, suç şüphesi nedeniyle bir kişi hakkında yürütülen soruşturma ve kovuşturma sebebiyle kişinin kişilik haklarının korunması toplumdaki saygınlığının zedelenmemesi anlamına gelmektedir. Böylece masumiyet karinesine riayet edilmesi ancak ve ancak adli haberlerin verilmesindeki hukuka uygunluk kriterlerine uymakla olacaktır².

Doktrinde ve yargı kararlarında masumiyet karinesinin karşısında basın özgürlüğünün korunması ancak basın açıklamasının hukuka uygun olması durumunda mümkündür. Bu nedenle soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin haber verme sınırlarına uyararak, haber yapılması tabii ki suç oluşturmamaktadır. Çünkü unutulmamalıdır ki kamuoyunun basın aracılığıyla bilgilenmesi oldukça önemlidir. Ceza adaletinin işleyişi ile ilgili olarak verilen haberlerin gerçeğe uygun ve güncel olması, haberin verilmesinde toplumsal yarar ve ilginin bulunması aynı zamanda haberde konu ile ifade arasında düşünsel bağlılık bulunması gereklidir³. Zira medyada yer alan haberler bu ölçütlere aykırı olmadığı takdirde hukuka uygun sayılacaktır.

Hukuka uygun bir adli haberin verilmişinde hem içeriğe hem de şekline dair iki temel unsur söz konusudur. Haberinin içeriğine ilişkin ilk şart gerçek olmasıdır, gerçek olmayan bir haber söz konusu ise diğer şartların varlığının aranmaz. Gerçek bir haberin güncel olması ve kamu yararı gözetildiği takdirde haberinin içeriğine ilişkin kriterler sağlanmış olacaktır. Haberinin

¹Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, e.t. 12.12.2020

²Dilara Yüzer “Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Özel Sayı, 2013, (Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 1653-1694), s.1657.

³Duygun Yarsuvat, “Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:10, 1995, (Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 97-104), s.100.

konusu ile ifade arasındaki bağ ise adli haberin verilmesinde şekle ilişkin bir kriterdir. Bir diğer ifadeyle güncel, kamunun ilgisini çeken adli haberlerin, yalan olmadan, gerçeğe uygun şekilde ve objektif olarak yayınlanması masumiyet karinesinin ihlalini oluşturmayacaktır. Bir sonraki bölümde söz konusu şartlar üzerinde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

A. ADLİ HABERLERİN İÇERİĞİNE İLİŞKİN KRİTERLER

Bu bölümde adli haberin içeriğine ilişkin kriterler üzerinde durulacaktır. Kısaca giriş yapılacak olursa; adli haberin içeriğine ilişkin üç şart söz konusudur. Bunlar verilen haberin gerçek olması, haberin güncel olması ve konu ile ifade arasındaki düşünsel bağın bulunmasıdır⁴. Bir haberin hukuka uygunluğunun bahsedilmesi için ilk olarak haberin gerçek olması gerekir. Bununla birlikte haberin güncel olması ve konu ile ifade arasında düşünsel bağlantı kuralları bir arada bulunmalıdır. Zira bu hususlar haberin konusuna ilişkin şartlar olup, her birinin birlikte olması gereken kriterlerdir. İlk olarak haberin içeriğine dair kriterlerden gerçeklik koşulu anlatılacaktır.

1. Haberin gerçek olması

Adli haberin içeriğine ilişkin hukuka uygunluk kriterlerinden ilki verilen haberin gerçeğe uygun olmasıdır. Şayet bir haber gerçek değil ise yani haber özünde yalan ise diğer şartlara bakılmaksızın o haber hukuka aykırı kabul edilir. Bir diğer ifadeyle bir haber gerçekte bağdaşmıyorsa, yapılan haber hukuka aykırı olacaktır. Dolayısıyla haber gerçek ise diğer kriterler gözetilir, gerçeklik şartını bir önşart olarak kabul edebiliriz. Zira gerçek olmayan bir haberin yapılmasında kamu yararının bulunması yahut güncel olmasının dahi bu haberin hukuka uygun hale gelmesine sebebiyet vermez⁵.

Yargıtay haberin gerçek olma şartını şu şekilde ortaya koymuştur: *“Basın özgürlüğünün amacı, kamuyu ilgilendiren işlerde gerçeklere uygun haber vermeyi sağlamaktır. Basın yoluyla bir kimseye karşı ithamlar ileri sürülürken dayandıkları olayların gerçek olması gerekir. Öyle ki gazetecinin yayınladığı olayları araştırma görevi vardır. Basının sosyal önemi ve haberin kamuoyunda yaratacağı özel ölçüde derin tepkiler göz önünde bulundurulmalıdır. Şeref ve onur gibi değerlere ilişkin, toplumda gülünç duruma düşüren, hakkında nefret ya da hor görme duygularının beslenmesine ve bu yönde dürüst yurttaşlar gözünde küçülmesine yol açacak*

---

⁵Bayındır, Sinan, / Apiş, Özge ‘‘Bir Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Haber Verme Hakkının Yazılı Basın Yoluyla İşlenen Hakaret Suçları Açısından Değerlendirilmesi’’, TBB Dergisi 2010 (91), s. 67-107.

nitelikte haberin, ciddilik ve iyi inançla incelenip soruşturulmadan ve gerçeğe ne ölçüde uygun olduğu üzerinde durulmadan kamuoyuna sunulması hukuka aykırıdır.”

Yargıtay Kararına göre basın gerçeğe uygun bir haber vermesi, aynı zamanda gazetecinin araştırma yapma yükümlülüğünün bir sonucudur. Basın yoluyla yapılan haberlerin dayandıkları olaylar doğru ve haberlerin yapımında dürüstlük ilkesine bağlı kalınmalıdır⁶. Peki gerçeğe uygun bir haber nasıl verilir? Bu sorunun cevabı ise şu şekildedir. Bir vakanın gerçeğe uygun olarak verilmesi için ilk olarak haberin kaynağını araştırmak gerekir. Sonrasında toplanan verilerin çeşitli farklı kaynaklardan teyit edilmesi lazımdır. Farklı kaynaklardan teyit edilip, elde edilen haber yayınlandığı takdirde gerçek bir haberin varlığından bahsedilir.⁷ Bir sonraki kriter ise en az haberin gerçek olması kadar önemli olan haberin güncelliği üzerinde durulacaktır.

2. Haber güncel olması

Bir önceki başlıkta adli haberin verilisinde hukuka uygunluk kriterlerinden adli haberin gerçeğe uygun olmasının olmazsa olmaz koşul olduğundan, aksi takdirde haberin hukuka aykırı olacağı anlatılmıştır. Olayın güncel olması kriteri her olayda ayrı ayrı tespit edilmesi gereken bir şarttır⁸.

Adli haberin güncel olması şartında, güncellikten ne anlaşıldığı önem arz etmektedir. Yargıtay’a göre güncellik kavramından anlaşılan olayın gerçekleştiği tarih ile haberin yayın tarihi arasındaki yakınlık, haberin güncelliğini göstermektedir⁹. Unutulan ve yeniden gündeme gelmesinde vatandaşları ilgilendiren menfaat olmayan haberde, hakkında haber yapılan kişinin kişilik haklarına bir saldırının söz konusu olduğu tartışmasızdır.

AİHM Sunday Times/İngiltere bir kararında; “...haber kolay bozulabilir mal kategorisine girdiğini ve yayımlanmasının kısa bir süre için bile olsa gecikmesinin haberin tüm

⁶ Yar. HGK. T. 10.03.2004, E. 4-149, K. 146 “Basının, kamu görevi yaparken göz önünde tutulan amaç ile kişilik haklarına verilen zarar arasında açık bir oransızlık varsa, objektiflikten ayrılıp, haber sınırını aşarak, genişletici ve yanlış yorumlarda bulunarak, gerçek dışı haber verilir, yersiz şekilde onur kırıcı sözler kullanılır, dürüstlük kuralına aykırı davranılır ve kişisel nedenlerle salt sansasyon yaratmak için yayın yapılırsa bu hukuka aykırı olur.”(Kazancı Bilişim-İçtihat Bankası)

⁷ Yarsuvat, s.100.

⁸ Yarsuvat, s.100.

⁹ Yar. 4. HD. T. 03.02.1983, E. 11527, K. 1087 “Dava konusu yayının bu kurallara uygun olup olmadığı konusuna gelince; haberin yayımlanmasında kamu yararı bulunduğu, güncel olduğu, konu ile ifade arasında düşünsel bağlılık bulunduğu, haberin objektif olarak verildiği, abartılmadığı kuşkusuzdur. Bir gün önce meydana gelen bir öldürme olayı, belli bir üslup ile gazetede yer almıştır. Bu davada halledilmesi gereken sorun, haberlerin gerçeğe uygun olup olmadığı konusunda toplanmaktadır.” (Kazancı Bilişim-İçtihat Bankası e.t. 20.12.2020)

*değerini ve ilgi çekiciliğini kaybettireceğini*¹⁰ belirtmiştir. Haberin verilme zamanına ilişkin verilen AİHM kararında haberin güncel olması, somut olayın açıklandığı tarihlerde kamu yararının bulunması esasına dayanır. Dolayısıyla geçmişte yaşanmış bir olayın tekrar güncel niteliğe kavuşup haber yapılması için, açıklanmasında kamu yararı olması gereklidir.

Şöyle ki Yargıtay 4. Hukuk Dairesi bir kararında; “...Gerçekten güncel olmayan bir olayın aktarılmasında kamu yararı bulunamaz. Çünkü unutulmuş, hatırlanmasında yarar görülmeyen geçmişteki bir takım davranışların gündeme getirilmesinde böyle bir yarar düşünülemez. Ancak davaya konu olan işte, güncel olan bir durum nedeniyle aynı nitelikteki eski olaylar sergilendiğine göre kamu yararının varlığının kabulü gerekir”¹¹ şeklindedir. Zira Yargıtay Kararından da anlaşıldığı üzere eski bir haber veriliyorsa, kamu yararının varlığı şarttır.

Gerek Yargıtay Kararları gerekse AİHM kararıyla haberin verilmesinde güncellik kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda güncelliğini yitirmiş bir haber, haber niteliğini kaybetmiştir. Böylece basının sahip olduğu haber verme hakkı kapsamında değerlendirilmeyecektir. Güncel olmayan bir haberin verilmesi, kişilik haklarına aykırılık teşkil edecektir. Zira bu bölümde açıklandığı üzere geçmişte vuku bulan bir vakanın tekrar güncel niteliğe kavuşup, haber yapılması için o haberin açıklanmasında kamu yararının olduğundan bahsedilmesi gerekir. Bir sonraki bölümde ise adli haberin konusuna ilişkin son şart olan adli haberin verilmesindeki konu ile ifade arasındaki bağın üzerinde durulacaktır.

3. Konu ile İfade Arasındaki Bağın Varlığı

Haberin verilmesinde içeriği ilişkin son kriter ise konu ile ifade arasındaki bağın var olmasıdır. Zira haberin konusu ile ifade edilmesi arasındaki düşünsel bağlantı açıklamanın amacına uygun aracın kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Bunun için açıklamada kullanılan ifadelerin ve açıklamanın sunuluş biçiminin içeriğe uygun olması gerekmektedir. Aksi halde konu ile ifade arasındaki dengesizlik hukuka aykırılık teşkil edecektir¹².

Basın açıklamasında yapılan değerlendirme ve eleştirilerde dil ve üslup istenen amaç ile uygun olmalı ve seçilen kelimeler amacı aşmamalıdır. Örneğin, basın açıklamalarında suçlayıcı, aşağılayıcı, kamuoyunu aldatıcı ve yanıltıcı ifadelerin kullanılmasından

¹⁰ Sunday Times/İngiltere, 26.09.991, No.13166/8, Series A, No. 217, par. 51.

¹¹ İlgili karar için; Yar. 4. HD. 26.01.1989, E. 6431, K. 42.

¹²Yüzer, s. 16.

kaçınılmalıdır¹³. Zira henüz yargılama aşaması devam eden olayla ilgili olarak anlamsız, alakasız ifadeler içeren haberler adil yargılanma hakkını zedeleyeceğinden şüphesiz ki basın özgürlüğü kapsamında kalmayacaktır. Basın açıklamasının okuyucuya sunulmuş biçimi amacına uygun olmalıdır. Bu açıdan açıklamanın bir sonraki bölümde adli haberin şekline ilişkin kriter olan haberin verilmesinde kamu yararının varlığı kavramı üzerinde durulacaktır.

B. ADLİ HABERİN ŞEKLİME İLİŞKİM KRİTER: HABERİN VERİLMESİNDE KAMU YARARININ VARLIĞI

Basının, gelişen olaylardan halkın öğrenme hakkını kullanmasında önemli bir yeri olmasına ek olarak vatandaşları eğitmek, yönetimi denetlemek ve kamuoyu oluşturmak şeklinde bir takım ödevleri de vardır. Bu görevlerin varlığı halinde ise kamu yararı söz konusu olur. Toplumsal ilgi, toplumsal yarar anlamında da kabul edilmelidir. Aksi halde yani toplumun merak ettiği her konunun açıklanmasının, toplumsal yarar gerekçesine dayalı bir hukuka uygunluk nedeninden yararlanması mümkün değildir¹⁴.

Adli haberlerin verilmesinde kamu yararının varlığının olması oldukça önem arz eder. Çünkü adli mekanizmanın işleyişine ilişkin bilgi almak ve suçluların cezalandırıldığını görmek kişileri suç yolundan alıkoyarak cezanın önleme amacının yerine getirilmesine katkıda bulunur. Asıl önemli nokta şudur ki; kamu yararına yönelik açıklamalar kişisel yararlar değil, toplum yararına hizmet eden açıklamalardır. Kişisel amaç güden ve ekonomik kaygılardan ötürü sansasyonel şekilde yayımlanan haberlerde ise, kamu yararının gözetildiği düşünülemeyecektir¹⁵. Bir başka anlatımla haber özünde kamu yararını taşımalı, kamunun ilgisini çekmelidir. Aksi durumda sadece kişisel, sansasyonel haberden öteye gidemeyecektir. Bu bağlamda gerçek olayların yayımında kamu yararının olmadığı ya da çok az olduğu haber ya da açıklamalar sebebiyle basın özgürlüğü sınırlanabilir. Bu nedenledir ki kamuyu ilgilendiren içerikteki haberlerin, basın özgürlüğü sınırları içinde kalması için bu haberleri

¹³Yar. HGK. T. 15.05.2002, E. 4-413, K. 409, “Tanınmış kişilerin davranışlarını, yaşayış tarzlarını halkın bilmesinde yarar bulunmaktadır. Toplum bu sayede siyasi kişiliği bulunanları tanyacak ve ilerde ona göre davranacaktır. Olayda, davacıların davranışları kamuoyuna yansıtılırken aynı zamanda eleştirilmiş olup konu ile ifade arasında da düşünsel bağ bulunmaktadır. Haberde; suçlayıcı, küçültücü, kamuoyunu yanıltıcı sözlere yer verilmemiş olup, basının "haber verme hakkı" sınırları içinde kalmıştır. Bu durumda hukuka aykırılıktan ve kişilik haklarına saldırıda bulunulduğundan söz edilemez” (Kazancı Bilişim-İçtihat Bankası).

¹⁴ Bayındır / Apiş, s.95.

¹⁵Yar. HGK. T. 10.03.2004, E. 4-149, K. 146 “*Haber, kamuoyuna sunulmuş biçimi itibarıyla de kamu yararı amacına hizmet etmelidir. Bir haberin, diğer bir haberle birlikte, okuyucuda düşünsel aynılık izlenimi oluşturacak ifade ve bütünsellik içinde verilmesinde kamu yararı amacının yerine, sansasyon yaratma, küçük düşürme, daha fazla tiraj sağlama gibi öznel amaçların öne çıkması durumunda da yayın hukuka aykırı olup, sorumluluk gerektirecektir.*”

Yar. 4. HD. T. 17.04.2002, E. 338, K. 4954 “...yayın, salt toplumun yararı gözetilerek yapılmalıdır. Toplumun çıkarı dışında hiçbir kişisel çıkar, gerçeklerin yanlış olarak sunulmasına neden olmamalıdır...”

kamunun öğrenmesinde çıkarının olması gerekmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan bir sonraki bölümde ise masumiyet karinesinin ihlali halinde hukuki korunma yolları ve yaptırımlar konusu anlatılacaktır.

II. MASUMİYET KARİNESİNİN İHLALİ HALİNDE HUKUKİ KORUNMA YOLLARI VE YAPTIRIMLAR

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinin 2. fıkrasına gereği bir suç isnadıyla karşılaşan herkes, suçluluğu kanunen kesinleşinceye kadar suçsuz sayılmaktadır. Hukuk devletinin bir gereği olan bu ilkeyle, bir suç isnadıyla itham edilen kişi yargı kararıyla suçsuz olduğu kesinleşene kadar, kişinin suçsuz olduğu varsayılır. Zira masumiyet karinesi, bir kişinin suçsuz olduğu varsayımı ile hareket edilmesini gerektiren bir ilkedir. Bu bağlamda masumiyet karinesi, maddi ceza hukukunun sonucu olarak yorumlanmaktadır¹⁶.

Esasen masumiyet karinesinin kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan, suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alan masum sayılma hakkıdır. Zira kişinin masum sayıldığı asıl olduğundan, ispatı külfeti iddia makamındadır. Böylece kimseye suçsuzluğunu ispat külfeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar gerek yargılama makamları gerekse de kamu otoriterleri tarafından suçluymuşçasına muameleye maruz kalmaz ve suçlu olarak nitelendirilmez.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kişinin masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi gerektiği ilkesine en çok basın ve yayın organlarına iş düşmektedir. Zira böyle bir durumla karşılaşan basın ve yayın organlarının görevini ifa ederken masumiyet karinesi ilkesine azami derecede riayet etmesi gerekir. Aksi durumda ise medyada yer bazı haberlerde kişinin masum sayılma hakkını ihlal edilmektedir. Bu durumun bertaraf edilmesi için kullanılan ifadelerde seçilecek kelimelere dikkat edilmesi gerekir¹⁷.

Ünver ve Hakeri' ye göre masumiyet karinesi ilkesi ceza muhakemesinin birçok ilke ile ilişkisi ve bunlara etkileri vardır. Şöyle ki;

“Soruşturmanın gizli yapılmasının (CMK md 157) sebeplerinden biri kişilerin lekelenmeme hakkıdır. Bu sebeptir ki soruşturma evresinde polis, jandarmanın, savcının almış olduğu ifadeler, telefon dinleme tutanakları ve diğer delillerin basın ve yayın organlarına

¹⁶ Üzülmöz, İlhan, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, TBB Dergisi, Sayı 58, 2005, s.43.

¹⁷ Yener Ünver/Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara, 2017, s.30.

verilemez. İster adliye binası içerisinde ister dışında yapılsın adli işlemler sırasında fotoğraf ve film çekilmesinin yasak olması da kişilerin lekelenmeme hakkının korunması amacıyla kabul edilmiştir. (CMK md183) İddianamede hangi hususların yazılacağı konusunda kanunda açıkça belirlenmiş olup (CMK md170) savcı dava açmadığı kişileri suçlu gibi gösteren, itibarlarını sarsan açıklamalarda bulunamaz. Aynı şekilde hakkında dava açtığı kişilerle ilgili isnad ettiği suç fiilin dışında onları toplum önünde küçük düşürecek anlatımlara yer veremez. Suçsuzluk karinesi yalnızca polis, jandarma, savcı, mahkemeyi değil, bütün kamu görevlilerini ve devlet kurumlarını bağlar. Bu itibarla, hangi görevde makamda bulunursa bulunsun hiçbir kamu görevlisi suçu kesin hükümle sabit olmayan bir kişiye suçlu olarak ilan edemez. '' (İHAM kararı, *Allenet de Ribenot Davası*, 10.02.1995, series A, vol.308, para. 31-37). Kuşkusuz basın ve yayın organlarında suçsuzluk karinesine saygı göstermek zorundadır (TMK md.24) ¹⁸

Özellikle soruşturmanın gizli yapılması kişilerin masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi bakımından oldukça önemlidir. Kolluk görevlileri ve ilgili kamu makamları şüpheli hakkında soruşturma dosyası kapsamında elde ettiği delilleri ve bilgileri basınla paylaşamaz.

Sonuç itibariyle medya yoluyla masumiyet karinesini ihlallerin en aza indirgenmesi için basın ve yayın organlarının sahip oldukları basın özgürlüğü hakkı ile masumiyet karinesine arasındaki dengeyi sağlaması gerekir. Zira basın ve yayın organlarının masumiyet karinesine saygı göstermesi ve bu hakkın temel bir insan hakkı olduğu unutmaması gerekir. Makalenin bu bölümünde medyada yer alan haberlerin masumiyet karinesinin ihlali halinde uygulanacak olan yaptırımlar ve buna ilişkin hukuki korunma yöntemleri üzerinde durulacaktır. İlk olarak hukuki tedbirler, sonrasında buna ilişkin zararın tazmini ve en son cezai ve idari yaptırımlar konusu anlatılacaktır.

A. HUKUKİ TEDBİRLER

Bu bölümde ilk olarak Türk Medeni Kanunu'nda öngörülen tedbirlerden koruyucu davalar anlatılacaktır. Bunlar genel olarak kişilik hakları ihlallerinde eğer saldırının başlaması yakın bir tehdit oluşturuyorsa saldırının önlenmesi davası, saldırı devam ediyorsa saldırının durdurulması davası, saldırı sona erdiği halde etkisi devam ediyorsa hukuka aykırılığın tespiti davası ayrıca bu davalarla birlikte kararın yayınlanması veya üçüncü kişilere bildirilmesi üzerinde durulacaktır. İkinci başlık altında ise iki temel husus üzerinde durulacaktır. İlki Basın Kanunu'nda öngörülen düzeltme ve cevap hakkı diğeri ise 5651 sayılı İnternet Ortamında

¹⁸ Ünver, Hakeri, s. 29-30.

Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunu'nda öngörülen erişimin engellenmesi tedbiri üzerinde durulacaktır.

1. Türk Medeni Kanunu'nda Öngörülen Tedbirler

Bu bölümde öncelikle kişilik hakkı tanımıyla başlanacaktır. Kişilik hakkı kavramı bir bireyin sahip olduğu kişilik değerlerinin korunmasını amaçlayan temel insan hakkıdır Zira hem ulusal ve uluslararası sözleşmelerde korunan mutlak bir hak. Kişilik haklarının korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler ise; 1982 Anayasası, Türk Medeni Kanunu, İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesidir¹⁹.

Kişilik hakları, kişinin sahip olduğu en temel insan haklarından olup bu niteliği gereğince en yüksek koruma bahşedilmiş haklar arasında yer almaktadır. Kişilik hakkına verilen önem hem yasal mevzuatlara hem yargı kararlarına hem de doktrine yansımıştır. Yasa gereği kişilik haklarını çizgisini irade serbestisi, sözleşme özgürlüğü, kanaati açıklama ve yayma hürriyeti, basın özgürlüğü, gibi haklar belirlemiştir. Ancak günümüzde teknolojinin adeta çığır açmasıyla kişilik haklarının saldırıya uğraması ihtimali giderek artmıştır. Bu bağlamda kişilik haklarını korumaya yönelik yasalar sınırlayıcı olarak değil, aksine kapsayıcı biçimde yorumlanmıştır. Nitekim yargı kararları da bu yöndedir.

Kişilik haklarının ihlali ile basın özgürlüğü ve düşüncüyü yayma özgürlüğü arasındaki ilişkisi de bir dengenin olması gerekmektedir. Nitekim basın düşünce ve kanaati açıklama özgürlüğü yaymada en olağan yollarından biridir Peki basın hangi durumlarda kişilik haklarını ihlal eder? Şöyle ki, eğer yayımlanan haber veya eleştiri yalan ise yani gerçekleri yansıtmıyorsa yahut haber ve eleştiri kamuyu aydınlatmıyorsa bir diğer ifadeyle yapılan haberde herhangi bir şekilde kamu menfaati yer almıyorsa sadece kişinin şeref ve haysiyetine ihlal teşkil eden ifadeler yer verilmişse hukuka aykırılık söz konusu olacaktır.

Haber ya da eleştiri gerçek olsa dahi dili sert ve yaralayıcı ifadeler içeriyorsa veya haber ya da eleştiri doğru değerlendirmek için gereken tüm unsurları içermemesi halinde de hukuka aykırılık gündeme gelecektir. Buna ek olarak haber tüm içeriğiyle gerçeğe uygun olsa da haberin verilmesinin fazlaca tahrik edici bir dilin kullanılması da hukuka aykırılık teşkil edecektir.

Medyada sık sık rastlanan bir olaydan bahsetmek yerinde olacaktır. Örneğin, basın yoluyla yürütülmekte olan cezai bir soruşturma hakkında haber yapıldığında, kişi kamuoyunda

¹⁹Kavuşan, İdil, "Kişilik Haklarının İhlalinden Doğan Sorumluluk", 10.11.2020, s.1. (ilgili makale için bkz: <https://blog.lexpera.com.tr/kisilik-haklarinin-ihlalinden-dogan-sorumluluk/>)

hemen suçluymuşçasına lanse edilmektedir. Kişi daha sonra beraat etse de bu haber basında yer almadığı gibi, toplum tarafından aynı ilgiyi de görmemektedir. Masumiyet karinesinin ihlallerden doğacak zararın giderilmesi hukuk düzeninin işidir. Ancak şunu hususu da önemle belirtmek gerekir ki hukuk düzeni bireyin haklarını korurken, düşünce ve ifade özgürlüğünün en etkin kullanım aracı olan basın özgürlüğünü de korumalıdır²⁰.

Kişilik hakkına saldırı söz konusu olduğundan özel hukuktaki koruma sistemi kapsamında açılacak davalar Türk Medeni Kanunu'nda madde 25 de sıralanmıştır. Kişilik haklarının ihlalinde dört çeşit koruyucu dava gündeme gelmektedir. İlk olarak devam eden bir takım eylem ve belirtilerden çok yakın bir zamanda saldırının gerçekleşeceğine veya saldırı gerçekleşmişse bu devam edeceğine dair bulunduğu durumlarında saldırının önlenmesi davası açılabilir²¹. İkinci olarak medya yoluyla masumiyet karinesi ihlali halinde kişilik hakları ihlal edilen saldırının durdurulması davası açılır. Nitekim bu davada devam etmekte olan hukuka aykırı bir durumun sona erdirilmesi olup, zararın doğması gerekmez. Üçüncü olarak kişilik hakları ihlallerinden korunmak için açılacak davalardan bir diğeri ise hukuka aykırılığın tespiti davasıdır. Bu davanın açılma sebebi ise kişilik haklarına saldırının gerçekleştiği veyahut sona ermesi halinde dahi etkisinin devam ettiği durumlarla beraber saldırının varlığının veya saldırıda bulunulacağını belirlemek amacıyla açılır. Son olarak yukarıda sayılan davaların yanında mahkeme kararının ilanı veya üçüncü kişilere bildirilmesi kişilik hakkı ihlal edilen için son derece önem arz eder²². Kişilik haklarına saldırı sonucunda oluşan zararın tazmini konusu ilerleyen başlıklarda açıklanacaktır.

2.Yayınlara Özgü Düzenlemelerde Öngörülen Tedbirler

Yayınlara özgü düzenlemelerde öngörülen tedbirler başlığı altında ilk olarak düzeltme ve cevap hakkından bahsedilecektir. Düzeltme ve cevap hakkı yasal dayanağını hem

---

²⁰Sarıçam, Ahmet Gökhan/ İncekara, Halide, Özdemir, Malik Eceder/ Bal, Şenol/ Ağırbaş Ayşe, “Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması İle İlgili İnceleme Raporu”, 05 Şubat 2009 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun, 05 Şubat 2009 tarihli 22’inci toplantısı.

²¹ Kaya Mine, “Telekomünikasyon Alanında Kişilik Haklarının Korunması”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı: 2010/4, (Makalenin yayınlandığı sayfa: 279-334), s.293.

²² Kılıçoğlu, Ahmet, “Kişilik Haklarına Basın Yoluyla Saldırıların Bakımından Medeni ve Borçlar Kanunumuzda Yapılan Değişiklikler”, TBB Dergisi, 1990/3, s.387.

Anayasamızın 32. maddesinden²³ hem de Basın Kanunu'nun 14. maddesinden²⁴ almaktadır. Bu bağlamda düzeltme ve cevap hakkı temel haklardan biri olarak düzenlemiştir. Zira şeref ve haysiyeti ihlal edilen veya hakkında gerçeğe aykırı yayın yapılan kişinin düzeltme ve cevap hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. 1982 Anayasasında “Düzeltilme ve Cevap” hakkı olarak düzenleme yapılmıştır. Yürürlükte bulunan ilgili yasalarda bazen “tekzip”, bazen “cevap ve düzeltme”, bazen “düzeltme ve cevap hakkı” deyimini kullanılmıştır. Sözlük anlamı itibariyle tekzip²⁵ yalanlamadır. Yalanlama ise, doğal olarak bir cevap vermeyle veya düzeltmeyle yapılabilir. Diğer bir deyişle, hakkında kişilik hakları ihlal edici veya gerçeğe bağdaşmayan yayın yapılan kimse, söz konusu yayına karşı, cevap ya da düzeltme yazarak kendisini savunabilir. Düzeltilme ve cevap hakkının kullanılması, ilgili kişiye, yayın konusu saldırıda yer alan bilgilerin gerçeğinin ne olduğunu kamuoyuna açıklama fırsatı verir. Bu kapsamda tekzip, yöneltilen suçlamaların cevabının verilmesini amaçlayan bir açıklama davranışdır.²⁶

Düzeltilme ve cevap hakkının doğumu için öncelikle hukuka aykırı bir yayın olmalıdır. Buradaki hukuka aykırılık bir yayın olduğunda ve bu haber bir kimsenin kişilik hakkını ihlal edici veya gerçek dışı ise düzeltme ve cevap hakkının varlığından bahsedilir. Hakkında yayın yapılan kişi, o yayın şeref ve haysiyetine dokunuyorsa cevap ve düzeltme hakkını kullanabilecektir. Düzeltilme ve cevap hakkı, içerik nedeniyle hakları ihlâl edildiğini iddia eden kişi, içerik sağlayıcısına, buna ulaşamaması halinde ise yer sağlayıcısına başvurarak kendisine ilişkin içeriğin yayından çıkarılmasını isteyebilir. Ayrıca yayındaki kapsamından fazla olmamak üzere hazırladığı cevabı bir hafta süreyle internet ortamında yayımlanmasını da isteyebilir.

Sürelî yayın belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarını ifade etmektedir. Örneğin; resim, karikatür, ilân veya reklâm içeren yayınlar da bu kapsama girmektedir. Basın Kanunu gereği sadece sürelî yayınlarda tekzip hakkı

²³Anayasa madde 32 hükmü gereği; Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltilme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

²⁴ Basın Kanunu madde 14 gereği; Sürelî yayınlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlâl edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan düzeltme ve cevap yazısını; sorumlu müdür hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, günlük sürelî yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer sürelî yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır.

²⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

²⁶Tatar, Erol, “Yasalarımızda Tekzip (Düzeltilme ve Cevap) Hakkı ve Uygulaması”, Ankara Barosu Dergisi Yıl:66 Sayı: 4, Güz 2008, (Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 97-109), s. 97.

kullanılmamaktadır. Keza süreklilik göstermeyen dönemsel yayınlarda tekzip hakkı kullanılamayacaktır. Bunun sebebi ise bu tür yayınlar belli süre sonunda zaten sona erdiğinden, tekzip metnin kısa sürede yayımlanmasına elverişli olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda tekzip hakkını kullanmanın iki şartı mevcuttur. İlki bir kimsenin şeref ve haysiyetinin ihlâl edilmiş olmasıdır. İkincisi ise kişilerle ilgili gerçeğe aykırı olan bir yayım yapılmış olmasıdır²⁷.

Basın özgürlüğünün yasal dayanağını ise Anayasa'nın 128 ve Basın Kanunu'nun 3. maddeleri oluşturmaktadır. Buna göre, toplumun meydana gelen olaylardan haberdar edilmesi ve bilgilendirmesi amacıyla güvence altına alınmıştır. Böylece basının olayları izleme, buna bağlı olarak araştırıp değerlendirme yapma hakkı, kamuyu bilgilendirme ve eleştirme hakkı vardır. Eleştirme hakkı ise bir kimseyi ya da olayı araştırmak, incelemek; belli şartlara göre doğru ve yanlış yargılarını sergilemektir²⁸. Yargıtay kararlarına göre, kamuoyuna mal olmuş kişilerin örneğin ünlülerin, sanatçıların hakkında izin verilebilir eleştiri sınırları, sıradan vatandaşlara kıyasla daha geniş olduğu kabul edilmiştir.

Yayımlara özgü düzenlemelerde öngörülen tedbirlerinden bir diğeri ise 5651 sayılı Kanunun 9. maddesi kapsamında yer alan erişimin engellenmesi ve içeriğin yayından çıkarılmasıdır. Buna göre internet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiğini iddia eden kişiler, kuruma doğrudan başvurarak içeriğe erişimin engellenmesi ve içeriğin yayından çıkarılmasını tedbirinin uygulanmasını isteyebilir. Hukuki anlamda internete erişimin engellenmesi kararları bir müeyyide değil tedbir niteliğindedir. Zira 5651 sayılı Kanunu'nun öngördüğü üzere adli mercilerce verilen engelleme kararları koruma tedbiri niteliğindedir²⁹.

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanununun 8. maddesi gereği internet ortamında yapılan

²⁷ Tatar, s. 99.

²⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 13.2.2007 T. ve 2007/7-28 E.-2007/34 K. sayılı kararında eleştiriyle ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir: "Yerleşmiş yargısal kararlarda da vurgulandığı üzere esasen, eleştirinin sert bir üslupla gerçekleştirilmesi, kaba olması ve nezaket sınırlarını aşması, eleştirenin amacına, psikolojisine, eğitim ve kültür düzeyine bağlı bir olgudur. Ancak kabul edilmelidir ki, basın özgürlüğü, belli ölçülerde abartmayı, hatta kışkırtmaya başvurmayı da içerir. Gazetecilerin yazılarında kullandıkları deyimler "polemik" niteliğinde olsa da, nesnel bir açıklamayla desteklendiğinde, bu ifadeler asılsız kişisel saldırı olarak görülemez. Bu nedenle tekzipçi tarafından yazılmış olan kitap getirilerek incelenmeli, tekdize konu yazının nesnel bir olguya dayanıp dayanmadığı saptanarak, sonucuna göre hukuki durum belirlenmelidir."

²⁹ Atlı, Turan, " Kişi Haklarının İhlali Durumunda İnternet Erişiminin Engellenmesi", Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD), C. 3, S. 1, 2020, s.17.

ve içeriği suçlardan herhangi birinin işlendiğine dair yeterli şüphe sebebi bulunması durumunda yayınlarla ilgili olarak içeriğin çıkarılmasına ve/veya erişimin engellenmesine karar verilir³⁰.

Bu kapsamda internette yayınlanan resim, video, haber, yorum vb. içeriklerin kaldırılması şartları 5651 sayılı Kanununun 8. ve 9. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda bir kişinin kişilik haklarının ihlale uğrayacak şekilde video, resim, haber, yorum vb. içeriklerin internet ortamında paylaşılması durumunda, kişilik hakkı ihlal edilen kişi içeriğin çıkarılmasını veya erişimin engellenmesini isteyebilir (5651 sayılı Kanun m.9/1). Zira kişilik haklarının ihlali bireye karşı işlenen bir “haksız fiil” olarak kabul edilmektedir. Nitekim kişilik haklarına yapılan her saldırı bir haksız fiildir, ancak her haksız fiil suç teşkil etmez. Suç teşkil etmese bile internet yayını üzerinden yapılan her türlü kişilik hakkı ihlali nedeniyle erişimin engellenmesi kararı verilebilir.

Örnek vermek gerekirse; bir kimsenin çevresine borçlarını ödemediği, zararlı ve kötü bir insan olduğu, yalan söylediği şeklinde internet üzerinden yapılan bir yorum, kişilik haklarını ihlal etmektedir. Bunun üzerine kişilik hakları saldırıya uğrayan kimse ilgili yorumun kaldırılması ve erişimin engellenmesi talebinde bulunabilir. Sonraki bölümde bir kişinin kişilik haklarına saldırı halinde ortaya çıkan maddi ve manevi zararın tazmini konusu anlatılacaktır.

B. MADDİ VE MANEVİ ZARARIN TAZMİNİ

Bir kimsenin kişilik haklarına saldırıda bulunulması halinde haksız eylemi için gerekli olan koşullar mevcut ise maddi tazminat davası açabilecektir. TMK 25. maddesinde kişilik haklarına saldırı halinde manevi tazminat davası açılabileceğini de hüküm altına alınmıştır. Ancak Kanunu'muz 24. ve 25. maddelerde manevî tazminat davası açılabilmesinin şartları düzenlenmiş değildir. Dolayısıyla manevî tazminat davası açılabilmesi için BK 49. maddesindeki genel norma bakılacaktır³¹.

Bir kimsenin masum sayılma hakkının ihlali sonucu kişilik haklarında bir ihlal söz konusu olduğunda malvarlığında bir azalma meydana geldiği takdirde maddi tazminat davası ile zararını karşılayabilir. Bir diğer ifadeyle maddi tazminat davası sayesinde kişilik hakkı

---

³⁰ Sakin, Merve Dilan, “Erişimin Engellenmesinin İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesi”, İstanbul Barosu Dergisi, [Cilt: 89, Sayı:1 | Ocak 2015](#) (Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 95-102), s.99.

³¹ Kaya, s.300.

saldırı sonucu ortaya çıkan malvarlığındaki azalmasının tazmin edilmesidir. Hakim zararından miktarını tayin eder.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 2017/2479 E., 2020/30 K., 14.1.2020 tarihli kararına konu olayda, “*Davacı, 1990’lı yıllarda öğrenciyken siyasi faaliyetleri sırasında Hukuk Fakültesi Dekanını tehdit ettiği iddiası ile hakkında kamu davası açıldığını, beraatla sonuçlandığını fakat yaşanan bu olaydan 20 yıl sonra davalı şirkete ait internet sitesindeki 26/08/2015 tarihli yayın ile, yine aynı şirkete ait 27/08/2015 tarihli gazete nüshasındaki yayında hakimlik mesleğine alma kriterleri eleştirildiğini kendisinin de isim ve soyisim vererek eleştirildiğini, basın yoluyla kişilik haklarına saldırıda bulunduğu belirtilerek manevi tazminat talep etmiştir.*” şeklindedir.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin özetlenen kararı bakımından ise karşı oy yazısında da açıkça belirtildiği üzere; 20 yıl öncesinde yaşanan olay güncelliğini yitirmiş, kamu yararı bulunmayan kaldı ki isim ve soyisim açıkça belirtilerek kişiyi belirlenebilir kılan, kişinin beraat etmesine rağmen suçlu izlenimi yaratan nitelikte olup kişinin mesleki itibarını zedelemektedir.

Medyanın kişilik haklarına açıkça ihlal ettiği bir gazete manşeti aynen şu şekildedir; “*Travestinin evinden 350 milyar çıktı*”. Bu başlık üzerine kişilik hakları saldırıya uğrayan taraf yapılan yayının hukuka aykırı olması nedeniyle kişilik haklarının saldırıya uğradığı gerekçesiyle manevi tazminat isteminde bulunmuştur.

Yargıtay HGK., E. 2009/100 K. 2009/163 T. 06.05.2009 Kararında: “*Basın özgürlüğü ile kişilik değerlerinin karşı karşıya geldiği durumlarda; hukuk düzeninin çatışan iki değeri aynı zamanda koruma altına alması düşünülemez. Bu iki değerden birinin diğerine üstün tutulması gerektiği, bunun sonucunda da, daha az üstün olan yararın daha çok üstün tutulması gereken yarar karşısında o olayda ve o an için korumasız kalmasının uygunluğu kabul edilecektir. Bunun için temel ölçüt kamu yararıdır. Gerek yazılı ve gerekse görsel basın bu işlevini yerine getirirken, özellikle yayının gerçek olmasını, kamu yararı bulunmasını, toplumsal ilginin varlığını, konunun güncelliğini gözetmeli, haberi verirken özle biçim arasındaki dengeyi de korumalıdır. Yine basın, objektif sınırlar içinde kalmak suretiyle yayın Sayfa 1/3 yapmalıdır. O anda ve görünürde var olup da sonradan gerçek olmadığı anlaşılan olayların yayınından da basın sorumlu tutulmamalıdır.*”

Dava konusu olayda gerçeğe aykırı haber nedeniyle kişilik haklarına saldırıda bulunulan taraf ihlal sebebiyle manevi tazminat istemiştir. Bir kimsenin kişilik haklarına saldırıda

bulunulması halinde haksız eylemi için gerekli olan koşullar mevcut ise maddi ve manevi tazminat davası açabilecektir. Bir sonraki bölümde cezai ve idari yaptırımlar anlatılacaktır.

C. CEZAI VE İDARİ YAPTIRIMLAR

Bu bölümünde masumiyet karinesi ihlali sonucunda öngörülen cezai ve idari yaptırımlar anlatılacaktır. İlk olarak iki temel cezai yaptırım üzerinde durulacaktır. Türk Ceza Kanununun 285. maddesinde soruşturmanın gizliliği başlığı altında soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, masumiyet karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi halinde hapis ceza öngörmüştür. Nitekim bir diğer cezai yaptırım ise Basın Kanunu'nun 18. maddesinde öngörülmüştür. Şayet kişilerin şeref ve haysiyetini ihlâl edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayanlara karşı ağır para cezası uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

İkinci bölüm olan idari para cezaları başlığı altında ise 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu'nun 8. maddesinin yayın ilkeleri başlığı altında hangi hallerin idari yaptırıma tabi olacağını göstermiştir. Buna göre yayın hizmetleri; insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez. Ayrıca suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz. Bu hallerin olması durumunda aynı Kanununun 32. maddesi gereği idari para cezası verileceğini hüküm altına alınmıştır. Bu başlık altında ilk olarak cezai yaptırımlar sonrasında ise idari para cezaları anlatılacaktır.

1. Cezai Yaptırımlar

Öncelikle medyada yer alan kişi/kişiler hakkında bir suç isnadıyla soruşturma başlatılması ve bu durumun haber yapılması basının haber verme hakkı kapsamında değerlendirilir. Ancak basın bu hakkı hukuka uygun olarak kullanması için hakkında soruşturma başlatılan kişi/ kişiler hakkında soruşturma dosyasında yer alan bilgilerin ifşa edilmemesi masumiyet karinesi kapsamında son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda haber verme basınının hakkı olduğu kadar aynı zamanda görevleri içerisinde yer almaktadır. Zira basınının görevleri arasında toplumda yer alan hukuksuzluğu, kanundışı olaylar hakkında

kamuyu bilgilendirmekle mükelleftir. Buna ek olarak yargıda yer alan işlemlerden de kamuyu bildirme ödevleri arasında yer almaktadır³².

Dünyada teknolojik gelişmeler çığır açmasıyla medyanın dolayısıyla kitle iletişim araçların haddinden fazlaca kullanılması beraberinde birtakım yönlendirmeleri getirmiştir. Nitekim belki de hergün gazete manşetlerinde, şüpheli kavramı yerine suçlu ifadesini veya tutukevi yerine cezaevine ifadesinin kullanılması gönderildiği müjdelilerinin rahatsızlık uyandırmaması, adliye yerine gizli kamerayla çekilmiş haber programlarına iltifat edilmesi vs. hem taraf olduğumuz insan hakları sözleşmesi metinlerinin hem de anayasamızda yer alan temel hakların ihlal edildiğinin adeta bir göstergesidir³³.

Kamuyla paylaşılan bu bilgiler ise o kişi hakkında, adeta suçu işlediği ve suçlu olduğu kanısına sebep olmaktadır. Böylece toplumdaki şeref ve haysiyeti zedelenmektedir. İşte “Medya Yoluyla Masumiyet Karinesinin İhlali” tam da burada gündeme gelmektedir. Bu duruma gazete manşetlerinde, televizyon gibi iletişim araçlarında sık sık rastlamaktayız. Basın adeta o adli habere ilişkin sansasyonel etkisini kullanarak, kamu önünde soruşturmaya konu olan ifadeler yanlış bir algı yaratmaktadır.

Şüpheli ve sanık konumunda olan kişiler bakımından, soruşturma evresinin veya kapalı duruşma yapılmasına karar verilen kovuşturma evresinin ihlali halinde temel Ceza Hukuku ilkelerinden masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkı, özel hayatın gizliliğinin ihlali ve haberleşmenin gizliliğinin haklarının korunması bakımından Türk Ceza Kanunu’nuzun 285. maddesinde³⁴ “Gizliliğin İhlali” suçu düzenlenmiştir. Nitekim Ceza Muhakemesi Kanunu’nuzun (CMK) 157. maddesinde soruşturmanın gizliliği hükme bağlanmıştır.

---

³²Ulutürk, Hande, “Basın Özgürlüğü Çerçevesinde Haber Verme ve Haber Alma Hakkı”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, (s.69-151.), s. 104.

³³ Feyzioğlu, s. 143.

³⁴TCK 285 maddesi gereği; Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun oluşabilmesi için; a) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğinin açıklanması suretiyle, suçlu sayılmama karinesinden yararlanma hakkının veya haberleşmenin gizliliğinin ya da özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi, b) Soruşturma evresinde yapılan işlemin içeriğine ilişkin olarak yapılan açıklamanın maddi gerçeğin ortaya çıkmasını engellemeye elverişli olması, gerekir.(2) Soruşturma evresinde alınan ve soruşturmanın tarafı olan kişilere karşı gizli tutulması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğini ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. (3) Kanuna göre kapalı yapılması gereken veya kapalı yapılmasına karar verilen duruşmadaki açıklama veya görüntülerin gizliliğini alenen ihlal eden kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Ancak, bu suçun oluşması için, tanığın korunmasına ilişkin olarak alınan gizlilik kararına aykırılık açısından aleniyetin gerçekleşmesi aranmaz.

Bu bağlamda gerek TCK gerekse de CMK' da soruşturmanın gizliliğinin düzenlenmesinin sebeplerini sıralamak gerekirse; soruşturma evresinde yer alan delillerin toplanması, toplanan delillerin karartılması veya değiştirilmesinin engellenmesi ve çalışma konum olan şüphelilerin adil yargılanma hakkı kapsamında suçlu olarak nitelendirilmemeleri böylece lekelenme hakkının korunmasıdır. Fakat açıklandığı üzere medyada yer alan bazı haberle kişilerin masum sayılma hakkı ihlal edilmektedir. Bu bağlamda hukuka uygun soruşturma ve kovuşturma evresiyle ilgili bir haberden bahsedebilmek için kişilerin masumiyet karinesine riayet edilmesi gerekmektedir.

Bir diğer cezai yaptırım ise Basın Kanunu'nda öngörülmüştür. Buna göre medyada yer alan bazı gerçek dışı haberler yapılması dolayısıyla kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde cevap ve düzeltme hakkı tanınacağı bahsetmiştik. Peki cevap ve düzeltme hakkına uyulmamasının yaptırımı nedir? Basın Kanununun 18. maddesinde³⁵ düzeltme ve cevabın yayınlanmaması başlığı altında bu husus düzenlenmiştir.

Buna göre; eğer ki sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili, düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararlarına uymadığı takdirde onmilyar liradan yüzellimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacağı öngörülmüştür.³⁶ Yayınlara özgü düzenlemelerde öngörülen tedbirler başlığı altında cevap ve düzeltme hakkından bahsedilmişti. Kısaca hatırlatma yapılacak olursa şeref ve haysiyeti ihlal edilen veya hakkında gerçeğe yalan haber yapılan kişinin düzeltme ve cevap hakkına sahip olduğu belirtilmişti. Bu kapsamda cevap ve düzeltme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hâkiminden yayımın yapılmasını talep edebilir. Ancak bu duruma aykırılık teşkil edenler bakımından yani kesinleşmiş mahkeme kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün cezai sorumluluğu gündeme gelecektir. Kanun maddesinden anlaşılacağı üzere düzeltme ve cevabın yayınlanmaması ağır para cezasıyla hüküm altına alınmıştır. Sonraki başlıkta ise idari para cezaları anlatılacaktır.

---

³⁵Basın Kanunu 18. maddesi gereği; Düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili onmilyar liradan yüzellimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Ağır para cezası, bölgesel süreli yayınlarda yirmimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda ellimilyar liradan az olamaz. Sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında verilen ağır para cezasının ödenmesinden yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili ile birlikte müteselsilen sorumludur.

³⁶ Ogun, Coşkun, Medya Yayınlarına Karşı Cevap Ve Düzeltme Hakkı (Tekzip) İstanbul Barosu Dergisi, 2012/1. Sayısından Yayınlanan Yazısı. (ilgili makale için bkz. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/>)

2. İdari Para Cezaları

İdari yaptırımlar, bir hukuk kuralının uyulmaması durumunda bu uymamanın karşılığı olarak idarece verilen tepkidir. Peki idari yaptırımların amacı nedir? Bu soruya şu şekilde cevap verilecektir. İdari yaptırımın amacı kamu düzeni veya idari düzeni korumaktır. İdari yaptırımların gerekliliği de bu noktada ortaya çıkar. İdare, kamu hizmetlerini yerine getirmek, kamu güvenliğini sağlamak için müeyyide uygular. İdari yaptırımlar içerisinde en çok uygulama yeri olan ise idari para cezalarıdır. İdari para cezaları, belli kurallara uymama sebebiyle doğrudan yetkili idari merciler tarafından verilen para cezalarıdır³⁷.

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında ilgili maddesine göre suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz ve ayrıca insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez. Bu nitelikte olan haberlerde ise idari para cezası öngörülmüştür. Çalışma konumu ilgilendiren ç bendi ve i bendi olup, ilgili Kanunu'n 8. maddesinin i bendine göre; Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz. Aynı maddenin ç bendine göre ise; insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez. Böylece yayın hizmeti ilkelerine aykırı olarak, ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak idarî para cezasına hükmedilir.

³⁷ Güçlü, Yaşar, "İdari Para Cezası Türleri ve İş Kanunda Yer Alan İdari Para Cezalarının Nitelendirilmesi", Terazi Hukuk Dergisi, [Cilt: 9, Sayı:100, Aralık 2014](#), Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 578-591, s.579.

SONUÇ

Çalışmanın özü itibariyle amaçlanan masumiyet karinesi her koşulda riayet edilmesi olmuştur. Çünkü çoğu zaman medya yoluyla kişilerin kişilik hakkını zedeleyen haberler yapılmaktadır. Bu durum da hem toplum nezninde hem de kişilik hakkı ihlal edilen kişi bakımından etkisi çok büyük olmaktadır. Bu bağlamda basın özgürlüğü kapsamında medyanın yapacağı haberlerin hukuka uygu olması bir takım şartlara tabi olmuştur.

Medya yoluyla gerçekleşebilecek kişilik hakları ihlali, basın yayın organlarının adli haberleri verişlerinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda masumiyet karinesi ile basın özgürlüğü çatışmaktadır. Basın özgürlüğü ve masumiyet karinesi arasındaki dengenin sağlanması pekala mümkündür. Çalışmada ayrıntılı anlatıldığı üzere haberin kamu yararını barındırması, gerçek ve güncel olması, toplumu ilgilendirmesi, özle biçim arasındaki dengenin gözetilmesi, objektif olması gibi kriterler dikkate alınacaktır. Medya adli haberleri aktarırken hukuka uygunluk kriterlerine riayet ettiği takdirde kişilerin masum sayılma haklarına saldırıda bulunmamış olacaktır.

Sonuç olarak masumiyet karinesine riayet edilmesi yalnızca adli haberlerin verilmesindeki hukuka uygunluk şartlarına uymakla mümkün olacaktır. Aksi durum ise bir takım hukuki sorumlulukları beraberinde getirecektir. Hukuk devletleri bakımından unutulmamalıdır ki “Bir suç ile isnad edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.” Hukuk devletinin bir gereği olan bu ilkeyle, bir suç isnadıyla itham edilen kişi yargı kararıyla suçsuz olduğu kesinleşene kadar, o kişinin suçsuz olduğu varsayılır.

KAYNAKÇA

Atlı, Turan, “ Kişi Haklarının İhlali Durumunda İnternet Erişiminin Engellenmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD), C. 3, S. 1, 2020.

Bayındır, Sinan, / Apiş, Özge, “Bir Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Haber Verme Hakkının Yazılı Basın Yoluyla İşlenen Hakaret Suçları Açısından Değerlendirilmesi”, TBB Dergisi 2010 (91), s. 67-107.

Feyzioğlu, Metin, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, AÜHFD, C.XLVIII, S.1, 1999, s. 135-163.

Kavuşan, İdil, “Kişilik Haklarının İhlalinden Doğan Sorumluluk”, 10.11.2020.

- Kavuşan, İdil, “Kişilik Haklarının İhlalinden Doğan Sorumluluk”
(<https://blog.lexpera.com.tr/kisilik-haklarinin-ihlalinden-dogan-sorumluluk/>)
- Kaya Mine, Telekomünikasyon Alanında Kişilik Haklarının Korunması, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68 Sayı: 2010/4.
- Kaya, Mine, Telekomünikasyon Alanında Kişilik Haklarının Korunması, Ankara Barosu Dergisi • Yıl:68 • Sayı: 2010/4.
- Kılıçoğlu, Ahmet, “ Kişilik Haklarına Basın Yoluyla Saldırıları Bakımından Medeni ve Borçlar Kanunumuzda Yapılan Değişiklikler ”, TBB Dergisi, 1990/3.
- Sakin, Merve Dilan, “Erişimin Engellenmesinin İfade Özgürlüğü Kapsamında Değerlendirilmesi”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 89, Sayı:1 | Ocak 2015 (Makalenin Yayınlandığı Sayfa: 95-102).
- Sarıçam, Ahmet Gökhan/ İncekara, Halide, Özdemir, Malik Ecdar/ Bal, Şenol/ Ağırbaş Ayşe, “Medyada Yer Alan Bazı Haberlerin Masumiyet Karinesini İhlal Ettiği İddialarının Araştırılması İle İlgili İnceleme Raporu”, 05 Şubat 2009 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun, 05 Şubat 2009 tarihli 22’inci toplantısı.
- Tatar, Erol, “Yasalarımızda Tekzip (Düzeltilme ve Cevap) Hakkı ve Uygulaması”, Ankara Barosu Dergisi • Yıl:66 Sayı: 4, Güz 2008, (Makalenin Yayınlandığı Sayfa:97-109).
- Ulutürk, Hande, Basın Özgürlüğü Çerçevesinde Haber Verme ve Haber Alma Hakkı, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , Cilt: 13, Sayı:167 - 168 | Temmuz- Ağustos 2018 Sayfa: 69-151
- Ünver, Yener/ Hakeri, Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara, 2017.
- Üzülmez, İlhan, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, TBB Dergisi, Sayı 58, 2005, s 41-72.
- Yarsuvat, Duygun, “Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaletine Etkisi”, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul, 1998, s. 469.
- Yüzer, Dilara, “Basın Yoluyla Adli Haberlerin Verilişi ve Suçsuzluk Karinesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 15, Özel S., 2013, s.1653-1694 (Basım Yılı: 2014)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

www.sozluk.gov.tr/
www.dergipark.com.

www.lexpera.com

www.kazanci.com

